

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ І ТЕХНОЛОГІЙ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКИ ТА БІЗНЕС-ОСВІТИ**

Кафедра Економіки та цифрового бізнесу
Спеціальність 051 «Економіка»
Форма навчання заочна

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА БАКАЛАВРА

Курінної Ксенії Сергіївни
(прізвище, ім'я, по батькові)

на тему «**Оцінка національної конкурентоспроможності в умовах глобалізації**»

Науковий керівник **к. е. н., доцент**
(наук. ступінь, вчене звання)

_____ **Радько В. М.**
(підпис) (прізвище, ініціали)

Робота допущена до захисту в ЕК

(протокол засідання кафедри економіки та цифрового бізнесу № 14 від 10.06 2026р.)

Зав. кафедри _____
(підпис)

Радько В.М., к.е.н., доцент
(прізвище, ініціали, наук. ступінь, вчене звання)

**Кривий Ріг
2026**

ЗАЯВА

Я, Курінна Ксенія Сергіївна, засвідчую, що кваліфікаційна робота бакалавра на тему: **«Оцінка національної конкурентоспроможності в умовах глобалізації»** написана мною самостійно. Вона є цілковито моєю працею, жоден розділ, пункт цієї роботи не був опрацьований третіми особами.

24.05.2026

підпис

ЗАТВЕРДЖЕНО

Наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України 29 березня 2012 року № 384

Форма № Н-9.01

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ І ТЕХНОЛОГІЙ»
(повне найменування закладу вищої освіти)

Навчально-науковий інститут економіки та бізнес-освіти

Кафедра Економіки та цифрового бізнесу

Освітній ступінь бакалавр

Спеціальність 051 «Економіка»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри _____ **Радько В.М.**
“30” березня 2026 року

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ БАКАЛАВРА

Курінної Ксенії Сергіївни

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи «**Оцінка національної конкурентоспроможності в умовах глобалізації**»

Науковий керівник роботи к. е. н., доцент, Радько Вікторія Миколаївна
Затверджено наказом закладу вищої освіти від «23» березня 2026 р. № 194-ст

2. Строк подання роботи 29.05.2026р.

3. Зміст кваліфікаційної роботи; об'єкт, предмет та мета дослідження:

Розділ 1. Теоретико-методичні засади оцінювання національної конкурентоспроможності в умовах глобалізації.

Розділ 2. Аналіз рівня конкурентоспроможності України в умовах глобалізації.

Розділ 3. Шляхи підвищення конкурентоспроможності України в умовах глобалізації.

Об'єкт дослідження є національна конкурентоспроможність та системні зв'язки впливу процесів глобалізації на її рівень.

Предмет дослідження виступає рівень конкурентоспроможності України на світовому ринку та чинники її формування.

Мета кваліфікаційної роботи є визначення системи оцінки національної конкурентоспроможності в умовах глобалізаційних процесів.

5. Дата видачі завдання 26.03.2026 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної бакалаврської роботи	Строк виконання етапів роботи	Відмітка керівника про виконання етапів (дата, підпис)
1	Підготовка розділу 1	до 17.04.2026р.	17.04.2026р.
2	Підготовка розділу 2	до 08.05.2026р.	08.05.2026р.
3	Підготовка розділу 3	до 25.05.2026р.	25.05.2026р.
4	Реєстрація завершеної кваліфікаційної роботи	до 29.05.2026р.	29.05.2026р.
5	Перевірка кваліфікаційної роботи на плагіат	03.06.2026р.	03.06.2026р.
6	Отримання відгуку від наукового керівника	04.06.2026р.	04.06.2026р.
7	Отримання зовнішньої рецензії	05.06.2026р.	05.06.2026р.
8	Попередній захист кваліфікаційної роботи на кафедрі	09.06.2026р.	09.06.2026р.
9	Допуск кафедрою кваліфікаційної роботи до захисту	12.06.2026р.	12.06.2026р.
10	Підготовка студента до захисту в ЕК	до 19.06.2026р.	до 19.06.2026р.

Завдання підготував науковий керівник _____
(підпис)

Радько В.М.
(прізвище та ініціали)

Завдання одержав _____
(підпис)

Курінна К.С.
(прізвище та ініціали)

АНОТАЦІЯ

Курінна Ксенія Сергіївна. Оцінка національної конкурентоспроможності в умовах глобалізації.– Рукопис.

Кваліфікаційна робота бакалавра за спеціальністю 051 Економіка. Державний університет економіки і технологій. Навчально-науковий інститут економіки та бізнес-освіти. Кривий Ріг, 2026.

У кваліфікаційній роботі бакалавра удосконалені теоретико-методичні підходи оцінювання національної конкурентоспроможності в умовах глобалізації.

Упорядкована система показників та узагальнено методичні підходи до оцінювання національної конкурентоспроможності в умовах глобалізації. Проаналізовано зарубіжний досвід формування національних стратегій підвищення конкурентних переваг на національному рівні, визначено вплив глобалізації на процеси.

На основі виконаної діагностики рівня конкурентоспроможності України та визначення місця національної економіки в міжнародних рейтингах виокремлено та узагальнено фактори впливу на результативність за рейтинговими показниками. Визначено потенційний вплив глобалізаційних процесів на конкурентоспроможність України та національну економіку.

В роботі запропоновано концептуально новий підхід до формування шляхів підвищення конкурентоспроможності національної економіки в умовах глобалізації з врахуванням наявних проблем та перешкод на сучасному етапі розвитку країни. Сформовано стратегічні напрямки розвитку конкурентоспроможності України в умовах активізації процесів глобалізації.

Ключові слова: глобалізація, національна економіка, конкурентоспроможність, конкурентні переваги, стратегія розвитку, ефективність.

ЗМІСТ

	Стор.
Вступ	8
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ОЦІНЮВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ	12
1.1. Економічна сутність конкурентоспроможності країни та вплив глобалізаційних процесів на її формування	12
1.2. Система показників та методичні підходи до оцінювання національної конкурентоспроможності в умовах глобалізації	20
1.3. Зарубіжний досвід формування національних стратегій підвищення конкурентоспроможності в умовах глобалізації	30
Висновки до розділу 1	34
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ РІВНЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ	36
2.1. Загальна оцінка рівня конкурентоспроможності України в міжнародних рейтингах	36
2.2. Аналіз факторів впливу на рівень національної конкурентоспроможності України	50
2.3. Аналіз впливу глобалізаційних процесів на конкурентоспроможність України	56
Висновки до розділу 2	63
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ	65
3.1. Проблеми та перешкоди підвищення національної конкурентоспроможності України	65
3.2. Стратегічні напрями підвищення конкурентоспроможності України в	

умовах глобалізації та оцінка очікуваної ефективності запропонованих заходів	68
Висновки до розділу 3	83
Висновки	85
Список використаних джерел	88
Додатки	97

ВСТУП

У сучасних умовах розвитку світової економіки, поглиблення світогосподарських зв'язків питання підвищення національної конкурентоспроможності набуває особливої актуальності, оскільки саме вона визначає здатність держави забезпечувати стає економічне зростання, залучати інвестиційні ресурси, формувати сприятливе бізнес-середовище та підтримувати високий рівень добробуту населення. Глобалізаційні процеси, що супроводжуються поглибленням міжнародної економічної інтеграції, цифровізацією господарських процесів, посиленням конкуренції на товарних і фінансових ринках, а також швидким поширенням інноваційних технологій, формують нові вимоги до функціонування як державної економічної системи, так і окремих суб'єктів господарювання. За таких умов конкурентні переваги країн усе більше залежать не лише від наявності ресурсів, а від ефективності управління, рівня технологічного розвитку, якості людського капіталу та здатності адаптуватися до зовнішніх змін.

Для України зазначена проблематика є особливо важливою, оскільки національна економіка функціонує в умовах структурних трансформацій, інтеграції до європейського економічного простору, необхідності післявоєнного відновлення та зростаючих зовнішніх ризиків. Підвищення конкурентоспроможності країни потребує модернізації виробництва, розвитку інноваційного потенціалу, покращення інвестиційного клімату та формування ефективної системи державного регулювання. У свою чергу наявність потужних конкурентів, підвищення вимог до якості продукції породжує об'єктивну необхідність підвищення конкурентоспроможності країни.

Окремі напрями зазначеної проблематики знайшли широке відображення у працях численних зарубіжних і українських дослідників. Теоретичні засади конкуренції були сформовані представниками світової економічної думки, серед

яких особливе місце посідають М. Портер, Ф. Б. Ларрен та Дж. Д. Сакс. Значний внесок у розроблення науково-методичних підходів до оцінювання конкурентоспроможності національної економіки зробили й вітчизняні науковці, зокрема В. В. Алещенко, О. І. Амоша, І. О. Відоменко, Т. І. Гончар, Д. В. Малащук, А. Ф. Мельник, А. О. Москвіна, Я. О. Жаліло, О. Л. Чепурна та інші. Їхні дослідження суттєво поглибили розуміння механізмів формування конкурентних переваг держави на сьогодні. Разом з тим, глобалізаційні виклики потребують актуалізації наявних наукових висновків та їх адаптації до національних економік в залежності від рівня їх інтеграції у світове господарство.

Отже, виникає необхідність та відмічаємо високу актуальність дослідження теми роботи для подальшого визначення актуальних факторів формування конкурентоспроможності національної економіки України в умовах глобалізації та з врахуванням подальших ризиків воєнних дій..

Метою даної роботи є визначення системи оцінки національної конкурентоспроможності в умовах глобалізаційних процесів. Відповідно до вказаної мети було визначено наступні завдання в роботі:

- узагальнити теоретико-методичні засади оцінювання національної конкурентоспроможності в умовах глобалізації;
- визначити економічну сутність конкурентоспроможності країни та вплив глобалізаційних процесів на її формування;
- узагальнити систему показників та методичні підходи до оцінювання національної конкурентоспроможності в умовах глобалізації;
- проаналізувати зарубіжний досвід формування національних стратегій підвищення конкурентоспроможності в умовах глобалізації;
- провести аналіз рівня конкурентоспроможності України в умовах глобалізації через загальну оцінку рівня конкурентоспроможності України в міжнародних рейтингах;

- надати аналіз факторів впливу на рівень національної конкурентоспроможності України;
- дослідити вплив глобалізаційних процесів на конкурентоспроможність України
- сформуванати шляхи підвищення конкурентоспроможності України в умовах глобалізації;
- узагальнити проблеми та перешкоди підвищення національної конкурентоспроможності України;
- визначити стратегічні напрями підвищення конкурентоспроможності України в умовах глобалізації та оцінка очікуваної ефективності запропонованих заходів.

Об'єктом дослідження в роботі виступає національна конкурентоспроможність та системні зв'язки впливу процесів глобалізації на її рівень. Предметом дослідження виступає рівень конкурентоспроможності України на світовому ринку та чинники її формування.

При розкритті теми роботи було використано широкий інструментарій методів дослідження. Зокрема, при розкритті теоретико-методологічного фундаменту дослідження було застосовано діалектичний підхід разом із ключовими загальнонауковими методами. Індукція та дедуктивні засоби використовувались для розкриття внутрішнього змісту поняття національної конкурентоспроможності, групування та систематизація була використана при аналізі базових показників, що визначають конкурентний статус держави на світовій арені. Порівняльний метод дослідження використовувався при дослідженні світового досвіду стратегій підвищення конкурентоспроможності національних економік. Графічний метод (використано при візуальному зображенні аналітичних даних), метод програмного групування, моделювання економічних стратегій тощо було використано при формуванні стратегії конкурентоспроможності вітчизняної економіки за умови глобалізаційних процесів та наявних внутрішніх ризиків.

Інформаційною базою дослідження стали наукові дослідження вітчизняних та іноземних економістів у сфері конкурентоспроможності національних економік, періодичні видання, опубліковані доповіді з міжнародних економічних форумів, періодичні видання, статистичні метадані та показники розвитку економіки країни та її інтеграції в світовий простір, нормативно-правова база регулювання глобалізаційних процесів та економічних процесів на міжнаціональному та національному рівні тощо.

В результаті наукового дослідження в роботі запропоновано стратегію підвищення рівня національної конкурентоспроможності з врахуванням глобалізаційних процесів та з врахуванням впливу військових ризиків.

Робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, що включає 59 джерел. Основний текст роботи викладено на 126 сторінках, який включає 6 таблиць, 20 рисунків та 22 додатка.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ОЦІНЮВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

1.1. Економічна сутність конкурентоспроможності країни та вплив глобалізаційних процесів на її формування

Тенденції розвитку світової економіки свідчать про те, що одним із пріоритетних напрямів державного регулювання виступає підвищення міжнародної конкурентоспроможності національних економік. Така необхідність зумовлена насамперед декількома факторами, такими як: розширенням географічних та дипломатичних масштабів економічної інтеграції, зростанням відкритості внутрішніх ринків, а також динамічним розвитком інформаційно-комунікаційної сфери, які значно пришвидшують рух капіталу, товарів та інформації. У результаті цього відбувається посилення глобальної конкуренції, що супроводжується зміною позицій окремих держав у світових рейтингах та формуванням нових центрів економічного впливу. Водночас сама сутність поняття національної конкурентоспроможності зазнає трансформації, набуваючи більш комплексного та багатовимірного характеру.

В умовах поглиблення глобалізаційних процесів міжнародна конкурентоспроможність слугує інтегральним індикатором рівня розвитку національної економіки, визначає її місце у системі міжнародного поділу праці та впливає на здатність держави забезпечувати економічну й політичну стабільність на міжнародній арені. Дослідження підходів до оцінювання конкурентоспроможності, удосконалення методики її вимірювання, а також аналіз взаємозв'язку з економічною динамікою на різних етапах циклу є першочерговим як для наукової спільноти, так і для практиків державного управління. Саме на основі таких оцінок

формується стратегічне бачення розвитку країни, визначаються пріоритети економічної політики та напрями структурних реформ.

Суттєвим внеском у розвиток досліджень конкурентоспроможності та теорії конкурентних переваг в макро-, мезо- та мікроплощинах стали праці таких відомих науковців, як М. Портер, А. Ругман і Дж. Даннінг тощо. Їх дослідження дозволили сформуувати наукове уявлення про значення національного середовища у забезпеченні розвитку країн з відкритою економікою; істотно розширюють межі аналізу процесів інтернаціоналізації, враховуючи взаємозв'язок між мікро- та макрочинниками міжнародної економічної діяльності; привернули увагу до необхідності досягнення та підтримки високої конкурентоспроможності національних господарських систем в довгостроковій перспективі [9]. Їх підходи відрізняються акцентами аналізу, однак у сукупності дозволяють комплексно розкрити зміст цієї економічної категорії.

У концепції Майкл Портер визначальним чинником виступає «продуктивність національної економіки». У праці *The Competitive Advantage of Nations* автор підкреслює, що «добробут країни безпосередньо залежить від ефективності використання ресурсів, яка проявляється у вартості створеної продукції на одиницю праці чи капіталу» [22]. Не останню роль при цьому відіграє система взаємопов'язаних елементів («ромб Портера»). Вона включає умови «факторів виробництва, характеристики внутрішнього попиту, рівень розвитку суміжних галузей, а також інтенсивність конкуренції між фірмами». У такій інтерпретації конкурентоспроможність країни є похідною від ефективності її мікроекономічного середовища.

Інший підхід пропонує Алан Ругман, який акцентує увагу на домінуючій ролі підприємств, особливо транснаціональних корпорацій. У дослідженні *Multinationals and the Theory of International Production* він обґрунтовує, що саме «компанії формують конкурентні переваги, тоді як національна економіка створює лише інституційні та ресурсні умови для їх реалізації» [22]. Особливістю його підходу є

ідея поєднання внутрішньої та глобальної інтеграції бізнесу, що визначає економічну позицію країни у світовій економіці. Значний внесок у розвиток теорії здійснив Джон Даннінг, який запропонував еkleктичну модель OLI. У праці *International Production and the Multinational Enterprise* він наголошує на «важливості локаційних переваг країни, які впливають на рішення компаній щодо розміщення виробництва та інвестицій». [17].

Подальша еволюція підходів до трактування національної конкурентоспроможності пов'язана з роботами інших зарубіжних учених, які суттєво розширили її змістовне наповнення, акцентуючи увагу на ролі макроекономічної політики, інституційного середовища та інноваційного розвитку.

В економічній науці спостерігається постійна тенденція інтегрувати зазначені підходи та адаптувати їх до сучасних глобалізаційних викликів. У доповідях на Всесвітньому економічному форумі конкурентоспроможність визначається як «сукупність інституційних, політичних та економічних чинників, що формують рівень продуктивності держави» [24].

Зокрема, Пол Кругман висловлює критичне ставлення до широкого використання категорії конкурентоспроможності на рівні держави. У праці *Competitiveness: A Dangerous Obsession* він обґрунтовує тезу про те, що «міждержавні економічні відносини не можна прямо ототожнювати з конкуренцією компаній, а ключовим індикатором економічного розвитку виступає продуктивність, а не зовнішньоторговельний баланс». Такий підхід зміщує акцент із зовнішніх позицій країни на внутрішню ефективність її економічної системи.

Іншу інтерпретацію пропонує Джеффри Сакс, який розглядає «конкурентоспроможність через призму якості макроекономічного управління та інституцій». У межах аналітичних досліджень він наголошує, що довгострокова динаміка розвитку визначається «стабільністю економічної політики, відкритістю економіки та ефективністю державних інститутів» [24]. У цьому контексті

конкурентоспроможність фактично інтерпретується як здатність країни формувати сприятливе середовище для інвестиційної та підприємницької активності.

Вагомий внесок у розширення змісту цієї категорії зробив також Джозеф Стігліц, який підкреслює значення соціально-економічних факторів. У його працях обґрунтовується, що «ефективність національної економіки залежить не лише від ринкових механізмів, але й від рівня розвитку освіти, інноваційної сфери, а також якості державного регулювання».

Системний підхід до визначення національної конкурентоспроможності через оцінювання представлений у дослідженнях Клаус Шваб, який він презентував на Всесвітньому економічному форумі. Запропонований ним індекс глобальної конкурентоспроможності базується на інтеграції широкого спектра показників - від інституційних характеристик до інноваційного потенціалу - що дозволяє комплексно оцінювати позиції країн у світовій економіці. Окремий напрям досліджень пов'язаний із роботами Ян Фагерберг, який акцентує увагу на інноваційній складовій конкурентоспроможності. Він доводить, що стійкі конкурентні переваги формуються насамперед завдяки «здатності економіки до технологічного оновлення, генерації знань та їх ефективного впровадження у виробництво» [10].

Крім того, в останніх дослідженнях дедалі більшого значення набуває інституційний підхід. Його зміст зводиться до того, що конкурентоспроможність країни значно залежить від якості державного управління, рівня корупції, захисту прав власності та ефективності судової системи. Таким чином, інституційне середовище виступає базовою умовою формування довгострокових конкурентних переваг в умовах глобалізації. Варто також виокремити ресурсний підхід, який розглядає конкурентоспроможність через наявність та ефективність використання природних, трудових, фінансових і технологічних ресурсів. Проте наразі цей підхід є недостатнім без врахування інноваційної складової, оскільки саме знання та технології стають ключовим джерелом економічного зростання.

Вагомий внесок у дослідження проблематики національної конкурентоспроможності зробили й українські вчені, зокрема О. Білорус, В. Будкін, І. Бураковський, В. Геєць, Д. Лук'яненко, Ю. Макогон, В. Новицький, Ю. Пахомов, В. Рокоча, А. Філіпенко, О. Шнирков та інші. Їхні наукові напрацювання сприяли поглибленню розуміння особливостей формування конкурентних переваг в умовах трансформації національної економіки та її інтеграції у світове господарство. Узагальнимо основні трактування сутності національної конкурентоспроможності з позиції вітчизняної науки (Додаток А).

Проаналізувавши підходи до національної конкурентоспроможності та конкурентних переваг країн, О. А. Швиданенко пропонує адаптивну концепцію еволюції визначень. При її формуванні автор враховує позицію М. Портера, який пов'язує конкурентоспроможність країни з результатами діяльності її національних компаній на міжнародних ринках. Учений обґрунтовує, що конкурентоспроможність не може розглядатися ізольовано, оскільки вона безпосередньо залежить від рівня розвитку галузі та ефективності функціонування національної економіки в цілому. Таким чином, отримані дані дозволили йому визначити, що національна конкурентоспроможність уособлює в собі взаємопов'язані прояви на мікро-, мезо- та макрорівнях, які формуються через призму конкурентних переваг.

Відповідно можна узагальнити, що економічна сутність конкурентоспроможності країни розкривається через систему взаємопов'язаних структурних елементів, які і формують її внутрішню структуру (рис. 1.1). По-перше, це макроекономічна стабільність, що включає контроль інфляції, збалансованість державного бюджету, стабільність національної валюти та передбачуваність економічної політики. Без стабільного макроекономічного середовища неможливе формування довгострокових інвестиційних рішень.

По-друге, ключову роль відіграє інституційна якість (рис. 1.1). Вона визначає ефективність функціонування ринків, рівень захисту прав інвесторів, прозорість регуляторного середовища та загальну довіру до державних інститутів. Слабкі

інститути, як правило, призводять до високих транзакційних витрат і зниження інвестиційної привабливості [10].

Окремо виділяємо рівень інфраструктурного розвитку, що охоплює транспортну, енергетичну, цифрову та логістичну інфраструктуру. Так, високий рівень інфраструктури знижує витрати бізнесу та підвищує ефективність економічних процесів.

Рис 1.1 Характеристика структурних елементів національної конкурентоспроможності

Власна розробка автора

Значну роль відіграє також людський капітал. Освітній рівень населення, професійна підготовка робочої сили, здатність до інноваційної діяльності та адаптації до технологічних змін безпосередньо впливають на конкурентоспроможність економіки та її потенційний рівень. У свою чергу визначальним фактором є інноваційний потенціал, який включає витрати на

науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи, розвиток технологічних кластерів, рівень цифровізації економіки та комерціалізацію наукових розробок. У сукупності ці елементи формують комплексну систему, що визначає позиції країни у глобальному економічному середовищі.

Національна конкурентоспроможність країни не є статичною характеристикою, а відображає її здатність до постійної адаптації в умовах змінного зовнішнього середовища. Вона безпосередньо пов'язана з рівнем економічного розвитку, але не тотожна йому. Країни з високим рівнем ВВП можуть втрачати конкурентні позиції через технологічне відставання або інституційну неефективність. Так конкурентоспроможність виконує функцію інтегрального показника ефективності економічної системи.

Процеси глобалізації є багатовимірним явищем, яке дозволяє посилити взаємозв'язки та взаємозалежності національних економік. Останнє проявляється у зростанні міжнародної торгівлі, руху капіталів, технологій, інформації та робочої сили. Вона формує нові умови функціонування економічних систем, змінюючи традиційні уявлення про конкурентоспроможність (рис 1.2). У науковій літературі глобалізацію часто визначають як процес інтеграції національних економік у єдиний світовий економічний простір, що супроводжується уніфікацією стандартів, лібералізацією торгівлі та посиленням ролі транснаціональних корпорацій. Ключовими характеристиками глобалізації можуть бути зростання обсягів міжнародної торгівлі; мобільність капіталу; розвиток глобальних виробничих ланцюгів; цифровізація економічних процесів; посилення ролі міжнародних інституцій тощо.

Глобалізація формує багатовекторний вплив на рівень конкурентоспроможності національних економік, створюючи як нові потенційні можливості, так і додаткові виклики. З одного боку, вона сприяє розширенню ринків збуту, доступу до іноземних інвестицій, технологій та інновацій. Відкритість економіки дозволяє країнам спеціалізуватися на тих галузях, де вони мають відносні

переваги, що підвищує загальну ефективність світового виробництва [24]. З іншого боку, глобалізація посилює конкуренцію між країнами з різним рівнем економічного розвитку, змушуючи їх постійно вдосконалювати інституційне середовище, підвищувати продуктивність праці та інноваційну активність. Країни з низьким рівнем конкурентоспроможності ризикують опинитися на периферії світової економіки.

Рис. 1.2 Модель прямого впливу глобалізації на національну конкурентоспроможність

Особливим є вплив глобалізації і на ринок праці. З одного боку, відбувається створення нових робочих місць у високотехнологічних секторах, з іншого — зростає ризик втрати зайнятості в традиційних галузях через перенесення виробництва в країни з нижчими витратами. Також глобалізація посилює значення інновацій та інвестиційної складової, технологічного розвитку та діджиталізації економіки. У сучасних умовах саме технологічне лідерство стає ключовим фактором міжнародної

конкурентоспроможності. Країни, які інвестують у науку, освіту та цифрову економіку, отримують довгострокові переваги.

Глобалізаційні процеси призводять до трансформації класичних моделей зростання національних конкурентоспроможності. Якщо раніше домінували ресурсні та цінові фактори, то сьогодні визначальними стають інновації, гнучкість економічної системи та здатність до швидкої адаптації новим викликам. Формується концепція «економіки знань», де головним ресурсом виступає інтелектуальний капітал. У таких умовах конкурентні переваги базуються не на природних ресурсах, а на здатності створювати та впроваджувати нові технології [10].

Таким чином, глобалізаційні процеси наразі є однією із рушійних сил, що трансформують стратегії зростання національної конкурентоспроможності. У свою чергу об'єктивне визначення рівня національної конкурентоспроможності потребує числової візуалізації та застосування індексних показників для порівняльної оцінки в межах національних економіки.

1.2. Система показників та методичні підходи до оцінювання національної конкурентоспроможності в умовах глобалізації

У науковій літературі виокремлюють досить велику кількість напрацювань в галузі методичних підходів по оцінці рівня національної конкурентоспроможності. Разом з тим на сьогодні найбільш розповсюдженими та базовими є два підходи до вимірювання конкурентоспроможності національної економіки.

Перший підхід ґрунтується на аналізі відносних вартісних результатів виробництва. У його межах оцінюють ринкову вартість створеної продукції через такі індикатори, як стан торговельного балансу, позиції країни на глобальних ринках, а також частка експорту продукції з високою доданою вартістю і високотехнологічних товарів [10].

Другий підхід передбачає оцінювання ефективності використання наявного ресурсного потенціалу. Він фокусується на витратних характеристиках виробництва, зокрема рівні собівартості продукції, динаміці продуктивності праці, масштабах заощаджень та інвестицій, а також обсягах фінансування фундаментальних досліджень, науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт, освіти та розвитку людського капіталу.

Відповідно до системного підходу, комплексна оцінка конкурентоспроможності формується через сукупність показників, які розраховуються на чотирьох ієрархічно пов'язаних рівнях: мікро-, мезо-, макро- та метарівні. Відповідно відмічаємо наступне:

1) мікрорівень відображає конкурентоспроможність окремого підприємства і трактується як його здатність виробляти продукцію або надавати послуги належної якості за конкурентною ціною та у визначені терміни, забезпечуючи вищий рівень задоволення попиту порівняно з іншими учасниками ринку. Ключовими індикаторами на цьому рівні виступають показники прибутковості, середніх витрат, загальної факторної продуктивності, а також темпи її приросту;

2) мезорівень характеризує конкурентоспроможність галузі як сукупності взаємопов'язаних підприємств. У цьому випадку оцінювання базується на агрегуванні аналогічних показників, що застосовуються на рівні фірми. Конкурентоспроможною вважається галузь, у межах якої функціонують ефективні підприємства, здатні успішно конкурувати як на внутрішньому, так і на міжнародному ринках.

3) макрорівень охоплює конкурентоспроможність національної економіки загалом. До визначальних показників належать обсяг доходу на душу населення, стан платіжного балансу (зокрема поточного рахунку), частка країни у світовій торгівлі, а також питома вага продукції з високою доданою вартістю і високотехнологічних товарів у структурі експорту.

4) метарівень відображає інституційні та соціокультурні передумови економічного розвитку. Йдеться про якість інститутів, систему цінностей, рівень розвитку суспільства та ефективність взаємодії держави, бізнесу і громадян. У цьому контексті національна конкурентоспроможність визначається як здатність національної економіки забезпечувати стійке зростання виробництва відповідно до вимог світових ринків, одночасно підтримуючи і підвищуючи реальні доходи населення у довгостроковій перспективі в умовах глобалізації [9].

Однією з перших комплексних спроб кількісного вимірювання цього явища стала методика, запропонована Світовим банком у 1986 році. В її основі лежало трактування конкурентоспроможності як здатності країни функціонувати в умовах відкритого ринку, виробляючи товари і послуги, що відповідають міжнародним стандартам, із паралельним забезпеченням зростання добробуту населення. Інтегральний індекс формувався на базі великої кількості показників (понад 300), згрупованих у вісім блоків, серед яких економічний потенціал, зовнішньоекономічна діяльність, державна політика, фінансова система, інфраструктура, управління, науково-технічний розвиток і трудові ресурси [10]. Згодом підходи до оцінювання були модернізовані: наприкінці 1990-х років з'явилися нові методики, що враховували ширший спектр макроекономічних і фінансових ризиків, зокрема політичну стабільність, перспективи економічного зростання, рівень зовнішньої заборгованості та доступ до фінансових ресурсів. Водночас слід зазначити, що значна частина показників у таких індексах базується на експертних оцінках, що зумовлює певний рівень суб'єктивності результатів.

На сьогодні провідними міжнародними платформами порівняльного аналізу конкурентоспроможності національних економік є дослідження International Institute for Management and Development та World Economic Forum. Зокрема, IMD щорічно публікує «World Competitiveness Yearbook», тоді як WEF презентує «Global Competitiveness Report» [41]. Обидві інституції оцінюють позиції національних економік у системі глобалізаційних процесів на основі широкого набору критеріїв,

однак використовують різні методики збору та обробки даних, що призводить до відмінностей у підсумкових рейтингах. Основні індекси, які розраховують зазначені організації наведено в Додатку Б.

World Economic Forum, заснований у 1979 році в результаті трансформації Європейського форуму з питань розвитку менеджменту, вже понад три десятиліття систематично публікує аналітичні звіти щодо глобальної конкурентоспроможності національних економік [41]. Еволюція індексу супроводжується постійними змінами: від коригування кількості країн-учасниць і набору показників до суттєвого перегляду концептуальних засад. Така динаміка дає змогу адаптувати інструментарій оцінювання до актуальних економічних процесів, хоча водночас ускладнює зіставлення результатів у довгостроковій перспективі. У 2011 році експерти форуму оголосили про чергове оновлення підходів до розрахунку індексу глобальної конкурентоспроможності. Передбачалося поступове впровадження нового показника - Індексу стійкої конкурентоспроможності (або Індекс глобальної конкурентоспроможності (Global Competitiveness Index, GCI), який мав замінити попередню модель. Новий формат індексу, вперше представлений у звіті за 2011–2012 роки, розширює традиційний підхід до оцінювання, орієнтуючись не лише на поточні економічні результати, а й на довгострокові перспективи розвитку [33] .

Структурно індекс GCI охоплює широкий спектр показників, що групуються у 12 ключових детермінант конкурентоспроможності, об'єднаних у три узагальнюючі блоки:

- Перший блок відображає базові передумови розвитку, включаючи якість інституцій, рівень інфраструктурного забезпечення та макроекономічну стабільність.
- Другий блок характеризує ефективність функціонування економіки через показники охорони здоров'я, освіти, розвитку ринку праці, товарних і фінансових ринків.
- Третій блок пов'язаний з інноваційним розвитком, зокрема здатністю до впровадження технологій, розвитком бізнесу та інноваційною активністю.

Інтегральне значення індексу GCI дозволяє класифікувати країни за рівнем їх соціально-економічного розвитку, структурою економіки та позиціями у світовому господарстві. Зокрема, держави умовно поділяються на кілька груп залежно від домінуючих факторів розвитку - від економік, орієнтованих на ресурси та дешеву робочу силу, до країн інноваційного типу, де ключову роль відіграють високотехнологічні виробництва та знання.

Водночас дана методологія дедалі частіше зазнає критики з боку науковців, насамперед європейських, через обмеженість підходу, який концентрується переважно на економічних показниках, таких як продуктивність і обсяги ВВП. При цьому недостатньо враховуються соціальні, політичні, культурні та інституційні аспекти розвитку, а також фактори економічної безпеки, що мають визначальне значення для забезпечення стійкого розвитку в умовах глобалізації [33].

Альтернативним підходом є методика, розроблена International Institute for Management and Development (IMD), яка передбачає оцінювання конкурентоспроможності на основі значно ширшого масиву критеріїв. У межах цієї моделі аналізуються економічна ефективність, якість державного управління, рівень розвитку бізнес-середовища та інфраструктури. При цьому відбувається поєднання статистичних даних із результатами опитувань, що дозволяє врахувати як об'єктивні, так і суб'єктивні параметри економічного середовища. Розрахунок індексу конкурентоспроможності IMD базується розробив його базуючись на чотирьох групах чинників (Рис. 1.3). Незважаючи на те, що окремі фактори, зображені на Рис. 1.3 можуть змінюватися у різних, інколи протилежних напрямках, відрізнятися за значущістю та мати неоднакову вагу, застосування багатокритеріальних методів дає змогу інтегрувати їх у єдиний узагальнений показник. Такі підходи забезпечують ефективне розв'язання як теоретичних наукових проблем, так і прикладних завдань практичного характеру.

Концептуальні засади цих підходів найповніше реалізовані в одному з найпоширеніших методів - SAW (Simple Additive Weighting). Метод простого

адитивного зважування вважається базовим інструментом розв'язання багатокритеріальних задач. Його сутність полягає у визначенні інтегральної оцінки кожної альтернативи шляхом перемноження значень відповідних критеріїв на їх вагові коефіцієнти з подальшим агрегуванням отриманих результатів. Найкращою визнається альтернатива з максимальним підсумковим значенням, що і слугує обґрунтованим рішенням задачі вибору.

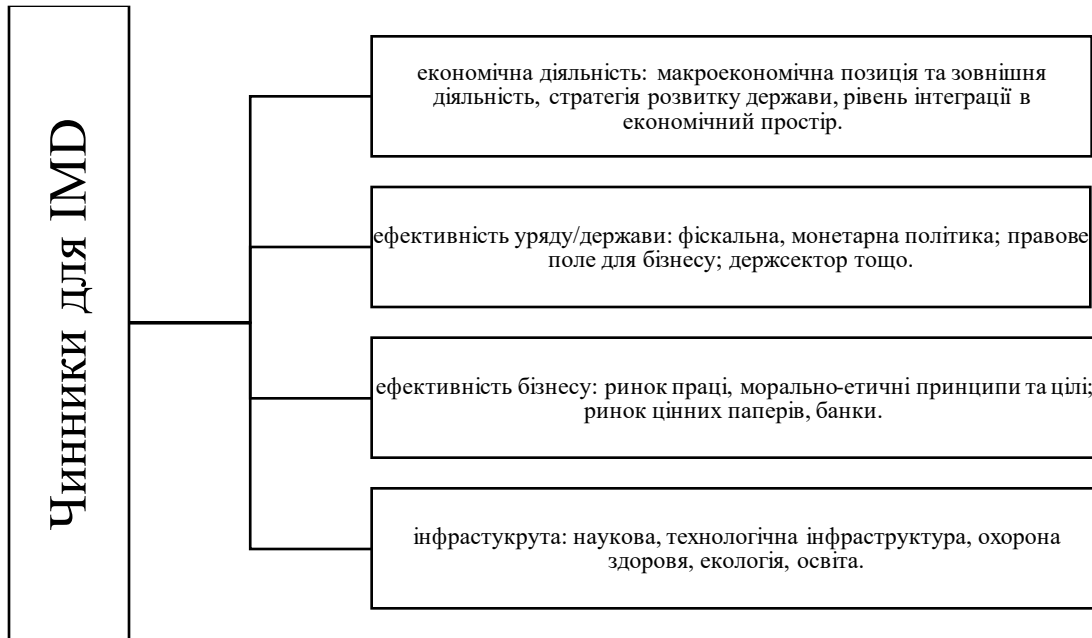

Рис. 1.3 Групи чинників, на яких базується розрахунок індексу конкурентоспроможності ІМД

До ключових переваг цього методу належать простота застосування та можливість оперативного проведення розрахунків без використання спеціалізованого програмного забезпечення. Крім того, він дозволяє узгоджувати різноманітні критерії, хоча значною мірою ґрунтується на експертних оцінках при визначенні їх вагомості. Таким чином, використовується наступна формула [41]:

$$K_j = \sum_{i=1}^n w_i * r_i' \quad (1)$$

Де K_j – цифрові показники процесів, які аналізуються, j – ймовірний варіант мультикритеріальної оцінки SAW; w_i – критеріальне значення значимості індикатора

i ; r_i – нормоване значення цього показника i ; n – кількість показників/ індикаторів, обраних для аналізу ($i = 1, n$) [41].

Оскільки показники, що характеризують конкурентоспроможність країни, можуть мати різні одиниці виміру, їх безпосереднє порівняння є некоректним. Для забезпечення обґрунтованого порівняння необхідно здійснити їх стандартизацію (нормування). Це дає змогу привести різномірні показники до єдиної шкали оцінювання. Для цього доцільним є використання формули:

$$r_i' = \frac{r_i}{\sum_{i=1}^n r_i} \quad (2)$$

Відповідно до формули (1), для розрахунку інтегрального індикатора конкурентоспроможності слід визначити два ключові параметри: вагу (важливість) кожного показника та його значення (рівень прояву). Вагові коефіцієнти, як правило, встановлюються на основі експертних оцінок, до формування яких можуть залучатися представники бізнесу, науково-освітнього середовища, органів державної влади, а також профільні фахівці.

Результати багатокритеріального оцінювання індексу глобальної конкурентоспроможності (GCI), розрахованого за запропонованим підходом, є найбільш коректними для змістовного порівняння у випадку застосування рівних вагових коефіцієнтів для всіх компонентів, що відповідає методологічним засадам Всесвітнього економічного форуму (ВЕФ):

$$L_j = \left(1 - \frac{k_j^{wef}}{k_j} \right) \times 100 \quad (3)$$

де L_j – числова різниця між оцінкою ВЕФ j -тої країни та запропонованими методологіями, у %; k_j^{wef} – значення оцінки ВЕФ GCI країни j [41].

Застосування цієї методики забезпечує можливість комплексної оцінки рівня конкурентоспроможності національної економіки як складного багатокомпонентного явища. Водночас, аналізуючи підходи до вимірювання національної конкурентоспроможності та виокремлюючи найбільш результативні з

них, зокрема використання індексу GCI, доцільно підкреслити, що цей індикатор не є вичерпним і виступає лише одним із елементів у системі оцінювання залученості країн до глобалізаційних процесів, поряд з іншими показниками.

Окреме місце у міжнародній практиці займає підхід Світовий банк, представлений індексом Doing Business, який оцінює умови ведення підприємницької діяльності за низкою регуляторних показників, зокрема доступ до кредитів, захист інвесторів, ефективність судової системи та простоту адміністрування бізнесу. Цей інструмент дозволяє оцінити інституційне середовище, що безпосередньо впливає на конкурентні позиції країни [54].

Попри різноманіття підходів, сучасні дослідження підкреслюють, що конкурентоспроможність національної економіки значною мірою залежить від її економічної безпеки, особливо у сфері зовнішньоекономічних зв'язків. У наукових працях українських дослідників, зокрема Гришова І. та Новікова Н, конкурентоспроможність розглядається як динамічна характеристика економічної системи, що відображає здатність національного господарства адаптуватися до змін глобальної кон'юнктури, забезпечуючи зростання ефективності виробництва та досягнення вищих соціально-економічних результатів порівняно з іншими країнами. При цьому акцент зміщується на захист національних економічних інтересів і розвитку експортного потенціалу. Подібну позицію поділяє і Антонюк Л., яка підкреслює, що конкурентоспроможність національної економіки формується через створення сприятливого бізнес-середовища, розвиток інноваційного потенціалу, ефективне функціонування ринкових інститутів та здатність економіки гнучко реагувати на глобальні виклики.

У підходах OECD значна увага приділяється взаємозв'язку між конкурентоспроможністю та зовнішньоторговельною діяльністю. Зокрема, оцінювання здійснюється через аналіз цінової конкурентоспроможності, яка визначається співвідношенням експортних цін, витрат на робочу силу та рівня

інфляції. Використання системи подвійних ваг дозволяє врахувати структуру конкуренції як на внутрішніх, так і на зовнішніх ринках.

Проведене в даній роботі дослідження методів оцінювання конкурентоспроможності національної економіки засвідчило, що методичний інструментарій перебуває на етапі активного розвитку, характеризуючись різноманіттям підходів, концепцій і напрямів. Уточнення існуючих методів дало змогу перейти до формування науково-методичного підходу до оцінювання національної конкурентоспроможності країни в умовах глобалізації (рис. 1.4).

Рис. 1.4 Етапи оцінки національної конкурентоспроможності країни в умовах глобалізації

Розрахунок композитного індексу національної конкурентоспроможності в умовах глобалізації (КІНКГ) ґрунтується на агрегуванні п'яти ключових субіндексів (рис. 1.5): індексу соціально-економічної конкурентоспроможності (ІСЕК), індексу фінансової конкурентоспроможності (ІФК), індексу цифрової конкурентоспроможності (ІЦК), індексу інвестиційної конкурентоспроможності (ІІК), а також індексу конкурентоспроможності країни з урахуванням її участі у

процесах інтеграції та глобалізації. Сукупність цих складових забезпечує всебічну та системну оцінку позицій країни у глобальній економіці. Під час розрахунку композитного індексу національної конкурентоспроможності країни в умовах глобалізації враховуються варіативність показників субіндексів, а також ступінь їх відповідності встановленим пороговим орієнтирам. Межі допустимих значень індикаторів визначаються шляхом коригування базового (прийняттого) рівня з урахуванням його динамічних змін.

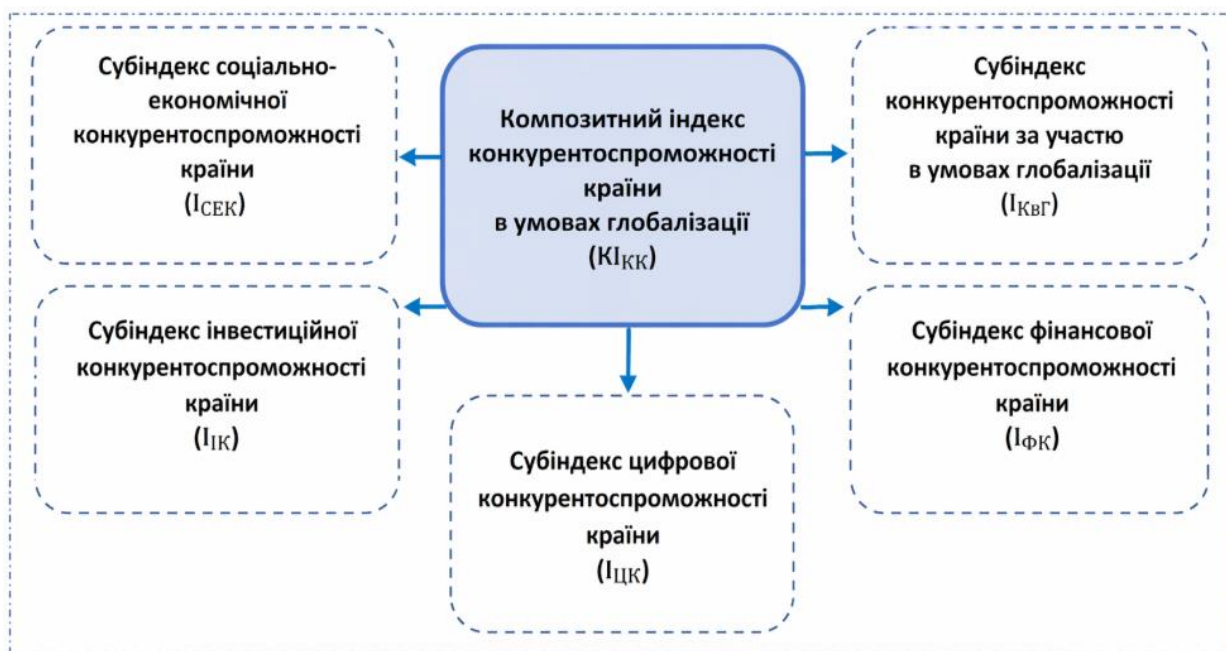

Рис. 1.5 Структурна модель композитного індексу національної конкурентоспроможності в умовах глобалізації (КІНКГ)

Власна розробка автора

Обчислення інтегрального показника доцільно здійснювати на основі інформаційної бази провідних міжнародних інституцій, зокрема Світового банку, Міжнародного валютного фонду, Heritage Foundation, Transparency International, World Economic Forum та інших [56]. Базовим інструментом оцінювання окремих індикаторів є їх нормування, що забезпечує приведення різнорідних показників до єдиної порівняльної шкали.

Отже, узагальнюючи різні наукові підходи, доцільно трактувати національну конкурентоспроможність як комплексну багаторівневу категорію, що відображає здатність економіки забезпечувати стабільне зростання продуктивності, ефективно інтегруватися у світове господарство та підвищувати рівень добробуту населення у довгостроковій перспективі. Подальший розвиток методології оцінювання конкурентоспроможності пов'язаний із посиленням уваги до інноваційної складової, цифровізації економіки, екологічної стійкості та якості людського капіталу тощо. У цьому контексті інтегральні індекси дедалі більше трансформуються з інструментів порівняльного аналізу у елементи моделі для формування державної економічної політики, орієнтованої на довгострокове зростання та підвищення глобальної конкурентної позиції країни.

1.3. Зарубіжний досвід формування національних стратегій підвищення конкурентоспроможності в умовах глобалізації

В умовах трансформації світової економіки, посилення геоекономічної конкуренції та структурних зрушень, зумовлених цифровізацією, кліматичними викликами та геополітичними ризиками, питання формування ефективних національних стратегій підвищення конкурентоспроможності набуває особливої актуальності. Зокрема період 2020–2026 рр. характеризується значним впливом пандемії COVID-19, порушенням глобальних ланцюгів постачання, енергетичною кризою та прискоренням технологічних змін, що змусило держави переглянути підходи до забезпечення стійкого економічного розвитку.

Зарубіжний досвід свідчить, що більшість стратегій конкурентоспроможності національних економік базуються на комплексному поєднанні інноваційної політики, розвитку людського капіталу, підтримки підприємництва, цифрової трансформації та інституційної спроможності держави. Одним із найбільш показових прикладів є політика Європейського Союзу, який останні роки реалізує

стратегію «Європейський зелений курс» (European Green Deal), спрямовану на досягнення кліматичної нейтральності та підвищення конкурентоспроможності через екологічну модернізацію економіки. Вона визначає довгострокову траєкторію переходу до кліматично нейтральної економіки до 2050 року. Паралельно впроваджується «Цифрова стратегія ЄС» (Digital Strategy), яка орієнтована на розвиток єдиного цифрового ринку, впровадження штучного інтелекту, розвиток хмарних технологій та забезпечення кібербезпеки, передбачає розвиток цифрової інфраструктури. Особливу увагу приділено створенню умов для масштабування цифрових інновацій, підтримці малих і середніх підприємств у процесі цифровізації, а також розвитку цифрових навичок населення.

З метою подолання економічних наслідків пандемії та стимулювання структурних реформ було запроваджено масштабну фінансову програму «NextGenerationEU». Вона передбачає мобілізацію значних фінансових ресурсів для інвестування у стратегічні напрями розвитку, зокрема «зелену» економіку, цифрову інфраструктуру, інновації та людський капітал [56]. На сьогодні акцент політики ЄС зміщується на оновлену промислову стратегію, яка спрямована на підвищення стійкості та автономності європейської економіки. У контексті глобальних трансформацій, увагу привертає розвиток стратегічних галузей, зокрема: виробництво мікрочипів, фармацевтика, енергетика та цифрові технології. ЄС активно підтримує створення промислових альянсів і кластерів, що дозволяє консолідувати ресурси та підвищити конкурентні позиції на світових ринках.

Суттєву роль у забезпеченні конкурентоспроможності економік країн ЄС відіграє політика розвитку інновацій. Програма «Horizon Europe» є одним із найбільших у світі інструментів фінансування наукових досліджень та інноваційної діяльності. Окремо відмічаємо такий фактор як рівень розвитку людського капіталу. ЄС реалізує низку програм, спрямованих на підвищення кваліфікації робочої сили, адаптацію до цифрових змін та підтримку мобільності працівників. Освітні ініціативи орієнтовані на формування компетенцій майбутнього, зокрема у сфері

STEM, цифрових технологій та управління інноваціями. Це забезпечує підвищення продуктивності праці та конкурентоспроможності економіки в цілому. Інституційний вимір також є ключовим фактором успіху європейської моделі. Високий рівень регуляторної якості, прозорість державного управління, ефективна антимонопольна політика та захист прав інтелектуальної власності створюють сприятливе середовище для розвитку бізнесу та залучення інвестицій [44]. ЄС активно працює над гармонізацією законодавства між країнами-членами, що сприяє поглибленню економічної інтеграції. У відповідь на нові глобальні виклики, зокрема енергетичну кризу та геополітичну нестабільність, ЄС посилив увагу до питань економічної безпеки. Отже, можна визначити, що досвід Європейського Союзу у формуванні стратегій підвищення конкурентоспроможності в умовах глобалізації характеризується комплексністю, узгодженістю політик та орієнтацією на довгостроковий розвиток. Поєднання екологічних, цифрових, інноваційних та соціальних компонентів створює основу для формування стійких конкурентних переваг. Адаптація окремих елементів цієї моделі може бути корисною для України з урахуванням національних

США у зазначений період зробили акцент на реіндустріалізації та технологічному лідерстві. Прийняття таких законодавчих актів, як CHIPS and Science Act (2022) та Inflation Reduction Act (2022), спрямоване на розвиток високотехнологічного виробництва, зокрема напівпровідникової галузі, а також стимулювання «зеленої» енергетики. Ці заходи мають на меті зменшення залежності від зовнішніх постачальників і зміцнення позицій США у глобальній конкуренції.

Китай продовжує реалізацію довгострокових стратегічних ініціатив, таких як «Made in China 2025» та концепції «подвійної циркуляції», яка передбачає баланс між внутрішнім попитом і зовнішньою торгівлею. Останнім часом країна активно інвестує у розвиток високих технологій, цифрової економіки, штучного інтелекту та інфраструктури, що дозволяє їй поступово переходити від моделі експортно-орієнтованого зростання до інноваційної економіки [44].

Суттєвий інтерес становить досвід країн Південно-Східної Азії, зокрема Південної Кореї та Сінгапуру. Південна Корея реалізує стратегію «Korean New Deal», яка включає цифровий та «зелений» напрями розвитку, а також підтримку зайнятості. Значна увага приділяється розвитку 5G-технологій, цифрових платформ і стартап-екосистеми. Сінгапур, у свою чергу, впроваджує модель «Smart Nation», орієнтовану на повну цифровізацію державного управління, розвиток інновацій та залучення висококваліфікованих кадрів. Японія останні роки зосереджується на концепції «Society 5.0», яка передбачає інтеграцію кіберфізичних систем у всі сфери життя суспільства. Це дозволяє підвищити продуктивність економіки, вирішити демографічні проблеми та забезпечити сталий розвиток.

Провідним елементом новітніх стратегій є підтримка інновацій та науково-дослідної діяльності. Більшість розвинених країн збільшує фінансування R&D, стимулює співпрацю між бізнесом, університетами та державою, а також створює сприятливі умови для розвитку стартапів. Крім того, значна увага приділяється розвитку людського капіталу через реформування системи освіти, підвищення кваліфікації працівників і адаптацію до вимог цифрової економіки. Окремо варто відзначити зростання ролі інституційної якості та державного управління у формуванні конкурентних переваг.

Таким чином, узагальнення зарубіжного досвіду дозволяє виокремити низку ключових тенденцій формування стратегій конкурентоспроможності в умовах глобалізації: орієнтація на інновації та цифровізацію, екологізація економіки, розвиток людського капіталу, зміцнення інституційної спроможності та забезпечення економічної безпеки. Використання цих підходів може бути адаптоване до національних умов з урахуванням специфіки економічного розвитку країни, що є превалюючим для формування ефективної стратегії підвищення конкурентоспроможності України в умовах глобалізації та з врахуванням поточних військових ризиків для національної економіки.

Висновки до розділу 1

Таким чином, проведені дослідження дозволяють зробити наступні висновки.

В сучасній світовій економіці національна конкурентоспроможність виступає одним із ключових критеріїв економічної стійкості країни, її інвестиційної привабливості та здатності забезпечувати довгострокове зростання добробуту населення. Поглиблення глобалізаційних процесів, розвиток цифрових технологій, лібералізація міжнародної торгівлі, мобільність капіталу та формування глобальних ланцюгів доданої вартості істотно змінюють умови функціонування національних економік. У зв'язку з цим поняття конкурентоспроможності країни набуває ширшого змісту та охоплює не лише виробничу ефективність, а й інституційну якість, інноваційний потенціал, соціальну стабільність і здатність до адаптації в кризових умовах. У працях зарубіжних учених сформовано різні концептуальні підходи до її трактування. Зокрема, М. Портер пов'язував конкурентні переваги держав із продуктивністю економіки та якістю мікроекономічного середовища, А. Ругман наголошував на ролі транснаціональних корпорацій і бізнес-структур, Дж. Даннінг акцентував увагу на значенні локаційних переваг країни. Дослідники дедалі частіше розглядають конкурентоспроможність як результат взаємодії макроекономічної політики, інституційної спроможності, технологічного розвитку та людського капіталу. Це свідчить про еволюцію від вузького трактування до системного бачення конкурентних позицій держави у глобальному просторі.

На сьогодні глобалізація має суперечливий вплив на конкурентоспроможність національних економік. З одного боку, вона відкриває нові можливості через розширення ринків збуту, доступ до інноваційних технологій, залучення іноземних інвестицій, інтеграцію у міжнародні виробничі мережі та зростання продуктивності. З іншого боку, глобалізація посилює конкуренцію між країнами, підвищує ризики залежності від зовнішніх ринків, загострює структурні дисбаланси та робить економіки більш вразливими до глобальних кризових явищ. У таких умовах держави

повинні не лише використовувати переваги відкритості, а й формувати механізми економічної безпеки та захисту стратегічних інтересів.

У процесі дослідження встановлено, що оцінювання національної конкурентоспроможності держави потребує використання комплексного інструментарію. Існуючі методики базуються як на аналізі результативних показників (експортні позиції, частка на світових ринках, доходи населення), так і на оцінці ресурсного потенціалу та інституційних умов розвитку тощо. Найбільш поширеними міжнародними підходами є методики World Economic Forum та International Institute for Management and Development. Індекс GCI дозволяє оцінювати країни за широким спектром параметрів: від якості інститутів до інноваційної спроможності. Доцільним є використання багатокритеріальних методів оцінювання, зокрема методу SAW.

Аналіз зарубіжного досвіду підтвердив, що найбільш успішні держави реалізують конкурентну політику на основі довгострокових стратегій розвитку. Країни Європейського Союзу поєднують екологічну модернізацію, цифрову трансформацію та підтримку інновацій. США роблять ставку на реіндустріалізацію та технологічне лідерство. Китай активно розвиває високотехнологічне виробництво та внутрішній ринок. Південна Корея, Сінгапур і Японія демонструють ефективність моделей, що базуються на цифровізації, розвитку людського капіталу та тісній взаємодії держави з бізнесом.

Отже, національна конкурентоспроможність на сьогодні виступає не лише показником економічної ефективності, а й стратегічною характеристикою держави, що визначає її місце у світовій економіці, здатність до розвитку та рівень добробуту населення. У перспективі ключовими напрямками її зміцнення мають стати цифровізація, інноваційне оновлення, розвиток людського капіталу, інституційна модернізація та забезпечення економічної безпеки.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ РІВНЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

2.1. Загальна оцінка рівня конкурентоспроможності України в міжнародних рейтингах

У сучасних умовах глобалізації конкурентоспроможність держави стає одним із основних та переважних чинників забезпечення економічного розвитку, інвестиційної привабливості та стійкості національної економіки. Для України питання міжнародної конкурентоспроможності останнім часом набуває особливої актуальності, враховуючи підтримку євроінтеграційного вектору країни в умовах воєнних викликів, а також в перспективі подальшого післявоєнного економічного відновлення.

Варто відмітити, що рівень національної конкурентоспроможності мав достатньо стабільний рівень в довоєнний період за Індексом глобальної конкурентоспроможності (Global Competitive Index, GCI), який розраховували активно до 2020 р. За період 2012–2020 рр. Україна займала різні позиції в рейтингу країн світу за Індексом глобальної конкурентоспроможності, не піднімаючись вище 73-го місця, яке країна посіла у 2012 р. У 2019 р. в цьому рейтингу вона зайняла 85 місце серед 141 країни. Серед усіх 12 субіндексів конкурентоспроможності найкращі результати було досягнуто за складовими «Навички» (44 місце) [44] та «Розмір ринку» (47 місце). Найгірші результати отримано за складовими «Фінансова система» (136 місце) та «Макроекономічна стабільність» (133 місце). Низька оцінка макроекономічної стабільності спричинена отриманими результатами за індикаторами «Інфляція» (131 позиція) та «Державний борг» (114 позиція). Найбільшим чинником гальмування росту конкурентоспроможності України аналітики ВЕФ назвали слабкість фінансової системи країни [72].

При цьому після 2020 р. Всесвітній економічний форум тимчасово припинив публікацію класичного Global Competitiveness Index у зв'язку з пандемією COVID-19 та переглядом методології оцінювання конкурентоспроможності країн. У 2020 р. світова економіка зазнала суттєвого шоку через пандемію, що призвело до різкого скорочення міжнародної торгівлі, інвестиційної активності та ділової мобільності. У спеціальному звіті World Economic Forum основна увага була приділена не стільки ранжуванню держав, скільки оцінюванню їхньої стійкості до кризових явищ та готовності до економічного відновлення. Для України цей період характеризувався послабленням макроекономічної стабільності, скороченням виробництва та уповільненням структурних реформ. Попри це, країна зберегла відносно високі позиції. У 2021 р. економіка України поступово відновлювалася після пандемічної кризи. Основними драйверами стали поживлення зовнішнього попиту, зростання експорту аграрної продукції та розвиток ІТ-сектору. У цей період країнами-лідерами глобальної конкурентоспроможності залишалися Singapore, United States, Switzerland та Netherlands, економіки яких характеризувалися високим рівнем інноваційності, цифровізації та ефективності державного управління [72].

Починаючи з 2022 р., конкурентоспроможність України зазнала безпрецедентного впливу внаслідок повномасштабної війни. Руйнування інфраструктури, логістичні обмеження, скорочення інвестицій та значні демографічні втрати негативно вплинули на економічний потенціал держави. Водночас міжнародна фінансова підтримка, прискорення цифровізації державних послуг та інтеграція до європейського економічного простору стали чинниками, які дозволили частково стабілізувати економічну систему. Саме в цей період особливо важливими стали показники інституційної стійкості та адаптивності економіки до кризових умов. Після 2022 року міжнародні рейтинги почали значною мірою враховувати вплив воєнних ризиків на економічну стійкість держав. Незважаючи на відсутність аналітичних розрахунків за індексом GCI та IMD через активні військові дії на території країни та неможливість об'єктивного оцінювання [65], за основними

компонентами цих базових індикаторів можна визначити обмеженість національної конкурентоспроможності за останні роки (Табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Позиція України у IMD World Competitiveness Ranking та базово по GCI

Рік / період	Позиція України у IMD World Competitiveness Ranking та базово по GCI	Основні тенденції та характеристика конкурентоспроможності
2014–2015	Значне падіння конкурентоспроможності	Військово-політична криза та початок російської агресії призвели до втрати частини промислового потенціалу, скорочення інвестицій та зростання макроекономічних ризиків.
2016–2019	Помірне покращення	Позитивний вплив мали реформи у сфері децентралізації, цифровізації та дерегуляції, хоча інституційні проблеми залишалися суттєвими.
2020–2021	Нестабільна динаміка	Пандемія COVID-19 негативно вплинула на економіку, але Україна демонструвала конкурентні переваги у сфері ІТ, цифрових технологій та людського капіталу.
2022	Різде погіршення умов конкурентоспроможності	Повномасштабна війна спричинила руйнування інфраструктури, втрати виробництва, погіршення інвестиційного клімату та економічну нестабільність.
2023	Часткова адаптація економіки	Завдяки міжнародній підтримці, розвитку цифрової економіки та адаптивності бізнесу вдалося стабілізувати окремі економічні процеси.
2024	Поступове відновлення	Розпочалися процеси післявоєнної адаптації економіки, активізувалися міжнародні програми підтримки та відновлення інфраструктури.
2025	Конкурентоспроможність залишається обмеженою	Основними стримуючими чинниками залишаються воєнні ризики, слабкість інституцій, проблеми фінансування та інфраструктури, однак зберігається високий людський і технологічний потенціал.

За період 2023-2024 рр. Україна поступово формувала нову модель конкурентоспроможності, орієнтовану на відбудову, інновації та інтеграцію до European Union. Значного розвитку набули сфери цифрових технологій, оборонної промисловості, енергетичної модернізації та міжнародної кооперації. Водночас країна продовжувала втрачати позиції через високі безпекові ризики, нестачу капітальних інвестицій та макроекономічну нестабільність. У міжнародних

рейтингах конкурентоспроможності Україна залишалася нижче середньосвітових показників, хоча демонструвала кращі результати за окремими напрямками інновацій та людського потенціалу. У 2025 р. конкурентоспроможність національної економіки значною мірою визначалася ефективністю післявоєнної адаптації економіки та результативністю реформ. Серед позитивних тенденцій варто виділити підтримку міжнародних партнерів, розвиток відбудовчих проєктів, збільшення міжнародних резервів і збереження функціонування ключових секторів економіки. Разом із тим високий рівень інфляції, боргове навантаження та безпекові ризики продовжували негативно впливати на інвестиційний клімат та загальний рівень конкурентоспроможності національної економіки.

Вищевказані показники підтверджує і результат оцінювання Global Competitiveness Index (WEF) Всесвітнього економічного форуму, який тривалий час був одним із ключових показників міжнародної оцінки економічного розвитку держав. Так як рейтингування за цим показником визначається аналізом сукупності складових (інституції; інфраструктура; макроекономічна стабільність; ринок праці; фінансова система; інноваційний потенціал; рівень розвитку бізнесу тощо), то національна економіка вже майже 6 років має слабкі позиції за показниками інституційної стабільності, захисту прав власності та розвитку фінансового ринку. Проте для України прийнятним є те, що національна економіка демонструвала відносно високі результати у сфері освіти та людського капіталу [72].

Одним із індикаторів конкурентоспроможності є World Digital Competitiveness Ranking, який візуалізується у вигляді місця країни в рейтингу серед досліджуваних економік. В 2020 р. значення цього індексу для національної економіки було 48,78, то в 2021 р. воно зростає до 50,07. Починаючи з 2022 р. Україна офіційно не входила до основного переліку країн IMD World Digital Competitiveness Ranking, тому повноцінні офіційні рангові позиції України у звітах IMD за цей період відсутні. Разом з тим використаємо результати міжнародних індексів цифровізації та електронного урядування, суміжних до даного індикатору, а саме: DESI (Digital

Economy and Society Index); E-Government Development Index; Network Readiness Index; Global Innovation Index (табл. 2.2).

Відповідно відмічаємо, що у 2020 році цифрова конкурентоспроможність України характеризувалася середнім рівнем розвитку. Показник NRI становив 49,43 бали, що забезпечило державі 64 позицію у світовому рейтингу. Водночас значення EGDI дорівнювало 0,712, а Україна займала 69 місце серед країн світу. До основних стримувальних чинників належали недостатньо розвинена цифрова інфраструктура, обмежений обсяг інвестицій у високотехнологічні галузі та невисокий рівень фінансування інноваційної діяльності. Разом із цим позитивний вплив на розвиток цифрового середовища забезпечували висококваліфіковані ІТ-фахівці та активне впровадження електронних сервісів. Упродовж 2021–2022 років спостерігалася позитивна динаміка цифрового розвитку держави.

Таблиця 2.2

Основні показники міжнародних індексів цифровізації та електронного урядування, суміжних до World Digital Competitiveness Ranking, щодо України

Рік	Network Readiness Index (NRI)	Місце NRI	E-Government Development Index (EGDI)	Місце EGDI
2020	49,43	64	0,712	69
2021	50,07	53	х	х
2022	51,89	50	0,803	46
2023	53,12	48	х	х
2024	54,30	46	0,884	30
2025	54,30	46	офіційні дані відсутні	х

Значення індексу NRI підвищилося до 51,89 бали, а рейтингова позиція України покращилася до 50 місця. Індекс розвитку електронного урядування у 2022 році зріс до 0,803, що свідчило про помітне вдосконалення цифрових державних послуг та системи електронного управління. Важливу роль у цьому процесі відіграли діяльність Міністерства цифрової трансформації України та функціонування платформи Дія [61]. Навіть в умовах повномасштабної війни цифровий сектор

продовжив стабільно працювати та демонстрував здатність до швидкої адаптації. В результаті в 2023–2025 рр. зберігається тенденція до зростання цифрової конкурентоспроможності: у 2024 році показник NRI досяг 54,30 бали, що дозволило Україні посісти 46 місце серед 127 держав світу. Одночасно індекс EGDI зріс до 0,884, завдяки чому країна піднялася на 30 позицію у глобальному рейтингу електронного урядування. Значних результатів Україна досягла й у сфері електронної взаємодії держави та громадян: за E-Participation Index вона посіла перше місце у світі. Серед ключових компонентів цифрової конкурентоспроможності України виділяємо Online Service Index - 0,985; Telecommunication Infrastructure Index - 0,843; Human Capital Index - 0,824.

Таким чином, у 2020-2025 роках Україна демонструвала поступове зміцнення своїх позицій у сфері цифрової конкурентоспроможності. Найбільш інтенсивний розвиток спостерігався у сфері електронного урядування, цифрових адміністративних послуг та онлайн-сервісів. Це також підтверджується звітом Startup Nation Standards (SNS), який щорічно демонструє стан та розвиток європейських стартап-екосистем, ініціативи та виклики у сфері підтримки інноваційного підприємництва тощо. За даними звіту Україна отримує останнім часом високі оцінки за низкою показників (Додаток Д).

The Global Innovation Index (GII) є міжнародним рейтингом, який оцінює інноваційну діяльність країн в умовах економічної та геополітичної нестабільності, який розраховується World Intellectual Property Organization (WIPO). У 2023 р. Україна посіла 55-те місце за Global Innovation Index (вище розташовані Північна Македонія, Сербія, Чилі та Росія, а нижче – Філіппіни, Маврикій, Мексика, Південна Африка та Республіка Молдова), тоді як у 2013 р. займала 71-шу позицію. Слабкими сторонами технологічного розвитку України залишаються: інститути (у 2023 році – 100-те місце, поряд – Гвінея, Бразилія, Сальвадор, Того, Єгипет; у 2013 р. – 105-те місце зі 132 економік світу), доступність фінансування (104-те місце у 2023 р). Водночас Україна демонструє достатньо високі результати у категоріях: випуск

творчої продукції (37-ме місце у 2023 р. поруч із Польщею, В'єтнамом, Угорщиною, Грецією; у 2013 році – 81-ше місце), а також досягнення у сфері знань і технологій (45-те місце). Якщо виокремлювати з «Global Innovation Index 2023» основні перешкоди на шляху підвищення інноваційності України, варто відзначити низьку операційну стабільність бізнесу (у 2023 р. – 130-те місце, у 2021 р. – 123-тє місце), проблеми із забезпеченням верховенства права (107-ме місце, хоча з 2013 року простежується поступове покращення), недостатньо розвинену інфраструктуру (у 2021 р. – 124-те місце), а також труднощі з доступом до кредитних ресурсів (124-те місце) [56].

Значні зміни відмічаються за розрахунками даного індексу за підсумками 2025 року (Додаток Ж): у 2025 році також відбулося погіршення, Україна посіла 66 позицію із 139 країн та 35 позицію серед 39 економік Європи.. Водночас серед країн із рівнем доходу вище середнього Україна посіла 15-те місце із 36 економік.

Year	GII Position	Innovation Inputs	Innovation Outputs
2020	45th	71st	37th
2021	49th	76th	37th
2022	57th	75th	48th
2023	55th	78th	42nd
2024	60th	78th	54th
2025	66th	80th	54th

Рис. 2.1 Показник **Global Innovation Index** для України, розрахований **WIPO** [56]

У 2025 році Україна продемонструвала найкращі результати за такими складовими індексу [56]:

«Результати знань і технологій» (Knowledge and Technology Outputs) — 47 місце;

«Розвиненість бізнесу» (Business Sophistication) — 56 місце;
 «Людський капітал і дослідження» (Human Capital and Research) — 65 місце
 (Табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Показники структурних складових індексу ГПІ [50]

Показник	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025
Місце у рейтингу (Rank)	43	47	45	49	57	55	60	66
Значення індексу (Score / Value)	38,5	37,4	36,3	35,6	31,0	32,8	29,5	29,7
Institutions	107	96	93	91	97	100	107	108
Human Capital and Research	43	51	39	44	49	47	54	65
Infrastructure	89	97	94	94	82	77	82	75
Market Sophistication	89	90	99	88	102	104	85	85
Business Sophistication	46	47	54	53	48	48	45	56
Knowledge and Technology Outputs	27	28	25	33	36	46	34	47
Creative Outputs	45	42	44	48	63	37	68	67

Таким чином, відмічаємо, що ті компоненти індексу, які безпосередньо характеризують інноваційну діяльність, зокрема людський капітал, працівників знань та високотехнологічний експорт, займають середні або високі позиції у світовому рейтингу. Натомість категорії, що формують основу та умови для науково-технічної діяльності (бізнес-середовище, інфраструктура, фінанси), залишаються на низькому рівні.

В доповнення до даного індексу відмічаємо структурність та географічну різноплановість рівня цифровізації національної економіки через показники Індексу цифрової трансформації регіонів України (The Index of Digital Transformation of Ukrainian Regions), який є одним із ключових інструментів оцінювання процесів інформатизації та цифрової трансформації у регіонах України. За результатами дослідження у 2024 році середнє значення субіндексу «Секторальна цифрова трансформація» становило 0,497 із максимально можливого значення 1,0. Найвищі показники були зафіксовані за такими субіндексами (Додаток Е). Найвищий рівень за показниками цифровізації Україна має щодо інформатизації державного сектора. Відповідно до результатів щорічного оцінювання Open Data Maturity (ODM), серед

36 країн, які оцінювались в 2025 році, рівень зрілості відкритих даних в Україні оцінено у 97 %, що суттєво перевищує середній європейський показник, який становить 86 %.

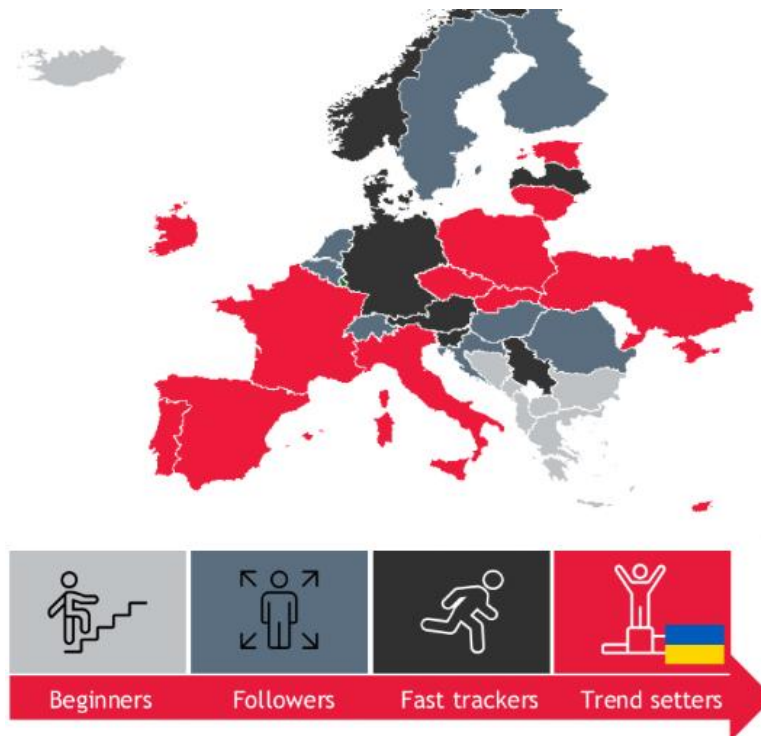

Рис. 2.2 Інфографіка місця України за рівнем цифровізації по ODM (за 2025 р.)

Щодо Індексу розвитку електронного урядування (E-Government Development Index, EGDI), який щорічно розраховує UN DESA серед 193 держав, то варто відмітити. Що Україна в 2024 році посіла 30 місце у світі за даним показником. За окремими складовими рейтингу було зафіксовано такі результати:

- 5 місце у світі за рівнем розвитку цифрових державних послуг (Online Service Index);
- 78 місце за індексом телекомунікаційної інфраструктури, що характеризує рівень доступу населення до Інтернету та цифрових технологій;
- 47 місце за індексом людського капіталу, який оцінює рівень грамотності населення та доступність освіти;

- 1 місце у світі за показником E-Participation, який визначає рівень залучення громадян до процесів державного управління через онлайн-платформи та цифрові сервіси [52].

Рівень національної конкурентоспроможності економіки оцінюється також через такий сучасний індикатор як Global Country Reputation Ranking, результати досліджень якого щорічно публікує консалтингова компанія Reputation Lab. Україна посіла 26 місце у рейтингу, увійшовши до ТОП-30 держав світу за рівнем національної репутації серед 60 найбільших економік [51]. Глобальна репутація України оцінюється як помірна або середня, а показник RepScore становить 51,6 бали (рис. 2.3). Країна викликає у міжнародній спільноті повагу, довіру та захоплення, формуючи позитивний емоційний образ, який може бути трансформований у додаткові інвестиції, міжнародні бізнес-контракти та розвиток туристичних потоків.

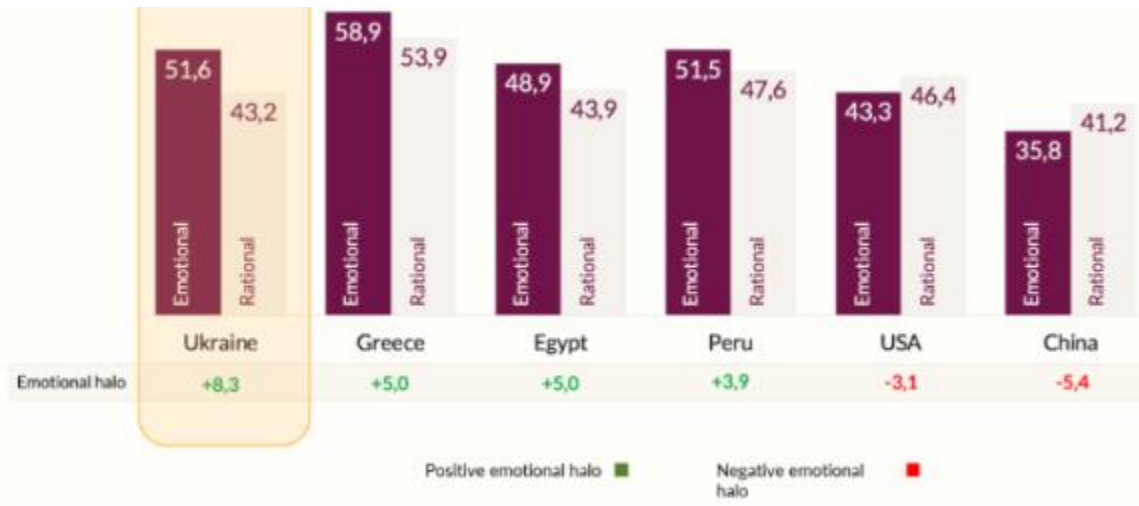

Рис. 2.3 позиція національної економіки через Global Country Reputation Ranking (2025 р)

Існують також суттєві регіональні відмінності у сприйнятті України: країни-члени НАТО та держави-партнери (США, Канада, Велика Британія, Японія та Туреччина) оцінюють репутацію України більш позитивно; у країнах Глобального

Півдня рівень довіри до України є нижчим; найнижчі оцінки репутації України зафіксовані у Китаї та росії. Попри позитивну динаміку, для України зберігаються певні репутаційні ризики. Основними слабкими сторонами залишаються питання безпеки та бізнес-середовища. Негативним фактором також є недостатня кількість міжнародно відомих українських компаній і брендів, що послаблює позиції держави у глобальному репутаційному просторі тощо.

Результати комплексного інтегрального індексу глобалізації (KKOF Globalisation Index) свідчать передусім про подальше поглиблення міжнародної інтеграції більшості країн світу. Темпи зростання індексу залишаються нерівномірними через вплив геополітичних конфліктів, економічної нестабільності, структурних трансформацій світової економіки тощо (Табл. 2.4).

Таблиця 2.4

**Розрахунок комплексного інтегрального індексу глобалізації
(KKOF Globalisation Index) в окремих країнах світу у 2024–2025 рр.**

Країна	KKOF Index 2024	KKOF Index 2025*	Відхилення 2025/2024	Рівень глобалізації
Швейцарія	91,8	92,4	+0,6	Дуже високий
Нідерланди	91,2	91,9	+0,7	Дуже високий
Бельгія	90,6	91,1	+0,5	Дуже високий
Сінгапур	89,7	90,5	+0,8	Дуже високий
Швеція	88,9	89,4	+0,5	Високий
Німеччина	87,6	88,1	+0,5	Високий
США	84,3	85,0	+0,7	Високий
Китай	76,8	77,9	+1,1	Середній
Польща	82,4	83,2	+0,8	Високий
Україна	74,1	75,0	+0,9	Середній
Індія	68,7	69,8	+1,1	Помірний
Бразилія	70,4	71,0	+0,6	Помірний

Україна визначається в 2024-2025 рр. середнім рівнем глобалізації. Так, незважаючи на складні воєнні та економічні умови, у 2025 р. показник індексу зріс до 75,0 пунктів. Це стало можливим завдяки активізації євроінтеграційних процесів,

розширенню співробітництва з країнами ЄС та адаптацією економіки до нових умов міжнародної взаємодії.

На сьогодні різносторонні методики трактування рівня конкурентоспроможності національних економік не обмежуються лише вищевказаними індексами. Беручи до уваги рівень військової ескалації у світі зростає особлива увага і до інших критеріїв розвитку національних економік, що дозволяють забезпечувати «впізнання країни», сприйняття країни у світі та розуміння в комплексі міжнародного іміджу національної економіки. Прослідкуємо додатково критерії за альтернативними індикаторами (Додаток К): глобальний індекс м'якої сили. У 2024-му Україна продовжувала стикатися з викликами у збереженні міжнародної підтримки, що відобразилось у її позиціях у Глобальному індексі м'якої сили 2025 (Global Soft Power Index) [69] від BRAND FINANCE (Додаток Л). Інтегральний показник України також скоротився — зниження становило 1 бал, до рівня 42,0.

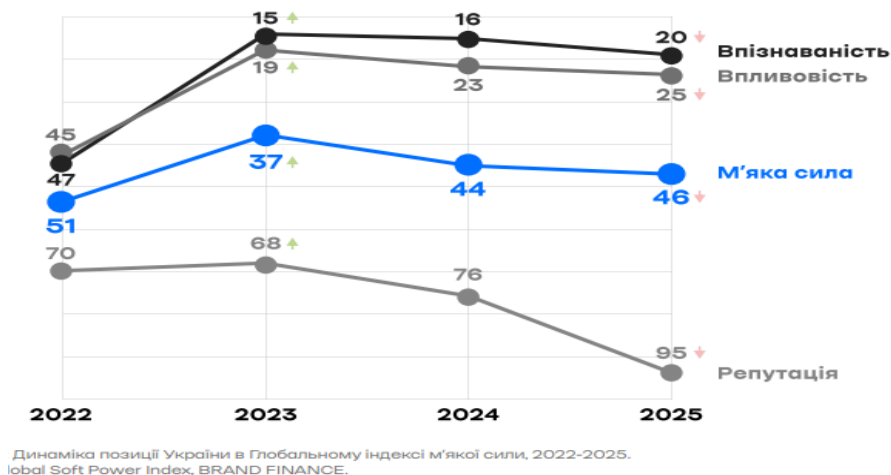

Рис. 2.4 Місце національної економіки за показником Глобального індексу м'якої сили [53]

Особливо помітним стало погіршення індикатора «Reputation» («Репутація»), за яким Україна опустилася одразу на 19 позицій і зайняла 95-те місце у світовому рейтингу [69]. Україна продемонструвала значний потенціал у напрямках екологічного, соціального та технологічного розвитку. Це створює додаткові

можливості для посилення м'якої сили держави через ефективне просування досягнень у сфері сталого розвитку, інновацій та соціальної стійкості на міжнародній арені.

Україна формує також позитивний міжнародний імідж у сфері сталого розвитку та належить до країн, які мають високий потенціал у цьому напрямі. Незважаючи на наслідки війни та внутрішні виклики, Україна за даним індикатором поряд із Фінляндією, Кубою, Хорватією, Латвією, Словенією та Ямайкою продемонструвала вищий рівень реалізації Цілей сталого розвитку ООН, ніж це оцінюється міжнародною аудиторією [41]. Вартість національного бренду (Brand Value) України зросла на 2,4% (рис. 2.5) і сягнула понад 101 млрд доларів США, що свідчить про економічну стійкість країни в умовах війни.

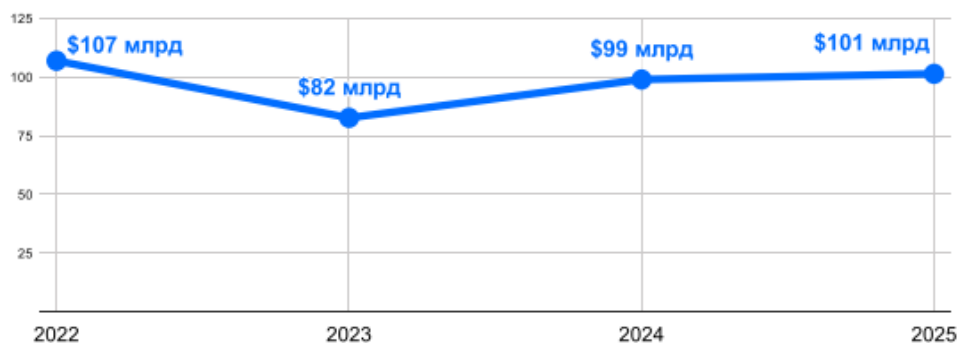

Рис. 2.5 Вартість національного бренду (Brand Value) України [41]

Загальну картину щодо конкурентоспроможності національної економіки демонструє також Індекс сприйняття корупції (Corruption Perceptions Index) міжнародної організації Transparency International. За останні 12 років Україна поступово зміцнювала свої позиції за ним і продовжує демонструвати прогрес у боротьбі з корупцією [41]. Водночас у 2024 році країна втратила один бал, отримавши 36 зі 100 можливих, та опустилася на 105-те місце серед 180 країн світу (Додаток М).

Цей показник залишається вищим, ніж до 2022 року, коли Україна мала значно слабші позиції. Від початку повномасштабного вторгнення країна змогла зміцнити

антикорупційну політику, активізувавши роботу антикорупційних органів та впроваджуючи реформи, зокрема у сфері державного управління та прозорості фінансування. Проте виклики, пов'язані з війною, посилюють ризики корупції, що впливає на загальну оцінку країни.

Загалом, динаміка індексу за останнє десятиліття показує стійке зростання, починаючи від 24 балів у 2012 році до 36 балів у 2024-му. Хоча Україна залишається у другій половині рейтингу, прогрес у боротьбі з корупцією є очевидним. Подальше зміцнення антикорупційної системи, ефективність розслідувань корупційних злочинів і прозорість державних процесів можуть стати ключовими факторами для покращення позицій країни в майбутньому.

Таким чином, враховуючи попередні результати досліджень розрахуємо уніфікований індекс конкурентоспроможності через інтегральну модель конкурентоспроможності держави.

Інтегральний показник конкурентоспроможності можна визначити за формулою:

$$K = a_1X_1 + a_2X_2 + a_3X_3 + a_4X_4 + a_5X_5 \quad (2.1)$$

де: K – інтегральний індекс конкурентоспроможності; X_1 – рівень інноваційного розвитку; X_2 – обсяг експорту високотехнологічної продукції; X_3 – рівень інвестиційної привабливості; X_4 – продуктивність праці; X_5 – рівень цифровізації економіки; $a_1 \dots a_5$ – вагові коефіцієнти.

Для моделювання приймемо такі вагові коефіцієнти: $a_1 = 0,25$; $a_2 = 0,20$; $a_3 = 0,20$; $a_4 = 0,15$; $a_5 = 0,20$. Нормовані значення показників для України у 2025 р. на підставі статистичних даних мали наступні значення: Інноваційний розвиток (X_1) - 0,45; високотехнологічний експорт (X_2) - 0,40; інвестиційна привабливість (X_3)- 0,35; продуктивність праці (X_4)- 0,42; цифровізація економіки (X_5)- 0,50; розрахуємо інтегральний індекс за формулою (2.1):

$$K_{2025} = 0,25 \times 0,45 + 0,20 \times 0,40 + 0,20 \times 0,35 + 0,15 \times 0,42 + 0,20 \times 0,50$$

$$K_{2025} = 0,1125 + 0,08 + 0,07 + 0,063 + 0,10 = 0,4255$$

Отже, інтегральний індекс конкурентоспроможності України у базовому періоді (2025 рік) становив 0,43. За умови підвищення конкурентоспроможності прогнознi значення показників у 2030 р. визначатимуться середнім коливанням відповідно до зростання інвестиційних вкладень в дану сферу, і становитимуть: інноваційний розвиток (X1) - 0,70; високотехнологічний експорт (X2) -0,65; інвестиційна привабливість (X3) -0,60; продуктивність праці (X4) - 0,68; цифровізація економіки (X5)- 0,75. Тоді:

$$K_{2030} = 0,25 \times 0,70 + 0,20 \times 0,65 + 0,20 \times 0,60 + 0,15 \times 0,68 + 0,20 \times 0,75$$

$$K_{2030} = 0,175 + 0,13 + 0,12 + 0,102 + 0,15 = 0,677$$

Інтегральний індекс конкурентоспроможності України підвищиться з 0,43 до 0,68, тобто майже на 59 %.

Таким чином, протягом 2020 -2025 рр. спостерігається загальна неоднорідна динаміка позицій країни. З одного боку, національна економіка на міжнародній арені демонструє певні позитивні зрушення в окремих компонентах, пов'язаних із цифровою трансформацією, розвитком електронного урядування та адаптивністю економічної системи до зовнішніх шоків. З іншого боку, низка структурних проблем, зокрема інституційна нестабільність, недостатній рівень інвестиційної привабливості, а також наслідки воєнних дій, суттєво обмежують можливості стійкого підвищення конкурентних позицій на глобальному рівні. Подальший розвиток конкурентоспроможності України значною мірою відповідатиме факторам впливу внутрішнього характеру на рівень конкурентоспроможної економіки.

2.2. Аналіз факторів впливу на рівень національної конкурентоспроможності України

Останнє десятиліття для національної економіки відмічається неоднозначним впливом факторів як зовнішнього, так і внутрішнього характеру. Це позначилось відповідно і на міжнародних рейтингах, які мали нестабільних характер. До

основних факторів впливу варто віднести наступні: пандемія COVID-19; початок активний воєнних дій в 2022 році на території України внаслідок повномасштабної війни; макроекономічні ризики; демографічні втрати та деструктивні проблеми економіки тощо. Водночас національна економіка демонструвала позитивні результати у сфері цифровізації, розвитку людського капіталу та інтеграції до європейського економічного простору тощо. Одним із основних факторів впливу на рівень національної конкурентоспроможності безумовно є економічні фактори.

Проведемо загальну оцінку динаміки змін за даними сферами та визначимо їх характер впливу на рівень національної конкурентоспроможності. Повномасштабне вторгнення, розпочате росією в лютому 2022 року, призвело до окупації українських територій, руйнування інфраструктури, збоїв у ланцюгах поставок, масової міграції населення, глибокої економічної та фінансової кризи і надалі матиме довготривалі негативні наслідки для фінансового сектору [40]. В цьому контексті підтримка міжнародних партнерів була і залишається вирішальною. Постійні атаки та знищення енергетичної інфраструктури, поживлення міграції та брак трудових ресурсів гальмують відновлення економіки. Залишаються суттєвими ризики макрофінансової стабільності через розширення дефіциту рахунку поточних операцій платіжного балансу та зростання державного боргу відносно ВВП. Значна міжнародна фінансова підтримка послаблює ці ризики, а значні бюджетні стимули, зростання доходів домогосподарств, а також нарощування випуску продукції в галузі рослинництва та стійкий зовнішній попит сприяють подальшому зростанню української економіки.

Як можна спостерігати на Рис. 2.6 після різкого падіння на 28,8% у 2022 році, економіка почала відновлюватись у 2023 році (на 5,5%). А вже за підсумками 2024 року зростання ВВП склало всього 2,9% рік до року - менше за очікування. Ключовими чинниками зростання у 2025 році були: значне бюджетне фінансування, спрямоване на відновлення пошкодженої критичної інфраструктури, проведення капітальної реконструкції та ремонту доріг на аварійних ділянках, будівництво

житла (програми «Відновлення» та «Оселя»), збільшення закупівлі вітчизняної продукції сектору ОПК, що стимулює зростання виробництва в машинобудуванні; реалізація програм з відновлення та розвитку бізнесу, що фінансуються за рахунок міжнародної фінансової допомоги та сприяє відновленню та зростанню виробництва переробної промисловості загалом; кращі бізнес-настрої порівняно з попереднім роком [39].

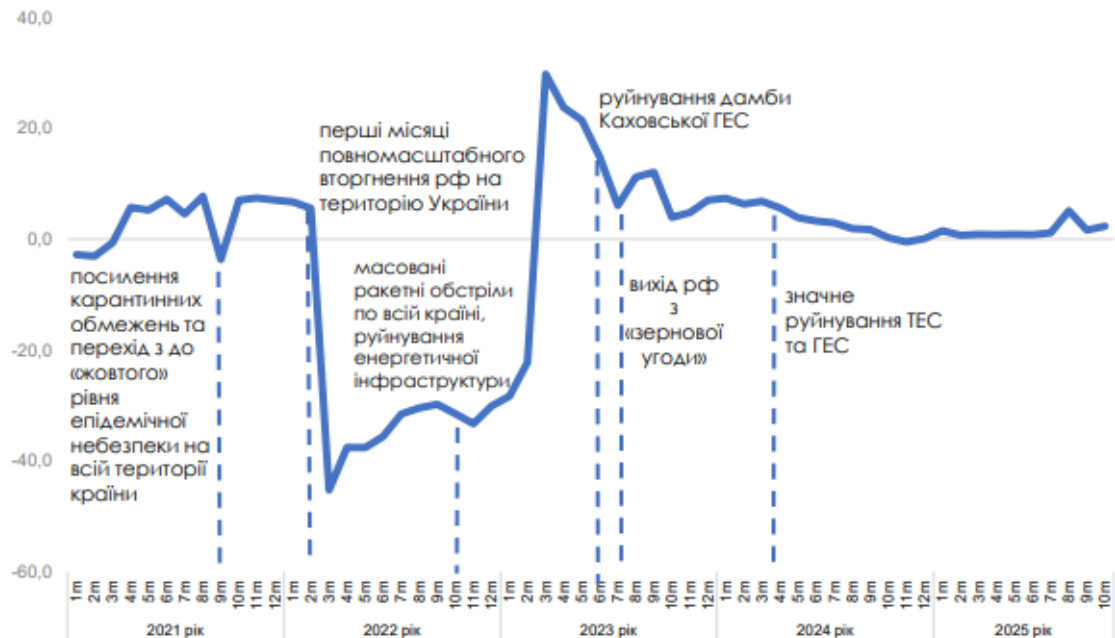

Рис. 2.6 ВВП, приріст/зниження, % до відповідного місяця попереднього року [40]

Водночас зберігаються значні проблеми та ризики, які гальмують економічну активність і негативно впливають на економічні очікування та настрої бізнесу: висока інтенсивність бойових дій та невизначеність щодо їх подальшого розвитку; значний дефіцит кваліфікованих кадрів; обмежений доступ до кредитних ресурсів; періодичні пошкодження об'єктів енергосистеми тощо.

Економічне відновлення з 2023 р. (рис 2.6) поступово сповільнюється. Кожного кварталу 2024 року зростання відносно 2021 було нижчим, ніж у 2023 році, а у IV кварталі 2024 року ВВП взагалі скоротився на 0,1% порівняно з IV кварталом

2023 року [41]. За перше півріччя 2025 року реальний ВВП зріс лише на 0,8%, а у другому кварталі — на 0,7% рік-до-року. У III кварталі 2025 року зростання реального ВВП помітно прискорилося – до 2,1% порівняно з відповідним кварталом минулого року (рис 2.7). На рівень конкурентоспроможності національної економіки впливає також потенціал внутрішнього ринку країни. Так, у 2025 році індекс обороту роздрібної торгівлі зріс на 8,1%, а індекс обороту оптової торгівлі – на 0,8%. Внутрішня торгівля, зокрема роздрібна, у 2025 року продовжувала відновлюватися завдяки гнучкості та адаптивності сектору до змін попиту, стабільній пропозиції товарів та зростаючому попиту на фоні збільшення заробітних плат, а також відкриттю нових торговельних об'єктів (Додаток М).

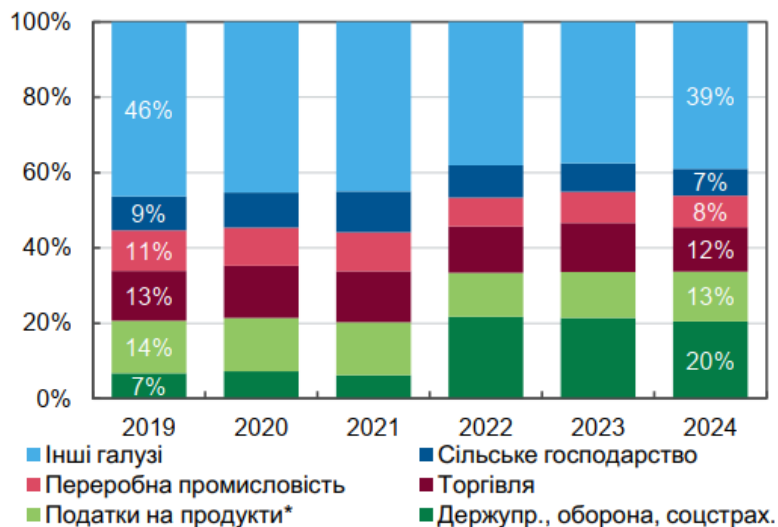

Рис. 2.7 Складові ВВП України за виробничим методом [29]

Україна увійшла у повномасштабну війну зі споживчою інфляцією на рівні 10% рік-до-року (р/р). Російське вторгнення спричинило суттєве прискорення інфляції, темпи якої сягнули свого піку у жовтні 2022 р. - 26,6% р/р. Причинами тоді стали прямі наслідки війни: руйнування виробництв, порушення ланцюгів постачань, зростання виробничих витрат бізнесу (рис. 2.8). Додатковий тиск на інфляцію також створював друк гривні Нацбанком для покриття дефіциту бюджету. Наприкінці 2022 і впродовж усього 2023 року темпи інфляції вдалося опанувати

завдяки стабілізації економічної ситуації, грамотним діям НБУ та відмові від фінансування бюджету шляхом друку гривні. Попри дію воєнного стану, інфляційні процеси в Україні залишаються контрольованими, прогнозується сповільнення інфляції у 2025-2026 роках до цільового рівня 5%. На поточному етапі для підтримання цінової стабільності НБУ застосовує режим гнучкого інфляційного таргетування.

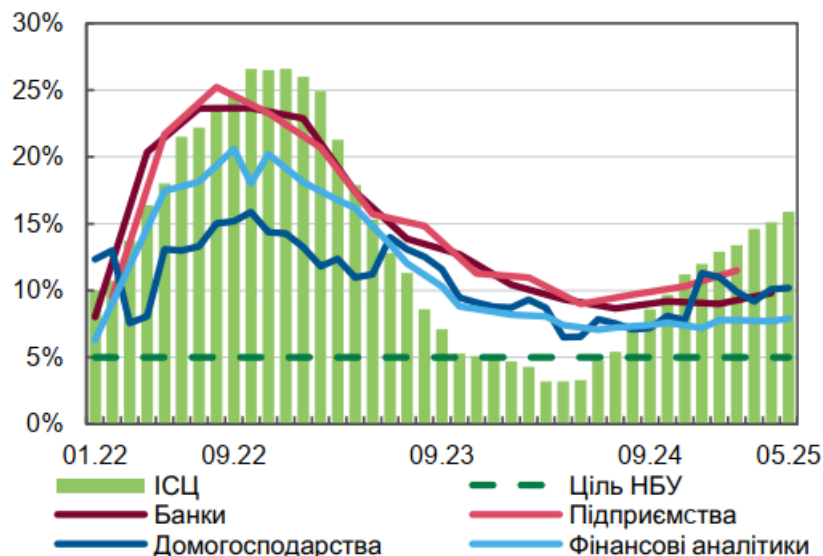

Рис. 2.8 Річний ІСЦ та інфляційні очікування [29]

Важливим фактором впливу на рівень національної конкурентоспроможності є стан зовнішньої торгівлі та рівень відкритості національної економіки. Перед початком повномасштабного вторгнення значна частка українського експорту постачалася через морські порти. Блокування морських портів спричинило різке падіння експорту товарів у перші місяці повномасштабної війни Крім того, було зруйновано і виробничі потужності експортоорієнтованих секторів: ГМК, машинобудування. Все це сформувало колапс експорту на початку 2022 року. Стрімке відновлення імпорту після 2022 року було зумовлено: пільговим оподаткуванням низки товарів, яке було скасовано в липні 2022 року, нарощуванням імпорту нафтопродуктів через руйнування потужностей з виробництва та зберігання

нафтопродуктів, високим попитом на товари критичного імпорту, зокрема в умовах високої потреби армії в умовах обмеженого власного виробництва тощо [43].

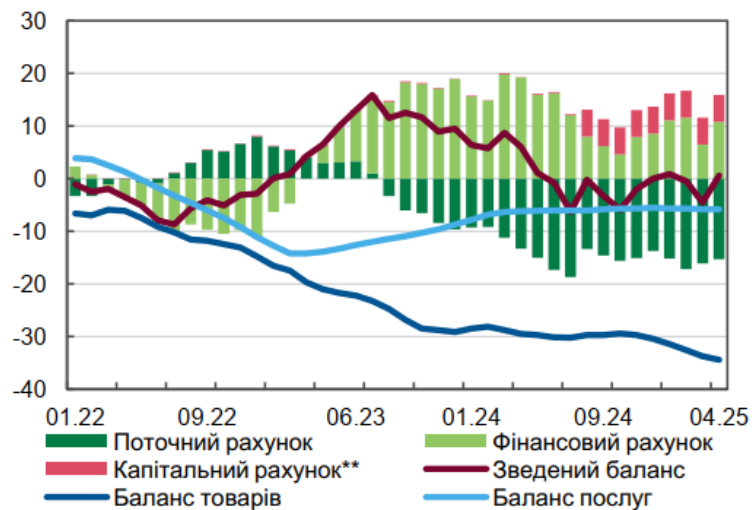

Рис. 2.9 Аналіз платіжного балансу України [43]

Упродовж 2023-2025 рр. ризики недостатності міжнародного фінансування знижувалися завдяки прогресу в реалізації механізму кредитної співпраці з Україною (ULCM), що забезпечує безповоротну форму макрофінансової допомоги, завдяки виділенню коштів за програмою ERA, а також безповоротної позики, забезпеченої доходами від знерухомлених російських активів, обсягом до 50 млрд дол. США. У березні 2025 року Україна вперше за історію співпраці з МВФ пройшла сьомий перегляд за Програмою розширеного фінансування (EFF) [43]. На 2025 рік у межах Ukraine Facility передбачено близько 12,5 млрд євро фінансової підтримки України [43]. Таким чином, значні обсяги міжнародної фінансової допомоги забезпечили: підтримку стабільності обмінного курсу; утримання резервів на достатньому рівні, рекордний рівень наприкінці 2025 року; вивільнення внутрішніх надходжень для забезпечення армії, стимулювання структурних реформ тощо. Все це прямо відзеркалювалось на рівні конкурентоспроможності національної економіки протягом 2022-2025 рр. [43]

Можна згрупувати фактори впливу на національну конкурентоспроможність протягом 2020-2025 рр. для України у вигляді їх групування на внутрішні та зовнішні. До зовнішніх віднесемо економічні, інституційні, соціально-демографічні, технологічні, безпекові. До внутрішніх факторів відносимо геополітичні, економічно-торгівельні, фінансові, технологічні (Додаток О).

Отже, у 2020-2026 рр. рівень конкурентоспроможності України характеризувався суперечливою динамікою. З одного боку, країна зіткнулася з безпрецедентними викликами, пов'язаними з пандемією COVID-19 та повномасштабною війною. Це негативно вплинуло на макроекономічну стабільність, інвестиційний клімат та міжнародні рейтингові позиції України. З іншого боку, Україна зберегла значний людський та інноваційний потенціал, продемонструвала високий рівень адаптивності економіки та суттєвий прогрес у цифровізації державного управління. Починаючи з 2022 року економіка України функціонувала в умовах безпрецедентного воєнного тиску. Частина виробничих потужностей була зруйнована або втрачена, логістичні шляхи заблоковані, а інвестиційна активність суттєво скоротилася. Разом з тим, як було зафіксовано на рівень конкурентоспроможності мав значний вплив сукупність зовнішніх факторів, в тому числі і глобалізаційні процеси, що потребують додаткового вивчення.

2.3. Аналіз впливу глобалізаційних процесів на конкурентоспроможність України

Зростання невизначеності в глобальному конкурентному середовищі посилює конкуренцію між країнами та вимагає від них постійного оновлення та адаптації. У таких умовах підвищується роль інновацій, гнучкості та здатності швидко реагувати на зміни національних економік. Процес глобалізації, попри численні позитивні наслідки, породжує ряд суперечностей, які загострюються в умовах інтеграції світової економіки. До найактуальніших з них належать:

– Протиріччя між виробничими силами та виробничими відносинами – швидкий розвиток технологій та інновацій вимагає гнучких форм власності та управління, які не завжди відповідають існуючим інституціональним рамкам.

– Конфлікт між зростаючими потребами та обмеженістю ресурсів – збільшення населення планети та підвищення рівня життя призводять до виснаження природних ресурсів та загострення екологічних проблем [46].

– Розрив між технологічним прогресом та людським капіталом – швидкий розвиток технологій вимагає високого рівня кваліфікації працівників, чого не завжди вдається досягти через недостатнє фінансування освіти та професійної підготовки.

– Дисбаланс між концентрацією виробництва та спеціалізацією – з одного боку, концентрація виробництва сприяє підвищенню ефективності, з іншого боку, вона може призводити до монополізації ринків та зниження конкуренції.

– Цифровий розрив – нерівність і обмежує можливості для розвитку країн, що розвиваються [46].

– Конфлікт між різними формами власності – суперництво між державною, приватною та колективною формами власності створює напруженість у суспільстві та може гальмувати економічний розвиток.

– Суперечність між демократичними та авторитарними методами управління – вибір між демократичними цінностями та ефективністю авторитарних режимів є одним з ключових викликів сучасності.

– Протиріччя між ринковими та адміністративними методами регулювання економіки – пошук оптимального балансу між ринковими механізмами та державним регулюванням є важливим завданням для будь-якої економіки [18].

Ці суперечності потребують комплексного підходу і зі сторони України з врахуванням внутрішніх факторів формування національної конкурентоспроможності економіки, адже значний вплив на формування та підтримку довоєнного рівня конкурентоспроможності в окремих галузях економіки

мали процесі глобалізації. У той час як до окремих країн, які стали ініціаторами воєнного тиску було застосовано експортні обмеження, то український експорт з початку 2022 року отримав лояльні умови та реферальні можливості. З початку війни посилення торговельно-економічних зв'язків з країнами ЄС та зростання частки ЄС у структурі зовнішньої торгівлі стали для вітчизняних експортерів та виробників рушійною силою до розвитку та необхідності притримуватись міжнародним стандартам якості, безпеки та екологічним вимогам.

Динаміка зовнішньої торгівлі України засвідчила позитивний імідж експортних товарів (обсяги експорту поступово нарощувались після повномасштабного вторгнення (рис. 2.11, Додаток П). Основними стримуючими чинниками для експорту лишаються: продовження бойових дій на території України; втрата промислових підприємств через руйнування, пошкодження та тимчасову окупацію рф; посилення атак на транспортну інфраструктуру України; ускладнення та коштовність логістики експорту; припинення дії з червня 2025 року автономних торговельних преференцій з країнами ЄС та продовження обмежень з боку деяких країн ЄС щодо імпорту української продукції сільського господарства; зниження експорту аграрної продукції; несприятлива цінова кон'юнктура на основні товари українського експорту; зміни в митних правилах та внутрішня політика окремих країн.

Співпраця у напрямі імпорту товарів аналогічно підвищує рівень конкурентоспроможності національної економіки, дозволяючи підвищувати показник вільної торгівлі. Ключовими стимулами зростання імпорту для України за останні роки (рис. 2.11) стали: зростаючі потреби у ввезенні критично важливих товарів (продукція військово-оборонного призначення, машинобудування, фармацевтичного сегменту, продовольства, енергетичне обладнання тощо), міжнародна підтримка України за рахунок надання гуманітарної допомоги та обладнання для інфраструктурної відбудови, переорієнтація імпорту на продукти високого та середнього технологічних рівнів. Основними стримуючими чинниками

для імпорту лишаються: продовження бойових дій на території України, наявні логістичні обмеження та висока вартість логістики; вимушена міграція населення за кордон; обмеженість фінансових ресурсів для закупівлі імпорту високотехнологічної продукції.

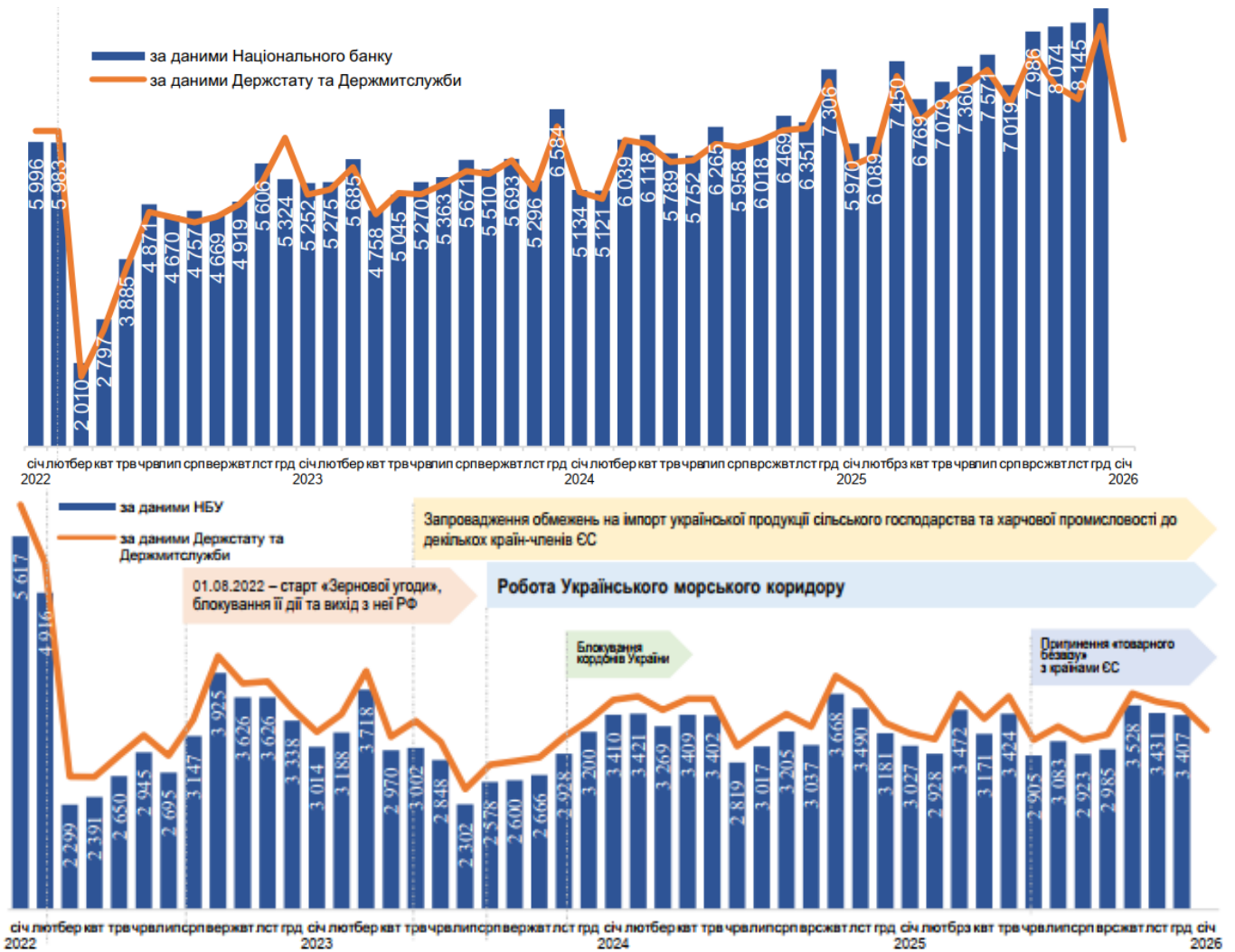

Рис. 2.11 Експорт та імпорт товарів щомісяця, дол. США [43]

Незважаючи на позитивні наслідки інтеграції у світову економіку, торгівлю та фінанси, глобалізація формує відповідні ризики та негативний вплив на національні економічні процеси, зокрема:

- на ринку відбувається посилення конкуренції з боку іноземних виробників. Відкритість ринку означає не лише можливість експортувати, а й необхідність

конкурувати з потужними міжнародними компаніями. Для багатьох українських підприємств, особливо у сфері машинобудування та легкої промисловості, це стало серйозним викликом.

- залежність від зовнішніх ринків. Українська економіка традиційно має значну експортну орієнтацію. У разі падіння світових цін на сировину, змін логістичних маршрутів чи торговельних обмежень це створює ризики для макроекономічної стабільності. У 2022–2024 роках проблеми з морською логістикою продемонстрували, наскільки важливою є диверсифікація каналів постачання [43].

- відтік трудових ресурсів. Глобалізація сприяє мобільності робочої сили. Для України це означає масову трудову міграцію до країн ЄС. У 2022–2026 роках цей процес посилюється через воєнні події (рис. 2.12).

– процес глобалізації супроводжується насамперед недотриманням принципів економічної справедливості. Іншими словами, в контексті глобалізації існує чіткий поділ. Поділ економіки на ефективну та неефективну. У цьому сенсі, безперечно, існує об'єктивна небезпека нерівномірного розподілу ресурсів не лише між державами, а й між суб'єктами господарювання, тобто учасниками міжнародного бізнесу.

– швидкий процес міжнародного співробітництва, пов'язаний з глобалізацією, висуває на перший план ризик появи зовсім нових шахрайських схем, які поширюються серед учасників міжнародного бізнесу та адаптуються до національного середовища.

Окремим негативним наслідком глобалізаційних процесів є посилення соціально-економічної нерівності між регіонами та секторами економіки. Найбільш конкурентоспроможні галузі, зокрема ІТ та аграрний експорт, отримують переваги від відкритості ринків, тоді як традиційні виробництва часто втрачають позиції через недостатню адаптивність до міжнародних стандартів [43]. Це формує структурні диспропорції в економіці та ускладнює реалізацію політики інклюзивного зростання. У сукупності зазначені фактори підкреслюють необхідність збалансованої стратегії

інтеграції, яка б поєднувала переваги глобалізації з інструментами захисту національних економічних інтересів.

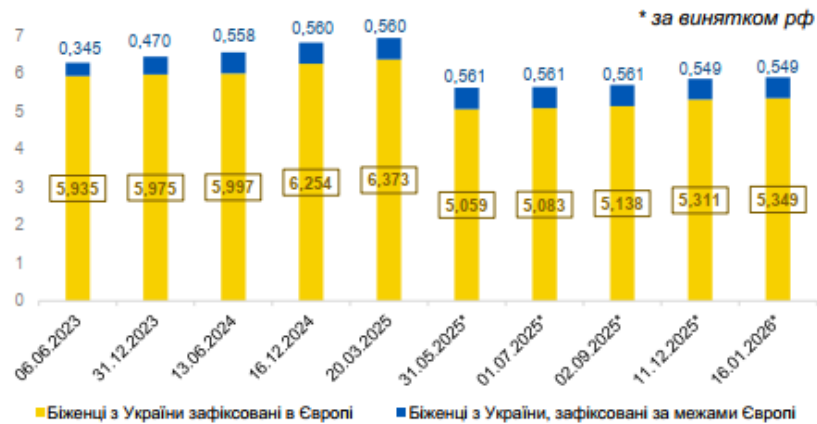

Рис. 2.12 Динаміка міграційних процесів [43]

Таким чином, вплив глобалізаційних процесів на національну конкурентоспроможність досить складний структурно та суперечливий та можна узагальнити як позитивні, так і негативні сторони впливу (Додаток Р). При цьому відмічаємо, що на національну конкурентоспроможність в останні роки мають вплив такі ключові глобалізаційні процеси:

1) Розвиток багатопольярної системи економічного домінування та поява нових центрів впливу – Китаю та Індії. За прогнозами дослідників, до 2050 року Китай значно випередить США за економічними показниками. Він вироблятиме понад 30,6 трильйона доларів США за економічними показниками.

2) Зменшення впливу міжнародних організацій. За прогнозами експертів роль ЄС буде поступово слабшати. На зміну йому прийдуть країни G7 (група семи): США, Японія, Німеччина, Британія, Франція, Італія, Канада та G20 (група 20), форум міжнародних зустрічей міністрів та голів центральних банків, які представляють 20 найбільших економік світу.

3) Зростання попиту на фінансування.

4) Фінансіалізація (монетизація), що є основною причиною світової фінансової кризи. Вона змінює пріоритети розвитку.

5) Концентрація виробничого потенціалу в країнах, що розвиваються.

6) Перехід на ресурсозберігаючі та екологічно чисті методи виробництва.

Світова фінансова криза та внутрішня ситуація в Україні затримали процес модернізації нашої країни, поглибили технологічну відсталість та посилили надмірну залежність від зовнішніх ринків, і наразі Україна не має достатніх ресурсів для забезпечення конкурентоспроможності своєї економіки.

Отже, за останні роки глобалізаційні процеси формували подвійний та неоднозначний вплив на конкурентоспроможність України. З одного боку, вони відкрили доступ до нових ринків, інвестицій, технологій та прискорили європейську інтеграцію. З іншого боку, посилили зовнішню конкуренцію, залежність від міжнародної кон'юнктури та проблему міграції трудових ресурсів. Попри складні воєнні умови Україна зберегла потенціал до розвитку та продемонструвала здатність адаптуватися до глобальних викликів. У перспективі саме поєднання внутрішніх реформ, інноваційного розвитку та ефективної участі у світовій економіці стане основою підвищення конкурентоспроможності держави.

Висновки до розділу 2

Узагальнюючи результати аналізу міжнародних рейтингів конкурентоспроможності України, відмічаємо наступне. Розвиток національної економіки відбувався в умовах поєднання структурних реформ, глобальних кризових явищ та безпрецедентних безпекових викликів, спричинених повномасштабною війною. Це зумовлює нерівномірну динаміку конкурентних позицій держави та суттєві коливання її місця у світових економічних рейтингах. У довоєнний період Україна характеризувалася відносно стабільними, проте загалом низькими позиціями у глобальних індексах конкурентоспроможності. У межах Global Competitiveness Index (WEF) країна протягом 2012–2020 рр. не змогла подолати бар'єр 70–85 місць, що свідчило про системні проблеми інституційного характеру, слабкість фінансової системи, недостатній рівень макроекономічної стабільності та обмежену інноваційну спроможність. Водночас відносними конкурентними перевагами залишалися людський капітал, освітній рівень та поступова цифрова трансформація. Період 2020–2021 рр. став етапом адаптації до наслідків пандемії COVID-19, коли глобальні рейтинги конкурентоспроможності були частково трансформовані або призупинені. Україна в цей час демонструвала суперечливу динаміку: з одного боку - збереження потенціалу ІТ-сектору, освіти та експорту аграрної продукції, з іншого - посилення макроекономічної вразливості та інституційних дисфункцій.

Починаючи з 2022 р., національна конкурентоспроможність формується в умовах високих ризиків ведення бойових дій на території країни, руйнування виробничої та транспортної інфраструктури, скорочення інвестицій, порушення логістичних ланцюгів та демографічні втрати суттєво знизили економічний потенціал держави тощо. Водночас саме в цей період сформувалася нова модель стійкості національної конкурентоспроможності, яка базується на цифровізації державного управління, міжнародній фінансовій підтримці та швидкій адаптації бізнес-середовища до кризових умов.

Аналіз основних індексних та маркерних коефіцієнтів національної конкурентоспроможності (NRI, EGDI, GIІ тощо) дозволив відмітити найбільш позитивні досягнення для економіки саме у сфері цифровізації. Україна суттєво покращила позиції в електронному урядуванні та цифрових державних послугах, що стало одним із ключових компенсаторів загального зниження економічної конкурентоспроможності. Високий рівень розвитку цифрової інфраструктури, людського капіталу та інноваційної активності в ІТ-секторі формує важливий потенціал для майбутнього економічного зростання.

Проведений аналіз факторів впливу на рівень національної конкурентоспроможності України дозволив виокремити внутрішні та зовнішні фактори впливу. Основними негативними чинниками були війна, макроекономічна нестабільність, корупція, демографічні втрати та слабкість інституційного середовища. Водночас позитивний вплив мали розвиток цифрової економіки, високий освітній потенціал населення, міжнародна підтримка та інтеграція до європейського економічного простору. Детальний аналіз факторів впливу показав, що останніми роками для України характерними стали такі тенденції, направлені на укріплення конкурентоспроможності: поступове відновлення інвестиційної активності; релокація підприємств у безпечні регіони; розвиток оборонних технологій; інтеграція до європейських виробничих ланцюгів; зростання ролі зеленої енергетики; цифровізація державних послуг та бізнесу тощо. Узагальнюючи результати аналізу впливу глобалізаційних процесів на конкурентоспроможність України, слід зазначити, що глобалізація виступає одночасно як драйвером розвитку, так і джерелом системних ризиків для національної економіки. Умови посилення глобальної конкуренції, технологічних трансформацій та інтеграційних процесів змушують Україну прискорювати структурні реформи, впроваджувати інновації та адаптуватися до міжнародних стандартів ведення бізнесу.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

3.1. Проблеми та перешкоди підвищення національної конкурентоспроможності України

Формування національної конкурентоспроможності України відбувається в умовах якісно нового етапу глобального економічного розвитку, що характеризується посиленням геополітичної фрагментації, технологічною конкуренцією між провідними центрами світової економіки та трансформацією глобальних ланцюгів доданої вартості. У цих умовах Україна одночасно виступає як країна з двома сценаріями розвитку:

- 1) як країна з підвищеним ризиком ведення постійних військових дій;
- 2) як країна для відновлення після масштабного воєнного руйнування та як потенційний учасник нової архітектури європейської економічної інтеграції.

За будь-якого сценарію головним системним викликом для України в подальших періодах залишається необхідність відновлення економічного потенціалу в умовах обмежених ресурсів та високої залежності від зовнішнього фінансування. Економічна база країни зазнала значних втрат у промисловості, інфраструктурі, енергетиці та логістиці, що формує довготривалі обмеження для швидкого зростання конкурентоспроможності [17]. Водночас глобальне середовище ускладнюється переходом до нової моделі технологічного розвитку, де ключовими драйверами стають штучний інтелект, автоматизація виробництва, цифрові платформи та зелена трансформація економіки. Для України це означає необхідність одночасної відбудови традиційних секторів та інтеграції в інноваційні глобальні екосистеми.

Однією із пріоритетних перешкод підвищення національної конкурентоспроможності є інституційні обмеження, а саме – недостатня

ефективність інституційного середовища. Попри активні реформи в попередні роки, система державного управління продовжує характеризуватися фрагментарністю, складністю процедур та недостатнім рівнем координації між інституціями. Особливу проблему становить повільність судової реформи та обмежений рівень довіри до судової системи. У міжнародній практиці якість судових інститутів є одним із ключових факторів інвестиційної привабливості, оскільки визначає рівень захисту контрактів і власності.

Корупційні ризики залишаються ще одним суттєвим обмеженням. Незважаючи на цифровізацію державних послуг та зменшення кількості адміністративних процедур, корупційні практики зберігаються на середньому рівні у сфері публічних закупівель, будівництва та регуляторної політики.

Додатковою проблемою є нестабільність регуляторного середовища, яка проявляється у частих змінах податкового законодавства, правил ведення бізнесу та умов інвестиційної діяльності. Це створює невизначеність для довгострокових проєктів, особливо у сфері інфраструктури та промисловості [25].

Окремим викликом для національної конкурентоспроможності є підтримка макроекономічної стабільності України, так як вона значною мірою наразі залежить від зовнішніх джерел фінансування, включаючи міжнародні кредити, гранти та програми відновлення. Така структура фінансової системи формує ризики обмеження економічного суверенітету та підвищеної чутливості до зовнішніх шоків. Однією з ключових проблем макроекономічного середовища залишається інфляційний тиск. Він формується під впливом високих витрат на імпорт енергоносіїв, логістичних витрат, а також дисбалансів між попитом і пропозицією на внутрішньому ринку. Інфляція безпосередньо впливає на рівень реальних доходів населення та конкурентоспроможність національних підприємств, в тому числі експортерів.

Додаткове навантаження на бюджет створює державний борг, який останнім часом має тенденцію до зростання, що пояснюється значними витратами на оборону

та відновлення інфраструктури. Це додатково також обмежує можливості фінансування довгострокових інвестиційних програм.

Окремою проблемою для національної економіки та нарощення рівня конкурентоспроможності є недосконалість банківського сектору та відсутність лояльного і оперативного регулювання банківського сектора у частині довгострокового кредитування реального сектору економіки [35]. Високі процентні ставки та обмежений доступ до капіталу стримують розвиток малого та середнього бізнесу, який є основою економічного зростання у розвинених країнах.

Окремим викликом для національної економіки є наявні структури деформації економіки, технологічне відставання та поглиблення даного гепу: зростає дисбаланс між сировинними та високотехнологічними секторами. Незважаючи на розвиток ІТ-індустрії, значна частка експорту формується за рахунок аграрної продукції та продукції первинної переробки. Така модель економіки створює залежність від коливань світових цін на сировину та обмежує формування стабільних конкурентних переваг. Високотехнологічні галузі поки що не забезпечують достатнього рівня доданої вартості для трансформації економічної структури в інноваційно орієнтовану.

Одним із найбільш критичних довгострокових обмежень конкурентоспроможності України є демографічна криза. Починаючи з 2022 року, спостерігається суттєве скорочення чисельності населення через міграцію, зниження народжуваності та втрати внаслідок воєнних дій. Трудова міграція до країн Європейського Союзу після 2026 року залишається значним фактором тиску на ринок праці. Втрата кваліфікованих кадрів призводить до дефіциту робочої сили у промисловості, будівництві та сфері послуг [56]. Демографічні дисбаланси також впливають на пенсійну систему та систему соціального забезпечення, збільшуючи навантаження на державний бюджет.

Зростання глобалізаційних процесів та їх колосальний вплив на національні економіки актуалізують процеси міжнародного співробітництва, торгівлі тощо.

Зокрема з боку країн Азії та країн, що розвиваються. Перенесення виробничих потужностей у країни з нижчою вартістю робочої сили створює додатковий тиск на український експорт. Залежність від зовнішніх ринків залишається значною, особливо у сфері аграрного експорту та металургії. Будь-які зміни у міжнародній торговельній політиці безпосередньо впливають на валютні надходження України. Додатковим викликом є поступове ускладнення доступу до ринків ЄС у зв'язку з посиленням регуляторних вимог, екологічних стандартів та квотних обмежень.

Таким чином, визначення основних викликів та перешкод підвищення національної конкурентоспроможності дозволяє стверджувати, що остання стримується комплексом взаємопов'язаних факторів: інституційною слабкістю, макроекономічною нестабільністю, структурними деформаціями економіки, демографічною кризою та високою залежністю від зовнішніх ресурсів тощо. Разом із тим Україна зберігає значний потенціал розвитку, який базується на людському капіталі, цифровій трансформації, аграрному секторі та інтеграції до європейського економічного простору. Реалізація цього потенціалу потребує системної політики модернізації економіки, інституційного зміцнення та переходу до інноваційної моделі розвитку підвищення конкурентоспроможності України в умовах глобалізації.

3.2. Стратегічні напрями підвищення конкурентоспроможності України в умовах глобалізації та оцінка очікуваної ефективності запропонованих заходів

В умовах сучасної глобалізації конкурентоспроможність держави виступає одним із ключових факторів забезпечення стійкого економічного розвитку, високого рівня добробуту населення та зміцнення позицій країни у міжнародному економічному просторі. Для України проблема підвищення конкурентоспроможності набуває особливої актуальності в умовах воєнних викликів, нестабільності світової економіки, трансформації глобальних ринків та

необхідності післявоєнного відновлення. Саме тому формування середньострокової та довгострокової стратегії розвитку повинно базуватися на принципах інноваційності, технологічної модернізації, інтеграції у міжнародні виробничі ланцюги та активного розвитку людського капіталу тощо. Стратегія підвищення конкурентоспроможності України має бути спрямована на формування сучасної моделі економіки, основою якої стануть високотехнологічні виробництва, цифровізація, розвиток інноваційної діяльності та розширення експортного потенціалу. У сучасних умовах глобальна конкуренція дедалі більше переміщується у сферу технологій, наукових досліджень та інтелектуального капіталу.

Враховуючи попередню проведену оцінку та визначені перешкоди щодо підвищення рівня конкурентоспроможності національної економіки в умовах глобалізації, сформуємо наступні стратегічні пріоритети для України на шляху до зростання індексу конкурентоспроможності країни (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Стратегічні пріоритети конкурентного розвитку України в умовах глобалізації

Пріоритетний напрям	Характеристика та зміст
Інтеграція у глобальний економічний простір	Поглиблення співпраці з міжнародними партнерами, активізація зовнішньої торгівлі та участь у діяльності світових економічних об'єднань. Важливим завданням є розширення експортного потенціалу держави, диверсифікація ринків збуту та підвищення конкурентних позицій українських виробників на міжнародній арені.
Розвиток енергоефективності та енергозбереження	Скорочення обсягів енергоспоживання шляхом модернізації виробництва та впровадження сучасних енергозберігаючих технологій. Особливу увагу приділено розвитку альтернативної енергетики, зменшенню залежності від імпорتنих ресурсів та забезпеченню екологічної безпеки країни.
Сприяння розвитку малого і середнього підприємництва	Формування сприятливих умов для функціонування малого та середнього бізнесу через дерегуляцію, спрощення адміністративних процедур і розширення доступу до фінансових ресурсів. Додатково важливими є підтримка інноваційної діяльності підприємств, стимулювання самозайнятості населення та створення нових робочих місць.
Цифровізація економічної системи	Активне впровадження цифрових технологій у виробничу, фінансову та управлінську сфери економіки. Значну роль відіграє розвиток електронного урядування, автоматизація бізнес-процесів, кібербезпека

	та розширення використання інформаційно-комунікаційних технологій у суспільстві.
Поліпшення інвестиційної привабливості держави	Створення стабільного та прозорого середовища для інвесторів шляхом удосконалення податкової системи, захисту прав власності та зменшення бюрократичних бар'єрів. Важливим чинником також є забезпечення макроекономічної стабільності, розвиток інфраструктури та підвищення довіри міжнародних інвесторів до економіки України.

Визначені у Табл. 3.1 напрями підвищення конкурентоспроможності України свідчать про необхідність комплексної трансформації національної економіки, орієнтованої на забезпечення її стабільності, адаптивності та ефективного функціонування в умовах глобальної конкуренції. Одним із ключових факторів економічного розвитку виступає інтеграція до міжнародного економічного простору. Важливе значення для конкурентного розвитку держави має забезпечення енергоефективності та впровадження енергозберігаючих технологій. Зменшення залежності від імпорتنих енергоресурсів дозволяє оптимізувати витрати у виробничій сфері та житлово-комунальному секторі. Одночасно розвиток відновлюваної енергетики сприяє екологізації економіки, скороченню шкідливих викидів та реалізації принципів сталого розвитку. Перехід до «зеленої» економіки відповідає сучасним міжнародним тенденціям і створює умови для підвищення енергетичної безпеки держави.

Особливу роль у формуванні конкурентоспроможної економіки відіграє підтримка малого та середнього підприємництва. Спрощення адміністративних процедур, удосконалення регуляторної політики, а також розширення доступу до фінансових ресурсів стимулюватимуть розвиток підприємницької діяльності. Малий і середній бізнес є важливим джерелом інновацій, створення нових робочих місць та забезпечення економічної активності населення. Крім того, активізація підприємництва позитивно впливає на обсяги податкових надходжень, що створює додаткові можливості для фінансування соціальних програм та розвитку інфраструктури. Суттєвим чинником модернізації економіки є цифровізація всіх

сфер суспільного та економічного життя. Використання сучасних інформаційних технологій забезпечує підвищення ефективності управління, скорочення витрат виробництва та зростання прозорості державного управління. Розвиток електронного урядування, цифрових сервісів та інноваційної інфраструктури значно спрощує взаємодію між державою, бізнесом і громадянами. Впровадження цифрових рішень також сприяє підвищенню продуктивності праці, розвитку інноваційного сектору та зміцненню конкурентних переваг країни.

Отже, визначені стратегічні пріоритети формують основу для побудови сучасної конкурентоспроможної економіки, здатної ефективно реагувати на глобальні виклики та використовувати нові можливості міжнародного економічного середовища. Реалізація зазначених напрямів сприятиме підвищенню рівня економічної стійкості держави, зміцненню її міжнародних позицій та покращенню добробуту населення. У таблиці 3.2 наведено ключові заходи, реалізація яких може забезпечити зростання рівня конкурентоспроможності України в умовах глобалізації.

Таблиця 3.2

Рекомендації щодо підвищення конкурентоспроможності України в рамках визначених стратегічних пріоритетів

Захід	Характеристика та зміст
Реформування судової системи	Удосконалення діяльності судових органів шляхом забезпечення їхньої незалежності, прозорості та неупередженості. Підвищення ефективності судочинства сприятиме зміцненню довіри громадян і бізнесу до державних інституцій та покращенню правового середовища в країні.
Обґрунтована антикорупційна політика	Формування дієвих механізмів запобігання корупційним проявам та вдосконалення системи контролю за використанням державних ресурсів. Реалізація антикорупційних реформ забезпечить підвищення прозорості управління, покращення інвестиційного клімату та зміцнення міжнародного авторитету України.
Інвестиції у сферу науки та освіти	Збільшення фінансування науково-дослідної діяльності, оновлення освітніх програм і підтримка інноваційних проєктів. Розвиток людського капіталу створюватиме передумови для технологічної модернізації економіки та підвищення рівня конкурентоспроможності держави.
Модернізація транспортної інфраструктури	Розвиток автомобільних шляхів та магістралей, оновлення залізничної мережі, удосконалення логістичних центрів. Поліпшення транспортного сполучення сприятиме активізації внутрішньої та зовнішньої торгівлі, а

	також інтеграції України у міжнародні транспортні коридори.
Диверсифікація структури економіки	Розширення виробництва у високотехнологічних та інноваційних галузях з метою зменшення залежності від експорту сировинної продукції. Такий підхід забезпечить стійкість економіки до зовнішніх ризиків та підвищить рівень економічної безпеки держави.
Відновлення критичної інфраструктури в умовах воєнного стану	Реалізація програм реконструкції енергетичних об'єктів, житлового фонду, транспортної та комунальної інфраструктури, пошкодженої внаслідок бойових дій. Відбудова стратегічних об'єктів сприятиме стабілізації економіки, покращенню умов життя населення та відновленню ділової активності.
Розвиток оборонно-промислового комплексу	Підтримка підприємств оборонної сфери, впровадження сучасних військових технологій та стимулювання виробництва продукції подвійного призначення. Посилення оборонно-промислового потенціалу забезпечить зміцнення національної безпеки, створення нових робочих місць та активізацію інноваційного розвитку економіки.

Наведені заходи дозволять створити основу для стабільного та всебічного розвитку національної економіки та сформуєть потужну базу для нарощення конкурентного потенціалу. Інтеграція України у глобальні ланцюги створення доданої вартості виступає одним із ключових стратегічних напрямів підвищення конкурентоспроможності держави у сфері міжнародної торгівлі. Досвід країн, що активно розвиваються, свідчить про визначальне значення державної політики у забезпеченні таких процесів. Саме на державу покладається відповідальність за поглиблення інтеграції у світову економіку [41], участь у міжнародних торговельних об'єднаннях, гармонізацію національного законодавства із міжнародними нормами, а також впровадження сучасних механізмів реагування на глобальні економічні виклики.

Зовнішньоекономічна діяльність традиційно залишається одним із найважливіших факторів забезпечення економічної конкурентоспроможності держави. Водночас її результативність можлива лише за умов збалансованого розвитку внутрішнього ринку та ефективного функціонування національної економіки. Сьогодні український бізнес функціонує в умовах високої невизначеності щодо подальших напрямів розвитку, пошуку нових ринків збуту та формування спільної стратегії виходу на міжнародні ринки. Саме тому визначення

довгострокової візії розвитку українського підприємництва є одним із пріоритетних завдань економічної політики держави, особливо в умовах воєнного стану.

У зв'язку з цим особливої актуальності набуває проблема розвитку високотехнологічних галузей та зміцнення позицій українських підприємств на світових ринках. Україна має потужне індустріальне підґрунтя, сформоване впродовж десятиліть розвитку важкої промисловості, машинобудування, авіаційної та космічної галузей [41]. Це створює передумови для підвищення міжнародної конкурентоспроможності вітчизняних виробників. Водночас реалізацію такого потенціалу стримують повільні темпи економічних реформ, недостатня ефективність державного управління та негативний вплив воєнно-політичних факторів.

Повномасштабна війна стала каталізатором прискореного розвитку інноваційних процесів у військово-промисловому комплексі та суміжних галузях економіки. Одним із найбільш перспективних напрямів інноваційного зростання для «України залишається авіакосмічна промисловість, яка характеризується високим рівнем науково-технічного потенціалу, наявністю кваліфікованих кадрів та значним мультиплікативним ефектом для інших секторів економіки.

Для ефективного розвитку високотехнологічного сектору необхідним є проведення комплексної технологічної модернізації промисловості, активізація інноваційної політики держави та розширення міжнародної виробничої кооперації. Важливим завданням також є формування ефективної системи підтримки експорту високотехнологічної продукції та стимулювання розвитку наукоємних виробництв. Після завершення війни саме концентрація державних і приватних ресурсів на найбільш перспективних галузях економіки дозволить українським підприємствам не лише відновити втрачені позиції, а й суттєво посилити свою присутність на глобальних ринках. Варто також відмітити, що підтримка стратегії підвищення конкурентоспроможності України неможлива без удосконалення інституційного середовища. У першу чергу необхідним є зниження рівня корупції; реформування

судової системи; забезпечення захисту прав власності; спрощення регуляторних процедур; підвищення ефективності державного управління тощо.

Одним із ключових факторів економічного розвитку на найближчі роки стане залучення іноземних інвестицій. Для цього Україна повинна створити стабільне та прогнозоване інвестиційне середовище, яке забезпечить довіру міжнародних партнерів та бізнесу.

В умовах глобальної конкуренції інновації та цифрова трансформація стають головним джерелом економічного зростання та підвищення конкурентоспроможності держави. Інноваційна модель в найближчій перспективі (рис. 3.1) має включати активний розвиток науки та наукових досліджень; стимулювання технологічної модернізації виробництва; підтримку стартапів та інноваційних підприємств; розвиток цифрової економіки; інтеграцію освіти, науки та бізнесу.

Напрямок	Очікуваний результат
Розвиток електронного урядування	Скорочення бюрократії та підвищення прозорості
Автоматизація виробництва	Підвищення продуктивності праці
Розвиток штучного інтелекту	Формування високотехнологічних ринків
Цифровізація освіти	Підготовка сучасних кадрів
Кібербезпека	Захист критичної інфраструктури

Рис. 3.1 Напрями цифрової трансформації як складової стратегії підвищення конкурентоспроможності

Для вирішення цієї проблеми необхідно: підвищити рівень оплати праці у високотехнологічних секторах, віднести дану галузь до критичної з обов'язковим бронюванням високопрофесійних спеціалістів, створити умови для розвитку молодіжного підприємництва, розширити програми підтримки наукових досліджень,

стимулювати повернення українських спеціалістів з-за кордону, активізувати співпрацю між університетами та бізнесом тощо.

Таким чином, вказані вище заходи та напрямки як складові стратегії зростання конкурентоспроможності України узагальнено через єдину стратегічну ціль на сьогодні таку як «Зміцнення позицій у глобальній економіці». Звідси є можливість уточнити підцілі та субзавдання (рис. 3.2).

Рис. 3.2 Напрямки зміцнення позицій національної економіки у глобальному конкурентному середовищі на основі включення до глобальних

організаційних та технологічних трансформацій, досягнення стійкості до зовнішніх викликів.

Відповідно розглянемо більш детально кожний напрямок. Одним із ключових стратегічних напрямів підвищення конкурентоспроможності України є створення стійкого та впізнаваного міжнародного бренду держави. У сучасних умовах глобальної економіки позитивний імідж країни безпосередньо впливає на рівень інвестиційної привабливості, розвиток зовнішньої торгівлі та масштаби міжнародного співробітництва. Важливим завданням у цьому напрямі є визначення перспективних сфер розвитку експортного потенціалу України з урахуванням тенденцій світового попиту у середньо- та довгостроковому періодах. Особливу увагу необхідно приділити підтримці конкурентоспроможних товарів і послуг, здатних зайняти стійкі позиції на міжнародних ринках. Не менш важливим є формування стратегії інтеграції України до глобальних ланцюгів створення доданої вартості на основі ефективного використання національних ресурсів та виробничого потенціалу. Значного значення набуває просування українських товарів і послуг за кордоном шляхом створення сильного національного бренду та реалізації комплексної маркетингової політики.

Важливим чинником є розвиток транспортно-логістичного потенціалу держави та підвищення її ролі як транзитного центру між європейськими й азійськими ринками. Одночасно актуальним завданням залишається формування закордонних маркетингових і сервісних мереж українських компаній, що сприятиме зміцненню їх присутності на зовнішніх ринках. Окрему роль тут відіграють муніципальні структури, діяльність яких має бути спрямована на популяризацію інвестиційної привабливості територіальних громад та підприємств регіонального рівня.

Другий напрямок вимагає посилення позицій України в міжнародних організаціях: підвищення ролі України у міжнародних економічних організаціях є важливою складовою забезпечення її конкурентоспроможності в умовах

глобалізації. Активна участь держави у діяльності провідних міжнародних інституцій сприятиме захисту національних економічних інтересів, розширенню зовнішньоекономічних зв'язків та зміцненню авторитету країни на світовій арені. Стратегічним завданням у цьому напрямі є посилення участі України у формуванні міжнародного економічного порядку денного та просуванні власних ініціатив у сфері міжнародної торгівлі, фінансового співробітництва та інвестиційної політики. Особливого значення набуває вдосконалення підходів до укладання та перегляду угод про вільну торгівлю. Прийняття відповідних рішень повинно базуватися на комплексному аналізі можливих економічних наслідків для окремих секторів національної економіки, а також відповідати стратегічним інтересам держави.

За третім напрямком передбачають удосконалення системи захисту національних економічних інтересів у міжнародній торгівлі: в умовах посилення міжнародної конкуренції та нестабільності світових ринків важливого значення набуває формування ефективної системи захисту економічних інтересів України у сфері зовнішньої торгівлі. Державна політика повинна забезпечувати раціональне поєднання переваг лібералізації міжнародної торгівлі із заходами підтримки національних виробників. Це дозволить створити сприятливі умови для розвитку вітчизняного бізнесу та мінімізувати негативний вплив недобросовісної конкуренції. Одним із пріоритетних напрямів є вдосконалення механізмів проведення торговельних розслідувань щодо демпінгу, субсидованого імпорту та інших форм порушення правил міжнародної торгівлі. Водночас важливим є впровадження системи постійного моніторингу зовнішньоторговельних процесів для своєчасного виявлення випадків дискримінації українських виробників на міжнародних ринках. Значну роль у цьому процесі повинна відігравати економічна дипломатія, діяльність якої має бути орієнтована на підтримку національних експортерів, пошук нових торговельних партнерів та розширення ринків збуту української продукції. Важливим завданням також є активізація переговорного процесу щодо усунення необґрунтованих торговельних обмежень з боку інших держав та укладання

міжнародних угод, спрямованих на спрощення митних процедур. Це сприятиме прискоренню товарообігу, зменшенню витрат експортерів та підвищенню ефективності зовнішньоекономічної діяльності.

Важливим також є стратегічний напрямок формування інституційної системи підтримки експорту: ефективний розвиток експортної діяльності потребує створення сучасної системи інституційної підтримки, здатної забезпечити українським підприємствам необхідні умови для виходу на міжнародні ринки. Важливим напрямом є налагодження співпраці між державними органами, бізнес-асоціаціями та підприємницькими структурами у сфері розвитку зовнішньої торгівлі. Реалізація спільних ініціатив та координація дій дозволять підвищити результативність експортної політики держави. Особливе значення має забезпечення ефективної діяльності Експортно-кредитного агентства, яке повинно виконувати функції фінансової та страхової підтримки українських експортерів. Це сприятиме зменшенню ризиків зовнішньоекономічної діяльності та стимулюватиме вихід підприємств на нові ринки. Не менш важливим є створення єдиного цифрового порталу для інформаційної підтримки експортерів, який забезпечуватиме доступ до актуальної інформації щодо міжнародної торгівлі, митних процедур та потенційних партнерів.

Для активізації участі малого та середнього бізнесу у міжнародній торгівлі необхідним є формування механізмів підтримки експортних консорціумів, а також створення системи оформлення документів за принципом «єдиного вікна». Водночас важливим напрямом є розвиток мережі регіональних центрів підтримки експорту, які надаватимуть консультаційні, маркетингові та інформаційні послуги підприємствам. Сприяння транскордонному співробітництву дозволить активізувати економічний розвиток прикордонних територій та зміцнити фінансову спроможність територіальних громад.

Необхідним стратегічним кроком також є ініціювання розширення тарифних квот для українських товарів на європейському ринку та поступовий перехід до

більш гнучкої системи їх використання. Регулярний інформаційний обмін щодо можливостей торговельно-економічного співробітництва з країнами ЄС сприятиме підвищенню ефективності зовнішньоекономічної діяльності та зміцненню позицій України у європейському економічному просторі.

Для економічного обґрунтування запропонованих стратегічних напрямів доцільно сформулювати багатофакторну економіко-математичну модель впливу ключових чинників на рівень конкурентоспроможності економіки України. У сучасних умовах глобалізації конкурентоспроможність держави залежить від комплексу взаємопов'язаних макроекономічних, інституційних, зовнішньоекономічних та інноваційних показників. З огляду на це, для оцінки ефективності визначених стратегічних напрямів використано модель множинної регресії, яка дозволяє визначити силу та характер впливу окремих факторів на інтегральний показник конкурентоспроможності національної економіки.

У якості результативного показника моделі обрано індекс конкурентоспроможності економіки України (Y), який формується на основі макроекономічних показників, динаміки експорту, рівня інвестиційної активності та технологічного розвитку. Для побудови моделі використано статистичні дані України за 2020–2025 рр. Основними факторними ознаками виступають: X_1 — обсяг експорту товарів та послуг, млрд дол. США; X_2 — обсяг прямих іноземних інвестицій, млрд дол. США; X_3 — частка високотехнологічного експорту у загальному обсязі експорту, %; X_4 — витрати на науково-дослідні роботи, % ВВП; X_5 — індекс цифровізації економіки; X_6 — рівень логістичної ефективності; X_7 — інтегральний показник інтеграції до ринку ЄС.

Економіко-математична модель в такому випадку має такий вигляд:

$$Y=12.6+0.31X_1+0.42X_2+0.56X_3+1.24X_4+0.38X_5+0.27X_6+0.45X_7$$

Отримані коефіцієнти свідчать про позитивний вплив усіх досліджуваних факторів на рівень конкурентоспроможності економіки України. Найбільший вплив мають витрати на науково-дослідні роботи та інноваційну діяльність (X_4), а також

частка високотехнологічного експорту (X_3). Це підтверджує, що інноваційний розвиток і технологічна модернізація виступають ключовими передумовами зміцнення конкурентних позицій держави в умовах глобалізації.

Для проведення економічного обґрунтування використано статистичні дані України станом на 2025 рік. За підсумками 2025 р. обсяг експорту товарів і послуг становив близько 68 млрд дол. США, обсяг прямих іноземних інвестицій - 6,8 млрд дол. США, частка високотехнологічного експорту - 15,4 %, витрати на науку - 0,72 % ВВП, індекс цифровізації економіки - 61 пункт, показник логістичної ефективності - 2,8 бала, а рівень інтеграції до ринку ЄС оцінено у 74 %. Підставивши зазначені значення у модель, отримаємо інтегральний прогностичний показник конкурентоспроможності економіки України:

$$Y=12.6+0.31(68)+0.42(6.8)+0.56(15.4)+1.24(0.72)+0.38(61)+0.27(2.8)+0.45(74)$$

У результаті розрахунку інтегральний показник конкурентоспроможності становить приблизно 102,4 умовних пунктів. Це свідчить про поступове відновлення економіки України після кризових явищ та формування передумов для подальшого зростання у середньостроковій перспективі.

Для оцінки очікуваної ефективності запропонованих стратегічних заходів проведено прогностичне моделювання на період 2026–2030 рр. Передбачається, що реалізація заходів щодо підтримки експорту, розвитку цифрової економіки, модернізації інфраструктури та поглиблення інтеграції з ЄС забезпечить такі прогностичні зміни факторних макроекономічних показників:

- збільшення експорту товарів та послуг до 95 млрд дол. США;
- зростання прямих іноземних інвестицій до 14 млрд дол. США;
- підвищення частки високотехнологічного експорту до 27 %;
- збільшення витрат на наукові дослідження до 1,5 % ВВП;
- зростання індексу цифровізації до 82 пунктів;
- підвищення логістичної ефективності до 3,6 бала;
- поглиблення інтеграції до економічного простору ЄС до 90 %.

Прогнозний розрахунок моделі на 2030 рік матиме вигляд:

$$Y=12.6+0.31(95)+0.42(14)+0.56(27)+1.24(1.5)+0.38(82)+0.27(3.6)+0.45(90)$$

За результатами моделювання інтегральний показник конкурентоспроможності України у 2030 р. може зрости до 137–140 умовних пунктів, що дозволить забезпечити приріст приблизно на 34–36 % порівняно з 2025 роком (рис. 3.3). Це підтверджує високу ефективність запропонованих стратегічних напрямів розвитку.

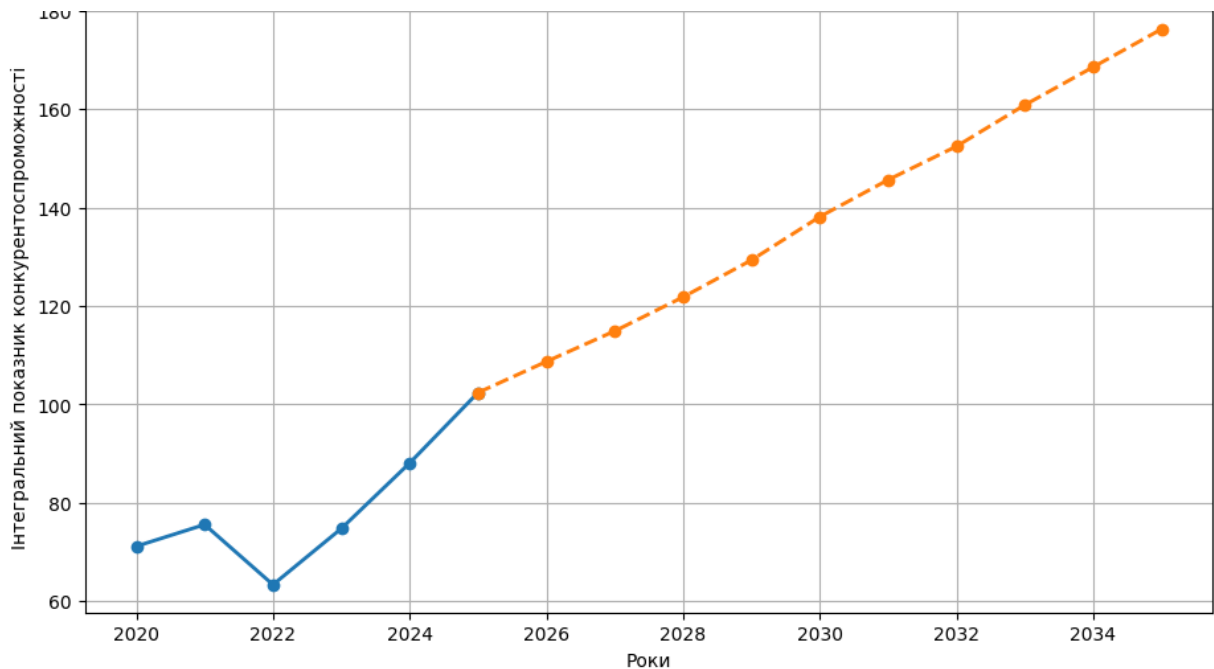

Рис. 3.3 Прогнозні показники інтегрального індексу конкурентоспроможності національної економіки в умовах глобалізації

Водночас прогнозується позитивний вплив запропонованих заходів на основні макроекономічні показники держави. Зокрема, середньорічні темпи зростання ВВП у 2026–2030 рр. можуть становити 5–6,5 %, рівень безробіття знизиться до 6 %, а інфляція стабілізується в межах 5 %. Очікується також зростання продуктивності праці на 18–22 %, збільшення валютних надходжень від експорту та посилення фінансової стабільності держави.

Отже, побудована економіко-математична модель підтверджує, що підвищення конкурентоспроможності України значною мірою залежить від розвитку експорту, інноваційної активності, цифровізації економіки, інтеграції до європейського ринку та покращення інвестиційного клімату. Реалізація визначених стратегічних заходів дозволить забезпечити структурну модернізацію економіки, зміцнення міжнародних позицій України та створення умов для довгострокового економічного зростання.

Таким чином, підвищення конкурентоспроможності України повинно базуватися на комплексній стратегії економічної модернізації, інноваційного розвитку та інтеграції у глобальний економічний простір. Основними пріоритетами стратегії мають стати розвиток високотехнологічних секторів, цифровізація економіки, стимулювання інвестиційної активності, підтримка науки та інновацій, а також формування сприятливого інституційного середовища. Запропонована математична модель дозволила оцінити потенційний ефект реалізації стратегії та підтвердила можливість суттєвого зростання інтегрального індексу конкурентоспроможності України до 2030 року. Реалізація стратегічних заходів забезпечить структурну модернізацію економіки, зростання високотехнологічного експорту, підвищення продуктивності праці та зміцнення позицій України на світових ринках. Успішне виконання запропонованої стратегії дозволить створити передумови для переходу України до інноваційної моделі економічного розвитку та забезпечить формування конкурентоспроможної економіки європейського типу.

Висновки до розділу 3

Формування конкурентних позицій держави відбувається під впливом одночасної дії низки системних чинників, які мають як внутрішній, так і зовнішній характер. Аналіз показав, що ключовою особливістю сучасного етапу розвитку України є поєднання двох взаємопов'язаних сценаріїв: з одного боку - функціонування в умовах підвищених безпекових ризиків, з іншого - необхідність післявоєнної відбудови та структурної трансформації економіки. У межах обох сценаріїв головним обмежувальним фактором виступає обмеженість внутрішніх ресурсів та висока залежність від зовнішнього фінансування, що формує додаткові ризики для економічного суверенітету та стабільності довгострокового розвитку. Найбільш суттєвими бар'єрами підвищення конкурентоспроможності України залишаються інституційні дисфункції, недостатня ефективність системи державного управління та повільність судової реформи, макроекономічні дисбаланси тощо. Важливим довгостроковим викликом визначено демографічну кризу, яка проявляється у скороченні чисельності населення, трудовій міграції та дефіциті кваліфікованої робочої сили.

У результаті проведеного аналізу встановлено, що національна конкурентоспроможність України є результатом взаємодії комплексу взаємопов'язаних факторів, серед яких провідними є інституційна якість, макроекономічна стабільність, структура економіки, рівень технологічного розвитку та стан людського капіталу. Враховуючи встановлені ризики та перспективи обґрунтовано стратегічні напрями підвищення конкурентоспроможності України на період 2026–2030 років, серед яких ключове значення мають розвиток зовнішньоекономічної діяльності, цифровізація економіки, підтримка малого та середнього підприємництва, підвищення енергоефективності, формування сприятливого інвестиційного середовища та поглиблення інтеграції до економічного простору Європейського Союзу. Обґрунтовано, що комплексна реалізація

зазначених напрямів сприятиме підвищенню стійкості економіки до зовнішніх ризиків, зміцненню позицій українських виробників на міжнародних ринках та розширенню можливостей для залучення інвестицій і сучасних технологій. Особливу увагу приділено розвитку інноваційної економіки та високотехнологічних галузей виробництва. Для України важливими напрямами залишаються підтримка наукових досліджень, стимулювання розвитку авіакосмічної та оборонно-промислової галузей, модернізація промислового комплексу та формування ефективної системи підтримки експорту високотехнологічної продукції.

У роботі обґрунтовано необхідність удосконалення інституційного середовища як важливої передумови зростання конкурентоспроможності національної економіки. Визначено, що реформування судової системи, зниження рівня корупції, забезпечення прозорості державного управління та захист прав власності є базовими умовами для формування довіри з боку інвесторів, розвитку підприємницької діяльності та активізації міжнародного економічного співробітництва. Економіко-математична модель дозволила оцінити вплив ключових макроекономічних та інноваційних факторів на рівень конкурентоспроможності України. Результати моделювання підтвердили, що найбільший вплив на інтегральний показник конкурентоспроможності мають витрати на науково-дослідну діяльність, розвиток високотехнологічного експорту, цифровізація економіки та інтеграція до ринку ЄС.

Таким чином, реалізація запропонованих стратегічних напрямів дозволить забезпечити структурну модернізацію національної економіки, зміцнення міжнародних конкурентних позицій України та формування умов для довгострокового економічного розвитку в післявоєнний період. Комплексне поєднання інноваційної політики, цифрової трансформації, розвитку людського капіталу, підтримки експорту та інтеграції до ЄС створить основу для формування сучасної конкурентоспроможної економіки, здатної ефективно адаптуватися до глобальних викликів та забезпечувати стійке зростання добробуту населення держави.

ВИСНОВКИ

Таким чином, проведене дослідження дозволяє сформулювати комплексні узагальнені висновки щодо сутності, факторів формування та стратегічних напрямів підвищення національної конкурентоспроможності України в умовах глобалізації.

У сучасній світовій економіці національна конкурентоспроможність виступає ключовим інтегральним показником економічного розвитку держави, який визначає її здатність забезпечувати стале зростання, підвищення добробуту населення, залучення інвестицій та ефективну участь у міжнародному поділі праці. Умови глобалізації, що характеризуються інтенсивним розвитком цифрових технологій, трансформацією глобальних ланцюгів доданої вартості, посиленням конкуренції між країнами та регіональними економічними блоками, суттєво змінюють підходи до формування конкурентних переваг держав. Узагальнення теоретичних підходів до трактування національної конкурентоспроможності свідчить про еволюцію наукових поглядів від вузького розуміння її як сукупності виробничих переваг до системної концепції, що охоплює якість інституційного середовища, рівень розвитку людського капіталу, інноваційний потенціал економіки та ефективність державної політики. У процесі дослідження встановлено, що формування національної конкурентоспроможності відбувається під впливом комплексу взаємопов'язаних чинників, серед яких ключове значення мають макроекономічна стабільність, ефективність державного управління, інституційна якість, рівень розвитку інфраструктури, інноваційна активність, доступ до фінансових ресурсів та стан людського капіталу. Аналіз впливу глобалізаційних процесів засвідчив їх дуальний характер: від створення можливостей, до конкуренції між країнами, загострення структурних дисбалансів та підвищення залежностей національних економік від зовнішніх шоків.

У межах роботи було проаналізовано міжнародні методики оцінювання конкурентоспроможності, зокрема індекси Global Competitiveness Index, Global

Innovation Index, Networked Readiness Index та інші інтегральні показники. Встановлено, що жоден із наявних індикаторів не є універсальним, оскільки кожен має певні методологічні обмеження, включаючи залежність від експертних оцінок та різну вагу структурних компонентів. У зв'язку з цим обґрунтовано доцільність використання інтегральних багатокритеріальних підходів, які дозволяють забезпечити більш комплексну та об'єктивну оцінку рівня національної конкурентоспроможності. Аналіз міжнародного досвіду показав, що найбільш успішні моделі підвищення конкурентоспроможності базуються на довгострокових стратегіях інноваційного розвитку. Країни ЄС орієнтуються на цифрову та зелену трансформацію економіки, США - на технологічне лідерство та реіндустріалізацію, Китай - на розвиток високотехнологічного виробництва та внутрішнього ринку, а країни Південно-Східної Азії - на поєднання інвестицій у людський капітал і активної державної промислової політики. Спільною характеристикою таких моделей є системність, послідовність реформ та висока ефективність інституцій.

Оцінка сучасного стану конкурентоспроможності України свідчить про її суперечливий характер. У довоєнний період країна демонструвала відносно низькі, але стабільні позиції у міжнародних рейтингах, що зумовлювалося структурними проблемами економіки, інституційною слабкістю та обмеженим рівнем інноваційного розвитку. Починаючи з 2022 року, національна економіка функціонує в умовах повномасштабної війни, що спричинило руйнування виробничої та транспортної інфраструктури, скорочення інвестицій, порушення логістичних ланцюгів і значні демографічні втрати. Водночас сформувалися нові адаптаційні механізми, зокрема цифровізація державного управління, розвиток ІТ-сектору та посилення міжнародної фінансової підтримки. Проведений аналіз індексів конкурентоспроможності та інноваційного розвитку засвідчив, що найбільш стійким позитивним фактором для України є цифрова трансформація. Саме розвиток електронного урядування, цифрових сервісів та ІТ-індустрії частково компенсує негативні наслідки економічного спаду та формує основу для майбутнього

відновлення. Водночас ключовими стримуючими факторами залишаються інституційні дисфункції, корупційні ризики, макроекономічна нестабільність, демографічна криза та залежність від зовнішнього фінансування.

У роботі встановлено, що конкурентоспроможність України визначається сукупною дією внутрішніх і зовнішніх факторів, серед яких особливе значення мають війна, глобальні економічні трансформації, технологічні зміни та інтеграційні процеси з Європейським Союзом. У цих умовах Україна одночасно вирішує завдання післявоєнного відновлення та формування нової моделі економічного розвитку, орієнтованої на інновації.

Обґрунтовано стратегічні напрями підвищення конкурентоспроможності України, які включають забезпечення макроекономічної стабільності, структурну модернізацію економіки, розвиток високотехнологічних секторів, стимулювання інноваційної діяльності, розширення експорту продукції з високою доданою вартістю, цифровізацію економіки та формування сприятливого інвестиційного середовища. Реалізація цих напрямів передбачає поступовий перехід від сировинної моделі розвитку до інноваційно орієнтованої економіки.

Отже, результати дослідження дозволяють зробити узагальнений висновок, що підвищення національної конкурентоспроможності України можливе лише за умов комплексної та послідовної реалізації структурних реформ, спрямованих на інституційне зміцнення, макроекономічну стабілізацію, технологічну модернізацію та розвиток інноваційної економіки. Ключову роль у цьому процесі відіграє формування ефективної інноваційної екосистеми, розвиток людського капіталу, цифрова трансформація та інтеграція у глобальні економічні мережі. У довгостроковій перспективі реалізація запропонованих заходів створить передумови для переходу України до інноваційної моделі економічного розвитку, зменшення залежності від сировинного експорту, підвищення продуктивності праці та зміцнення її позицій у світовій економіці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про інноваційну діяльність» від 04.07.2002 № 40-IV // Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/> (дата звернення: 20.05.2026).
2. Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» від 26.11.2015 № 848-VIII // Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/> (дата звернення: 21.05.2026).
3. Закон України «Про інвестиційну діяльність» від 18.09.1991 № 1560-XII // Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/> (дата звернення: 21.05.2026).
4. Закон України «Про національну безпеку України» від 21.06.2018 № 2469-VIII // Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/> (дата звернення: 15.05.2026).
5. Закон України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України» від 23.03.2000 № 1602-III (зі змінами 2021–2026 рр.) // ВРУ. URL: https://zakon.rada.gov.ua (дата звернення: 21.05.2026).
6. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії цифрового розвитку інноваційної діяльності України на період до 2030 року» від 23.07.2024 № 684-р // Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/> (дата звернення: 21.05.2026).
7. Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 03.03.2021 № 179 // Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/> (дата звернення: 18.05.2026).
8. Антонюк Л.Л. Міжнародна конкурентоспроможність країн: регіональний аспект. URL: https://iepjjournal.com/journals/2/2005_1_Antoniuk_ukr.pdf (дата звернення: 18.05.2026)
9. Антонюк Л.Л. Міжнародна конкурентоспроможність країн: теорія та механізм реалізації: Монографія. К.: КНЕУ, 2004. С. 104-105

10. Базилюк Я. Б. Конкурентоспроможність національної економіки: сутність та умови забезпечення: монографія. Київ: НІСД, 2024 (перевид.). URL: <https://niss.gov.ua> (дата звернення: 05.05.2026).

11. Базилюк Я.Б., Белашов Є. В., Власенко Р.В. Економічна безпека України в умовах довготривалої війни. Експертно-аналітична доповідь. К.: НІСД, 2024 – 71 с

12. Балабанова Л. В., Гончаренко І. Г. Інноваційні чинники підвищення конкурентоспроможності національної економіки України . Економіка України. 2022. (фахове видання категорії А/В, КНЕУ).

13. Бестужева С., Козуб Н. Світове господарство і міжнародні економічні відносини [Електронний ресурс] : навч. посіб. у схемах і таблицях. Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2021. 249 с. URL: <http://www.repository.hneu.edu.ua/> (дата звернення: 18.05.2026).

14. Брич В. Я., Охота В. І. Міжнародна конкурентоспроможність країн в умовах глобалізації: моногр. Тернопіль: ТНЕУ, 2024. 212 с.

15. Білик Р., Білик Д., Гаврилук О. Глобальні виклики та їх вплив на формування міжнародної конкурентоспроможності економіки. Економічні науки. Вісник Хмельницького національного університету. 2024 (6). URL: <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2024-336-97> (дата звернення: 18.05.2026)

16. Бутенко Д.С., Белан М.Д. Інновації як фактор підвищення конкурентоспроможності підприємств. URL: https://repository.hneu.edu.ua/bitstream/123456789/33481/1/%D0%91%D1%94%D0%BB%D0%B0%D0%BD_%D1%82%D0%B5%D0%B7%D0%B8.pdf (дата звернення: 18.05.2026)

17. Варналій З. С. Конкурентоспроможність національної економіки: проблеми та пріоритети інноваційного забезпечення. Київ: НІСД, 2024. 512 с. URL: <https://www.yakaboo.ua/ua/konkurentospromozhnist-nacional-noi-ekonomiki-problemi-ta-prioriteti-innovacijnogo-zabezpechennja.html> (дата звернення: 18.05.2026)

18. Варига Д.О. Компаративний аналіз інноваційної діяльності підприємств

в Україні в умовах глобалізаційних викликів. Економіка та конкурентоспроможність підприємств. Інноваційна економіка. 4. 2025. URL: <https://orcid.org/0009-0003-0107-9371> (дата звернення: 18.05.2026)

19. Ващук О. С., Собко О. М., Смерека С. М. Comprehensive assessment of the company's competitiveness. Економіка та суспільство. 2021. URL: <https://dspace.wnu.edu.ua/handle/316497/42200> (дата звернення: 20.05.2026)

20. Войнова Є. І. Методика оцінки конкурентоспроможності країн на світовому ринку фінансових послуг. Економіка і суспільство. 2023 6. Вип. 5. С. 38–46.

21. Волоснікова Н., Климова С., Губанова Н. Напрями розвитку конкурентоспроможності України в умовах глобалізації. Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice. 2022. №4(45). URL: <https://doi.org/10.55643/fcaptr.4.45.2022.3784> (дата звернення: 11.05.2026)

22. Герасимчук В. Г., Войтко С. В., Серебренніков Б. С., Сакалош Т. В. Міжнародна економіка: підручник / за ред. В. Г. Герасимчука, С.В. Войтка. К.: НТУУ «КПІ ім. Ігоря Сікорського», 2023. 355 с.: іл.

23. Жаліло Я. А. Конкурентоспроможність економіки України в умовах глобалізації. Київ: НІСД, 2024 (оновлене вид.). URL: <https://niss.gov.ua> (дата звернення: 18.05.2026)

24. Гетьманцев О., Коробцова Д., Єжей Ю. Глобалізація та міжнародна економіка: складність інтеграції ринків та економічні наслідки на рівні країн (український досвід). Академічні візії. 2023 Вип. 20. URL: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.8159428> (дата звернення: 11.05.2026)

25. Інститут економіки та прогнозування НАН України. Стратегічні орієнтири підвищення конкурентоспроможності економіки України у глобалізованому середовищі: монографія. Київ, 2025. URL: <https://ief.org.ua> (дата звернення: 08.05.2026)

26. Касич А., Асцатрян А. Управління міжнародною

конкурентоспроможністю. Економіка та суспільство. 2021 № 32. с. 52-61.

27. Кизим М.О., Криворучко О.М. Конкурентоспроможність та інновації: проблеми науки та практики : матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, 22 листопада 2024 р. Харків : ФОП Лібуркіна Л. М., 2024

28. Кучкова О., Макаренко С. Конкурентоспроможність національних підприємств у контексті економічних реформ України. Молодий вчений. 2025. №3(134). URL: <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/6401>
https://repository.hneu.edu.ua/bitstream/123456789/37045/1/%D0%94%D0%B8%D0%B1%D0%B0%D1%87_%D0%9A%D0%9F%D0%A1_2024.pdf (дата звернення: 18.05.2026)

29. Ковбатиюк, М., Шкляр, В., Стрілок, І. (2024). Методичний підхід до комплексної оцінки та аналізу конкурентоспроможності країн у контексті глобальних викликів. Економіка та суспільство, (68), 2024 URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-68-215> (дата звернення: 13.05.2026)

30. Козуб В. Міжнародна економіка [Електронний ресурс] : навчальнопрактичний посібник. Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2023. 308 с URL: <https://repository.hneu.edu.ua/> (дата звернення: 18.05.2026).

31. Конкурентоспроможність та інновації: проблеми науки та практики матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, 22 листопада 2024 р. Харків : ФОП Лібуркіна Л. М., 2024. Укр. мова, англ. мова

32. Купріна Н. М. Глобальна конкурентоспроможність і економічна трансформація національної економіки . Економічний вісник ДДТУ. 2023. URL: <https://econvisnyk.dstu.dp.ua/article/view/293541> (дата звернення: 18.05.2026)

33. Лук'яненко Д. Г., Антонюк Л. Л., Поручник А. М. Міжнародна конкурентоспроможність України в умовах глобальної економіки: монографія. – Київ: КНЕУ, 2025. 480 с. URL: <https://meim.kneu.edu.ua> (дата звернення: 18.05.2026)

34. Лук'яненко Д. Г., Поручник А. М., Колот А. М. Управління міжнародною конкурентоспроможністю в умовах глобалізації економічного

розвитку: монографія: у 2 т. Київ: КНЕУ, 2024 (перевид.). URL: <https://meim.kneu.edu.ua> (дата звернення: 18.05.2026)

35. Луцько М., Шмітка С. Конкурентоспроможність та інновації: сучасні тенденції управління бізнесом. Тернопіль: Західноукраїнський національний університет, 2024. URL: <https://www.wunu.edu.ua/en/10270-monograph-competitiveness-and-innovation-current-trends-in-business-management.html> (дата звернення: 11.05.2026)

36. Людина і суспільство: економічний та соціокультурний розвиток: збірник тез доповідей XI Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Рівне, 26-27 березня 2024 року) / укладачі Колісник В., Позднякова Т. / за ред.: Т. Макух, Н.Харченко. Рівне: РІУУ, 2024. 383 с. URL: https://rv.uu.edu.ua/wp-content/uploads/2025/07/ZBIRNYK_konferentsiyi_2024.pdf (дата звернення: 18.05.2026)

37. Манн Р. В., Огородніков В. Ю. Конкурентоспроможність регіону: стратегічні орієнтири розвитку регіонів України. Наукові праці МАУП. Економічні науки. 2023. URL: <https://journals.maup.com.ua/index.php/economics/article/view/2703> (дата звернення: 08.05.2026)

38. Мельник Т. С., Коваленко О. В. Інноваційний розвиток як фактор підвищення міжнародної конкурентоспроможності України. Проблеми економіки. 2023.

39. Міжнародна наукова група. Економічні та соціальні аспекти розвитку бізнесу в містах і країнах. Бостон: Primedia eLaunch, 2025. URL: <https://mzedp.nau.edu.ua/publikatsii/> (дата звернення: 04.05.2026)

40. Міністерство економіки України. Економічний огляд України 2023–2025. Київ, 2025. URL: <https://www.me.gov.ua> (дата звернення: 08.05.2026)

41. Національний інститут стратегічних досліджень. Конкурентоспроможність економіки України в умовах глобалізації: монографія. Київ: НІСД, 2024. URL: <https://niss.gov.ua> (дата звернення: 18.05.2026)

42. Некрасова Л., Крупіца І., Шепелева О., Науменко Ю. Сучасний стан та аналіз конкурентоспроможності підприємств України. Вісник Хмельницького національного університету. 2025. №2(340). С. 629–635. URL: <https://heraldes.khmnu.edu.ua/index.php/heraldes/article/view/1855>
<https://doi.org/10.31891/2307-5740-2025-340-101> (дата звернення: 18.05.2026)
43. Офіційний веб-сайт Національного банку України. Макроекономічний та монетарний огляд: вплив на конкурентоспроможність економіки України (2024–2026). Київ: НБУ, 2024–2025. URL: <https://bank.gov.ua> (дата звернення: 11.05.2026)
44. Панчишин С.М. Міжнародна економіка: Методичні поради та плани практичних занять для студентів економічного факультету / За ред. С. М. Панчишина і В. Грабинської. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2024. 88 с.
45. Пасенко В.М., Лещенко М.М. Теоретичні основи формування міжнародної конкурентоспроможності підприємств. Економічний простір. 2024. № 196. с. 199-204.
46. Пахомов Ю. М., Лук'яненко Д. В., Губський Б. В. Національні економіки в глобальному середовищі. Київ: НАН України (перевид.). 2025. URL: <https://niss.gov.ua> (дата звернення: 05.05.2026).
47. Піддубна Л. І. Використання технології економічного прориву для післявоєнного відновлення України. Інфраструктура ринку. 2023. № 71. URL: <http://www.mark-t-infr.od.ua/uk/71-2023/> (дата звернення: 18.05.2026).
48. Різник Д.В., Ємець В.В. Вплив глобалізаційних процесів на українську економіку: аналіз та стратегії. Академічні візії. Випуск 28/2024. URL: <https://doi.org/10.5281/zenodo.10705493> (дата звернення: 05.05.2026).
49. Савченко М., Нестеров С. Методологічні підходи до оцінки конкурентоспроможності країни у глобальних ланцюгах створення вартості. Актуальні проблеми економіки №12. Том 2(270/2), 2023. URL: DOI: 10.32752/1993-6788-2023-2-270-39-52 (дата звернення: 05.05.2026).
50. Трасковська О.В. Вплив глобалізаційних процесів на економічний

розвиток та взаємозв'язок країн у світовій економіці. Міжнародні економічні відносини. 2024. URL: <https://orcid.org/0009-0002-2032-6932> (дата звернення: 05.05.2026).

51. Український інститут майбутнього. Економічна безпека та конкурентоспроможність України в умовах післявоєнного відновлення. Київ: UIF, 2025. URL: <https://uifuture.org> (дата звернення: 05.05.2026).

52. Український інститут майбутнього. Модель післявоєнної конкурентоспроможності України: інновації, інвестиції та людський капітал (2025). Київ: UIF, 2025. URL: <https://uifuture.org> (дата звернення: 15.05.2026).

53. Уманців Ю. М. Національна конкурентоспроможність у глобальному макроекономічному вимірі . у кн.: The formation and peculiarities of the implementation of the European Union's Eastern policy: scientific monograph. – Riga: Baltija Publishing, 2022. С. 258–273. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/64fc99f7-841f-480a-aa8f-11cc97945f27/contenthttps://ekmair.ukma.edu.ua/items/cb1f5ab4-d650-4eab-8016-c30522c4bb1c> (дата звернення: 18.05.2026)

54. Уніят А. Критерії та оцінка конкурентоспроможності країн на міжнародному рівні. Галицький економічний вісник. 2021. № 2. С. 7–13.

55. Філюк Г. Конкурентоспроможність національної економіки: теорія та практика. Київ: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2025. 390 с. URL: <https://econom.knu.ua/wp-content/uploads/2025/11> (дата звернення: 05.05.2026).

56. Центр економічної стратегії (CES). Конкурентоспроможність економіки України в умовах війни: аналітичний огляд 2024–2025. Київ: CES, 2025. URL: https://ces.org.ua/ukrainian_economy_in_2024/ (дата звернення: 18.05.2026).

57. Череп А. В., Дашко І. М., Огренич Ю. О., Череп О. Г. Економіка України: стратегічні підходи до трансформації. Рига: Baltija Publishing, 2025. 388 с. URL: <https://dspace.ksaeu.kherson.ua/bitstream/handle/123456789/11164> (дата звернення: 11.0.2024).

58. Черниш О. В. Конкуренстоспроможність вищої освіти та розвиток людського капіталу України. Київ, 2024 URL: <https://econ.knu.ua/wp-content/uploads/2024> (дата звернення: 05.05.2026).

59. Швиданенко О. А. Глобальна конкурентоспроможність: теоретичні та прикладні аспекти: монографія. Київ: КНЕУ, 2007 (оновлене вид.). URL: <https://meim.kneu.edu.ua>

60. Шталь, Т., Плеханов, К. Позиція України в міжнародних рейтингах оцінки рівня цифрового розвитку країн. *Цифрова економіка та економічна безпека*, (8 (08), 20243.. URL: <https://dees.iei.od.ua/index.php/journal/article/view/221><https://doi.org/10.32782/dees.8-5>

61. Business Ready 2024. World Bank Group. Washington, World Bank. 2024. 149 p. doi:10.1596/978-1-4648-2021-26. Corruption Perceptions Index. Transparency International the global coalition against corruption. URL: <https://www.transparency.org/en/cpi/2023> (дата звернення: 05.05.2026).

62. Economic Freedom of the World. Annual Report-2024. FRASER INSTITUTE, 2024. 98 p.

63. European Commission. European Innovation Scoreboard 2023. Brussels: European Commission, 2023. URL: <https://research-and-innovation.ec.europa.eu> (дата звернення: 05.05.2026).

64. Exploring the impact of global competitiveness pillars on sustainable development. Environmental Impact Assessment Review. 2024. URL:<https://www.sciencedirect.com/>

65. IMD World Competitiveness Booklet 2024. World Competitiveness Center. Switzerland. 152 p. URL: https://imd.widen.net/content/rjlc6fl2jl/pdf/booklet_wcy_2024.pdf (дата звернення: 15.05.2026).

66. INSEAD. The Global Talent Competitiveness Index 2023. Fontainebleau: INSEAD, 2023.

67. Statista. Global Competitiveness Index. URL: <https://www.statista.com/> (дата звернення: 15.05.2026).
68. Theglobaleconomy. URL: https://www.theglobaleconomy.com/Ukraine/davos_competitiveness/?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 11.05.2026).
69. Ukraine's Global Rankings and Indices - 2025 URL: <https://www.bdo.ua/en-gb/ukraine-recovery-1/information-guides-from-bdo-in-ukraine/ukraine-market-entry-and-reconstruction-guide/ukraine-s-global-rankings-and-indices> (дата звернення: 18.05.2026)
70. World Bank. Doing Business Report 2021 (Historical Data). Washington, DC: World Bank, 2021. URL: <https://www.worldbank.org> (дата звернення: 18.05.2026)
71. World Bank. Global Competitiveness Index: Methodology and Indicators. 2024. URL: <https://databank.worldbank.org/metadataglossary/africa-development-indicators/series/GCI.INDEX.XQ> (дата звернення: 18.05.2026)
72. World Economic Forum. Global Competitiveness Report 2022–2024. Geneva: WEF, 2022–2024. (дата звернення: 18.05.2026)
73. World Intellectual Property Organization (WIPO). Global Innovation Index 2023. Geneva: WIPO, 2023. URL: <https://www.wipo.int> (дата звернення: 18.05.2026)
74. WIPO URL: <https://www.wipo.int/edocs/gii-ranking/2025/ua.pdf> (дата звернення: 18.05.2026)

ДОДАТКИ

Додаток А

Узагальнення вітчизняних досліджень етимології «національної конкурентоспроможності»

№ з/п	Автор	Запропоноване визначення
	Новицький В., Гуменюк В., Бетлей А.	Конкурентоспроможність національної економіки як інтегроване поняття охоплює «здатність виробляти товари, що користуються попитом на світових ринках, можливість залучати іноземні капітали завдяки сприятливому клімату, привабливість національної території для життєдіяльності людини, наявність висококваліфікованих трудових ресурсів»
	Гальчинський А., Геєць В., Кінах А., Семиноженко В., Шкляр В.С.	«Це здатність національної економіки виробляти і споживати товари й послуги в умовах конкуренції з товарами та послугами, виробленими в інших країнах, при цьому результатом конкуренції має бути зростання рівня життя населення при дотриманні міжнародних економічних стандартів»
	Базилюк Я.	«Це здатність, яка дозволяє виявляти економічні системи по забезпеченню соціально-економічної оптимальності за будь-якого впливу внутрішніх і зовнішніх чинників»
	Штальман К., Хартма В., Шталь Т.С.	«Це здатність економіки однієї країни конкурувати з економіками інших держав за рівнем ефективного використання національних ресурсів, підвищення продуктивності народного господарства і забезпечення на цій основі високого та постійно зростаючого якості життя населення»
	Куликов Г., Кучкова О.С., Макаренко С.І.	«Це ступінь можливості національних галузей економіки за вільного і справедливого ринку виготовляти товари та послуги, що відповідають вимогам як внутрішніх, так і зовнішніх ринків при одночасному зростанні реальних доходів найманих працівників»
	Губський В., Купріна Н.М.	«Це здатність оптимально реалізовувати свої конкурентні переваги, орієнтуючись, зрештою, на постійне підвищення продуктивності праці»
	Спиридонов Н.	«Це здатність в умовах вільної конкуренції виготовляти і реалізовувати товари та послуги, що задовольняють вимоги світового ринку і підвищують добробут»
	Філіпенко А.	«Це здатність національного господарства гарантувати збалансованість своїх зовнішніх пропорцій та уникнути тих ризиків та викликів, які формуються зовнішньоекономічною сферою як здатністю країни самовільно здійснювати покращення своїх світогосподарських зв'язків»
	Череп А., Панчишин С.М.	«це здатність країни підтримувати високі показники зростання та зайнятості протягом тривалого проміжку часу»

Узагальнена інформація щодо індексів національної конкурентоспроможності, які використовують окремі світові організації

Організація	Індекс	Роки	Теоретична база
Європейський Форум з розвитку менеджменту (ЄФМ) (European Management Forum, EMF) створений у 1971 році	Щорічні порівняльні рейтинги провідних економік світу	З початку 70-х років	22 країни ОЕСР 10 факторів 200-300 показників
Всесвітній економічний форум (ВЕФ) (World Economic Forum, WEF) Функціонує з 1979 року після реорганізації ЄФМ	Індекс світової конкурентоспроможності	90-ті роки	Розвиток методик ЄФМ
	Індекс макроекономіки країни (Індекс зростання конкурентоспроможності)	1996-2004 рр.	3 причини (макроекономічне середовище, інститути, технологічний прогрес) 34 показники
	Індекс конкурентних позицій бізнесу (Індекс конкурентоспроможності бізнесу)	1998-2007 рр.	Ромб конкурентоспроможності та теорія стадій розвитку М. Портера 2 субіндекси («діяльність компаній» та «якість середовища бізнесу»)
	Індекс Глобальної конкурентоспроможності	З 2005 р.	Теорія стадій розвитку конкурентних переваг М. Портера 12 факторів більше 300 показників
	Індекс Стійкої конкурентоспроможності	З 2011 р.	Теорія сталого розвитку 12 основ + 2 додаткові основи більше 300 показників
Міжнародний Інститут розвитку менеджменту (МІРМ) (International Institute for Management Development (IMD)) Створено 1989 р.	Рейтинг IMD World Competitiveness Yearbook (WCY)	З 1989 р.	Ромб конкурентоспроможності М. Портера Поділ економік на 2 групи за чисельністю населення 4 фактори 320 критеріїв

Система інтеграційна оцінка рівня національної конкурентоспроможності в глобалізаційних умовах

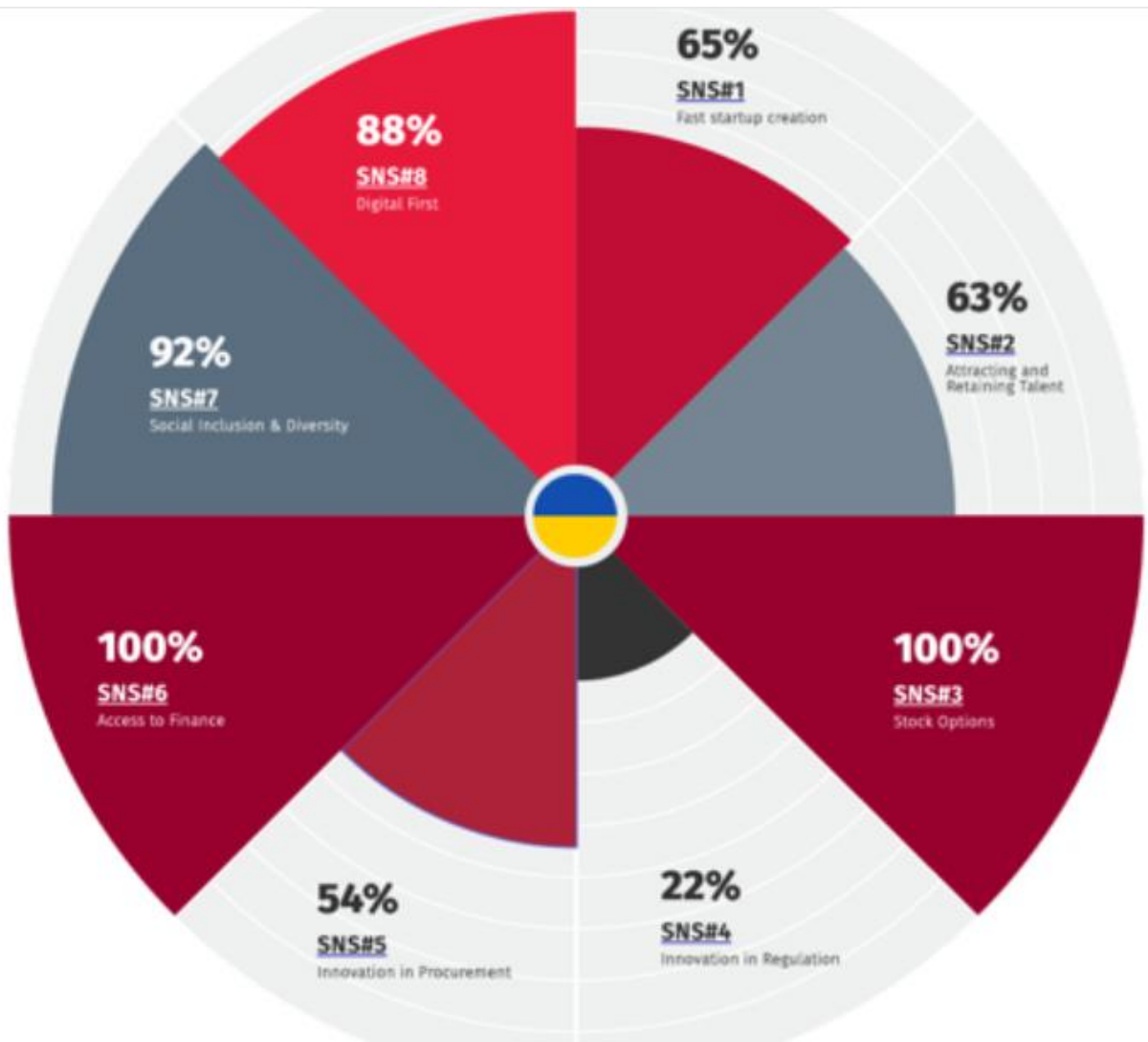

Власна розробка автора

Узагальнений перелік базових індикаторів оцінки конкурентоспроможності національних економік на базі міжнародних рейтингів (в різних поколіннях)

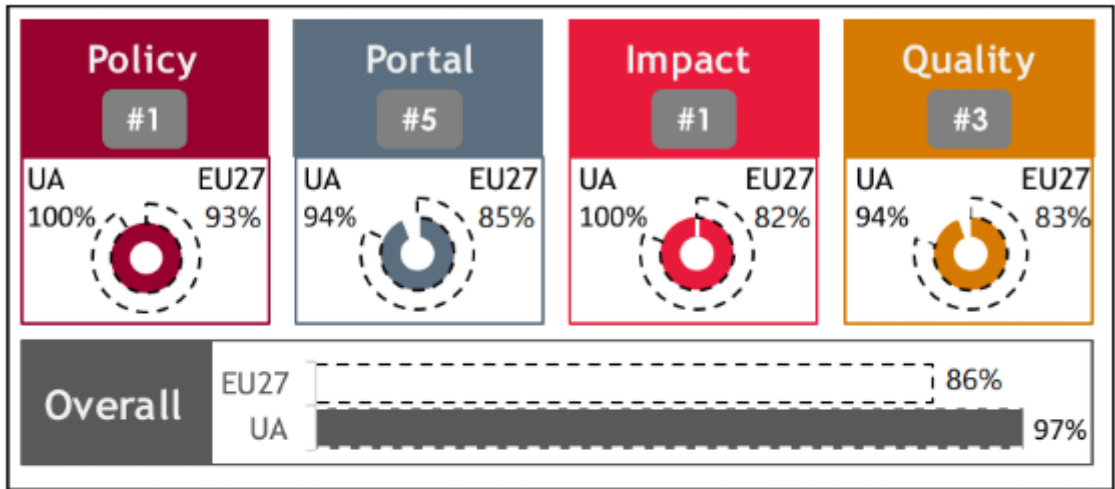
Назва індикатору (індексу/рейтингу)	Шкала оцінювання індикатору	Кількість країн
Світовий рейтинг конкурентоспроможності (World Competitiveness Rankings)	Від 0 до 100	67 країн
Світовий рейтинг цифрової конкурентоспроможності (World Digital Competitiveness Ranking)	Від 0 до 100	67 країн
Рейтинг готовності бізнесу (Business Ready) (трансформований у 2021 р. з Doing Business).	Від 0 до 100	50 країн
Глобальний індекс конкурентоспроможності талантів (Global Talent Competitiveness Index)	Від 0 до 100	134 країни
Глобальний інноваційний індекс (Global Innovation Index)	Від 0 до 100	133 країни
Індекс сприйняття корупції (Corruption Perceptions Index)	Від 0 до 100	180 країн
Індекс ділової впевненості (Business confidence index)	< 100 <	38 країн, а також G7, G20, OECD, EU
Глобальний індекс сталої конкурентоспроможності (Global Sustainable Competitiveness Index)	Від 0 до 100	135 країн
Індекс економічної свободи (Index of economic freedom)	Від 0 до 100	184 країни
Індекс демократії (Democracy index)	Від 0 до 10	167 країн

Startup Nation Standards (SNS) за Україною, 2025 р.

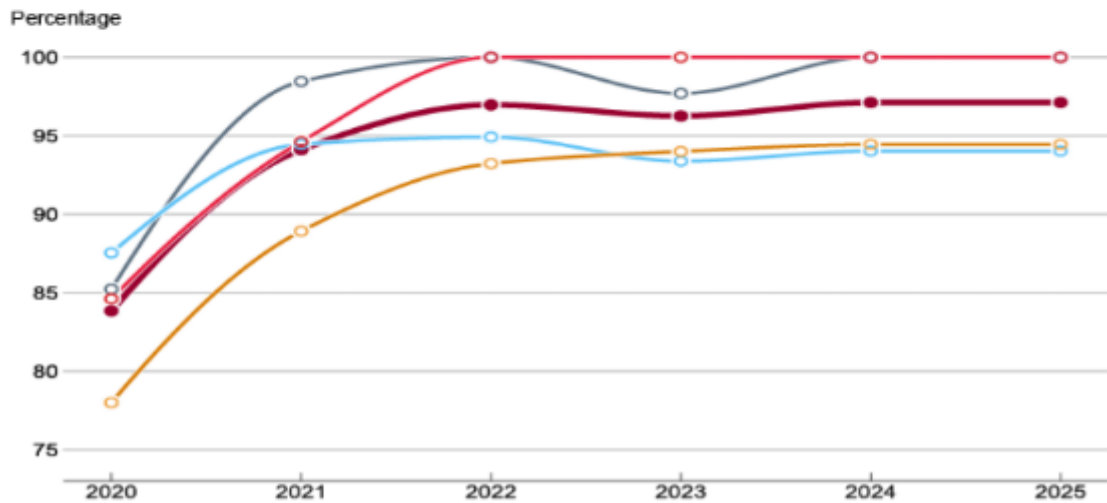

Розширена інфографіка місця України за рівнем цифровізації по ODM (дані за 2025 р.)

MATURITY LEVEL RATING

Maturity scores of Ukraine over time

DIMENSION PERFORMANCE

Policy			
		EU	UA
	Policy framework	93	100
	Governance of open data	93	100
	Open data implementation	94	100

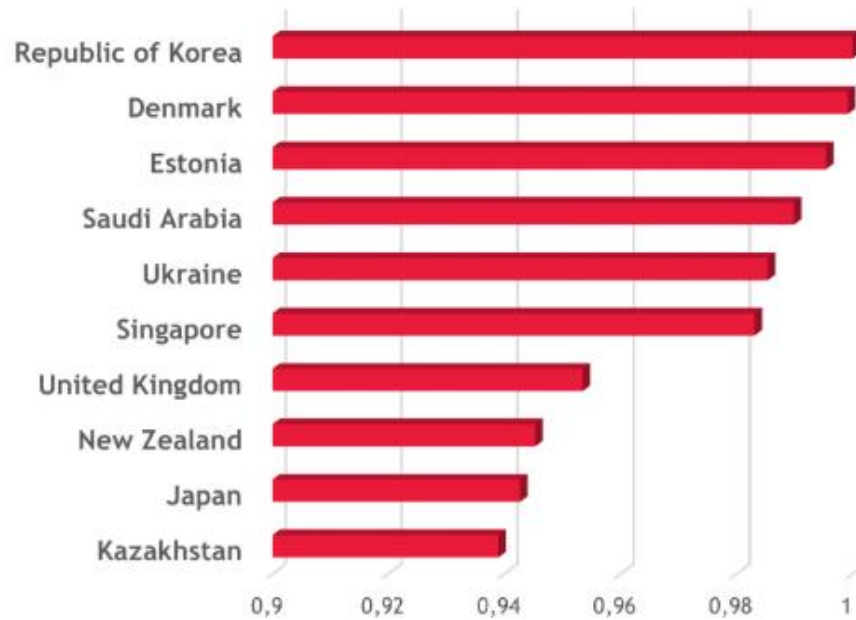
Impact			
		EU	UA
	Strategic awareness	89	100
	Measuring reuse	88	100
	Created impact	77	100

Portal			
		EU	UA
	Portal features	81	96
	Portal usage	91	100
	Data provision	83	87
	Portal sustainability	89	91

Quality			
		EU	UA
	Metadata currency and completeness	82	93
	Monitoring and measures	88	100
	DCAT-AP compliance	87	100
	Deployment quality and linked data	77	85

Місце України за окремими складовими цифровізації національної економіки як складової конкурентоспроможності

Online Services Index

E-Government Development Index

* дані 2024 р.

Місце України (2025 рік) за показником GLOBAL INNOVATION INDEX

GII 2025 rank

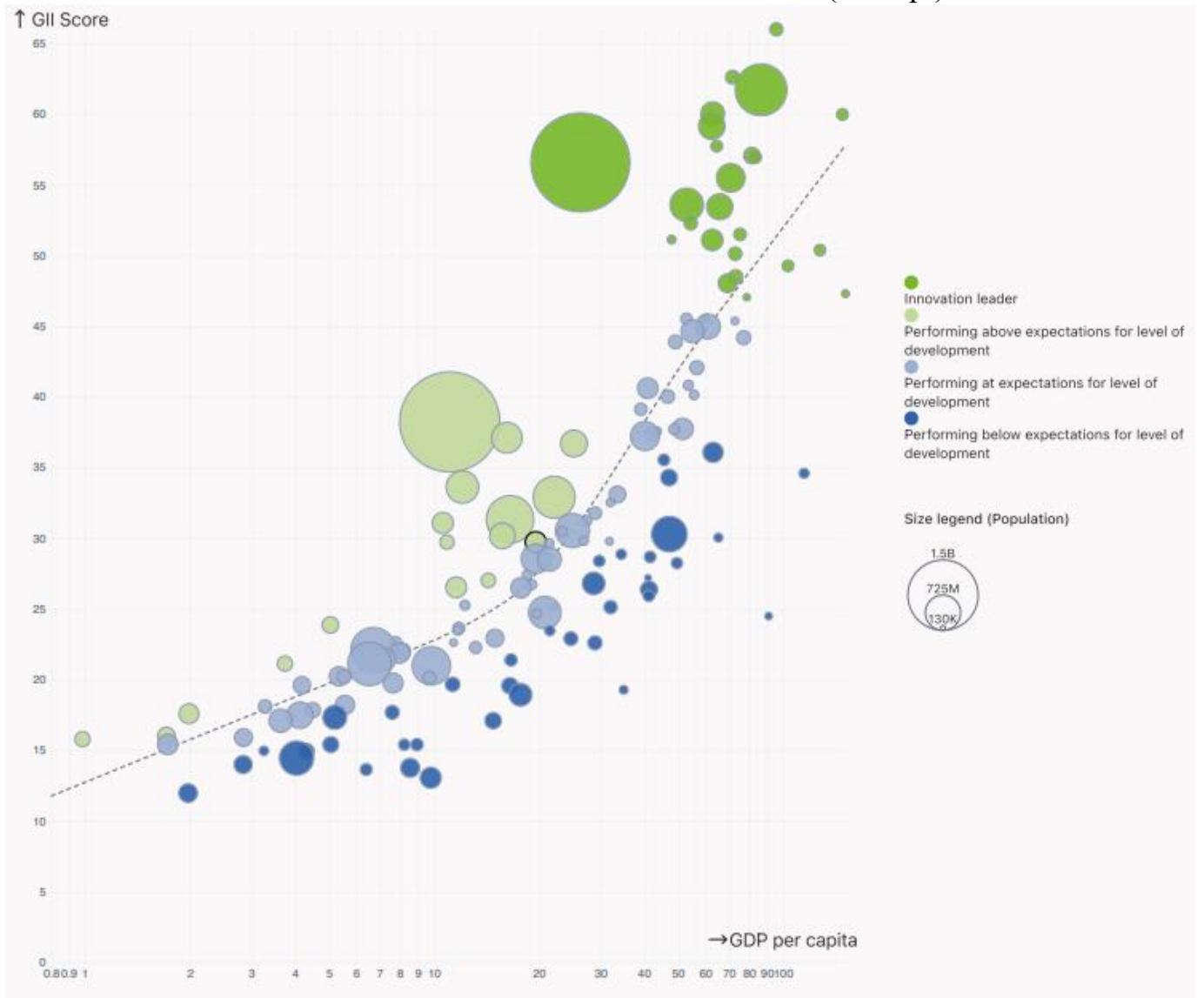
66

Ukraine

Output rank	Input rank	Income	Region	Population (mn)	GDP, PPP\$ (bn)	GDP per capita, PPP\$	
54	80	Upper middle	Europe	37.9	655.6	19,603.1	
		Score / Value	Rank			Score / Value	Rank
Institutions		34.1	108	Business sophistication		31.4	56
1.1 Institutional environment		31.8	115	5.1 Knowledge workers		41.9	50
1.1.1	Operational stability for businesses*	29.3	126	5.1.1	Knowledge-intensive employment, %	37.9	38
1.1.2	Government effectiveness*	34.3	94	5.1.2	Females employed w/advanced degrees, %	30	4
1.2 Regulatory environment		35.6	106	5.1.3	Youth demographic dividend, %	24.4	125
1.2.1	Regulatory quality*	40.6	88	5.1.4	GERD performed by business, % GDP	0.3	51
1.2.2	Rule of law*	30.7	117	5.1.5	GERD financed by business, %	30.5	59
1.3 Business environment		34.9	89	5.2 Innovation linkages		24.1	72
1.3.1	Policy stability for doing business†	37.2	87	5.2.1	Public research–industry co-publications, %	2.7	29
1.3.2	Entrepreneurship policies and culture†	32.7	55	5.2.2	University–industry R&D collaboration†	31.2	79
Human capital and research		32.5	65	5.2.3	University industry & international engagement, top 5*	9.9	94
2.1 Education		57.6	48	5.2.4	State of cluster development†	50.2	60
2.1.1	Expenditure on education, % GDP	5.9	18	5.2.5	Patent families/bn PPP\$ GDP	0.05	64
2.1.2	Government funding/pupil, secondary, % GDP/cap	25.9	16	5.3 Knowledge absorption		28.2	64
2.1.3	School life expectancy, years	13.3	80	5.3.1	Intellectual property payments, % total trade	0.7	61
2.1.4	PISA scales in reading, maths and science	439.5	43	5.3.2	High-tech imports, % total trade	10.2	37
2.1.5	Pupil–teacher ratio, secondary	9.4	25	5.3.3	ICT services imports, % total trade	1.4	72
2.2 Tertiary education		33.1	59	5.3.4	FDI net inflows, % GDP	2.2	81
2.2.1	Tertiary enrolment, % gross	75.9	36	5.3.5	Research talent, % in businesses	27.3	49
2.2.2	Graduates in science and engineering, %	24.1	50	Knowledge and technology outputs		26.5	47
2.2.3	Tertiary inbound mobility, %	3.5	63	6.1 Knowledge creation		31.8	30
2.3 Research and development (R&D)		6.9	72	6.1.1	Patents by origin/bn PPP\$ GDP	1.6	33
2.3.1	Researchers, FTE/mn pop.	586.1	68	6.1.2	PCT patents by inventor origin/bn PPP\$ GDP	0.2	51
2.3.2	Gross expenditure on R&D, % GDP	0.3	73	6.1.3	Utility models by origin/bn PPP\$ GDP	5.5	1
2.3.3	Global corporate R&D investors, top 3, mn USD	0	44	6.1.4	Scientific and technical articles/bn PPP\$ GDP	6.7	95
2.3.4	QS university ranking, top 3*	16.9	58	6.1.5	Citable documents H-index	16.5	51
Infrastructure		40.7	75	6.2 Knowledge impact		18.7	101
3.1 Information and communication technologies (ICTs)		89.9	23	6.2.1	Labor productivity growth, %	-2.4	130
3.1.1	ICT access*	81.5	82	6.2.2	Unicorn valuation, % GDP	0	53
3.1.2	ICT use*	n/a	n/a	6.2.3	Software spending, % GDP	0.4	25
3.1.3	Government's online service*	98.2	5	6.2.4	High-tech manufacturing, %	18.3	67
3.2 General infrastructure		16	122	6.3 Knowledge diffusion		28.9	47
3.2.1	Electricity output, GWh/mn pop.	2,663.3	73	6.3.1	Intellectual property receipts, % total trade	0.08	66
3.2.2	Logistics performance*	27.3	76	6.3.2	Production and export complexity	55.8	46
3.2.3	Gross capital formation, % GDP	14.8	126	6.3.3	High-tech exports, % total trade	1.2	73
3.3 Ecological sustainability		16.2	91	6.3.4	ICT services exports, % total trade	10	5
3.3.1	GDP/unit of energy use	5.6	116	6.3.5	ISO 9001 quality/bn PPP\$ GDP	2.3	85
3.3.2	Low-carbon energy use, %	29.9	38	Creative outputs		23.9	67
3.3.3	ISO 14001 environment/bn PPP\$ GDP	0.5	89	7.1 Intangible assets		28.4	63
Market sophistication		32.3	85	7.1.1	Intangible asset intensity, top 15, %	n/a	n/a
4.1 Credit		16.7	98	7.1.2	Trademarks by origin/bn PPP\$ GDP	62	22
4.1.1	Finance for startups and scaleups†	43.2	58	7.1.3	Global brand value, top 5,000, % GDP	0.4	71
4.1.2	Domestic credit to private sector, % GDP	23.3	110	7.1.4	Industrial designs by origin/bn PPP\$ GDP	4.5	16
4.1.3	Loans from microfinance institutions, % GDP	0.05	59	7.2 Creative goods and services		5	95
4.2 Investment		2.8	88	7.2.1	Cultural and creative services exports, % total trade	0.5	58
4.2.1	Market capitalization, % GDP	4.3	79	7.2.2	National feature films/mn pop. 15–69	0.6	78
4.2.2	Venture capital (VC) received, deal count/bn PPP\$ GDP	0.04	91	7.2.3	Entertainment and media market/th pop. 15–69	n/a	n/a
4.2.3	Late-stage VC deal count, % global VC	0.009	70	7.2.4	Creative goods exports, % total trade	0.1	93
4.2.4	VC investors, deal count/bn PPP\$ GDP	0.2	54	7.3 Online creativity		33.6	47
4.2.5	VC investor co-participation/bn PPP\$ GDP	0.05	60	7.3.1	Top-level domains (TLDs)/th pop. 15–69	5.4	59
4.3 Trade, diversification and market scale		77.3	41	7.3.2	GitHub commits/mn pop. 15–69	20.2	44
4.3.1	Applied tariff rate, weighted avg., %	1.6	55	7.3.3	Mobile app creation/bn PPP\$ GDP	75.3	18
4.3.2	Domestic industry diversification	82.6	61				
4.3.3	Domestic market scale, bn PPP\$	655.6	44				

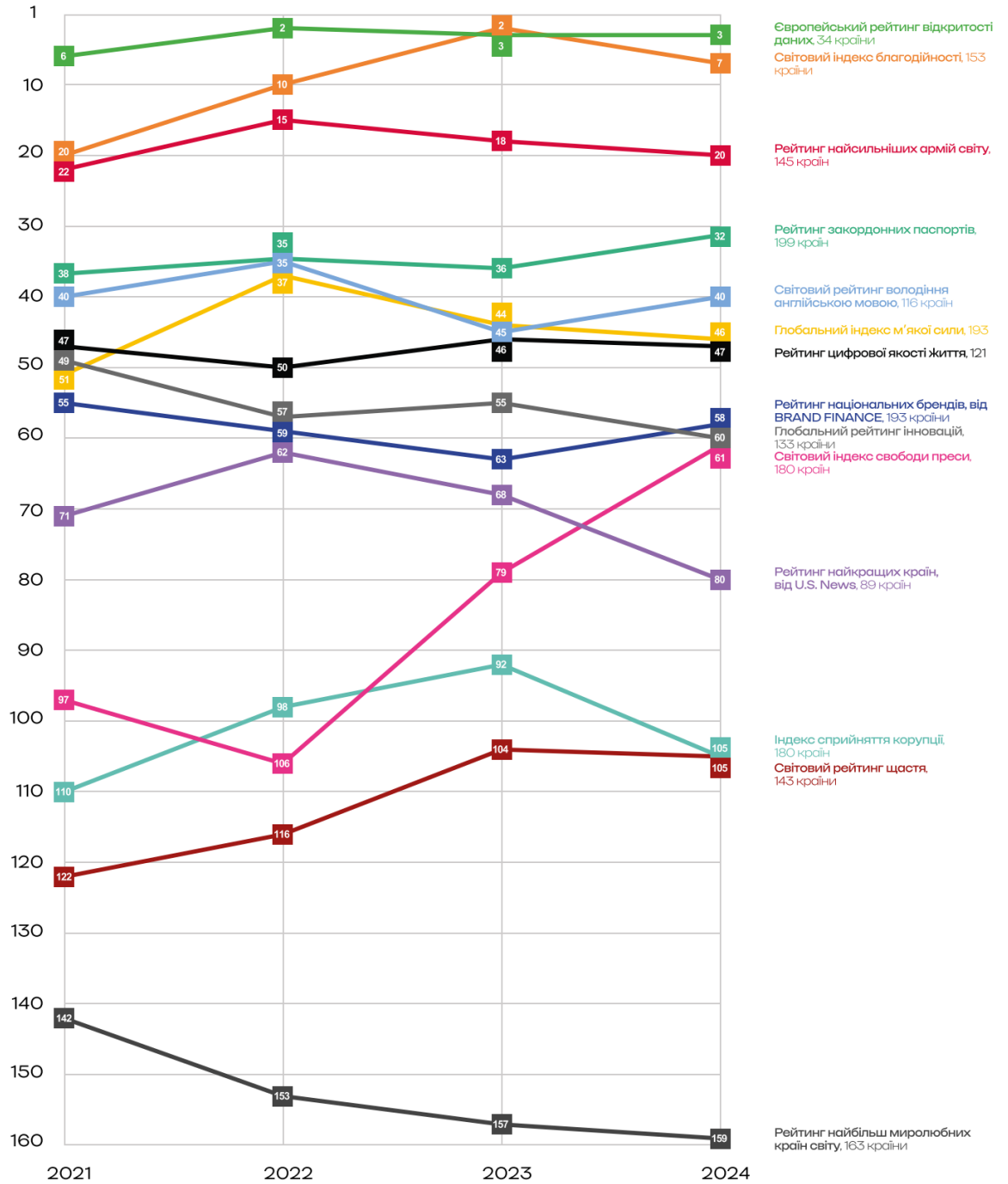
NOTES: ● indicates a strength ○ a weakness ◆ an income group strength ◇ an income group weakness * an index † a survey question ● that the economy's data is outdated. Square brackets [] indicate the data minimum coverage (DMC) requirements were not met at the sub-pillar or pillar level, n/a represents missing values, a dash - indicates an indicator which is not relevant to this economy and thus not considered for DMC thresholds.

Аналітична динаміка оцінки складової GLOBAL INNOVATION INDEX за ВВП (2025 р.)

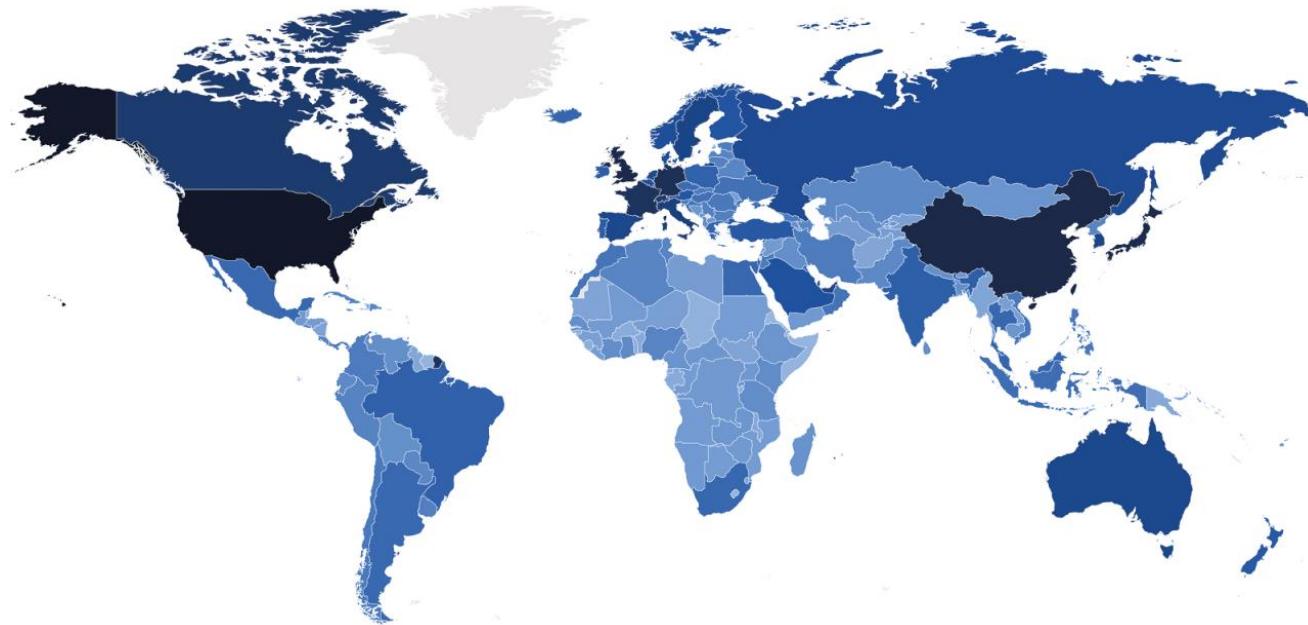

Додаток К

Динаміка зміни позиції конкурентоспроможності національної економіки за альтернативними індикаторами

Позиції країн у Глобальному індексі м'якої сили на мапі світу (чим насиченіший колір, тим вища позиція країни у рейтингу).

Джерело: Global Soft Power Index 2025, BRAND FINANCE.

Динаміка оцінки України в Індексі сприйняття корупції

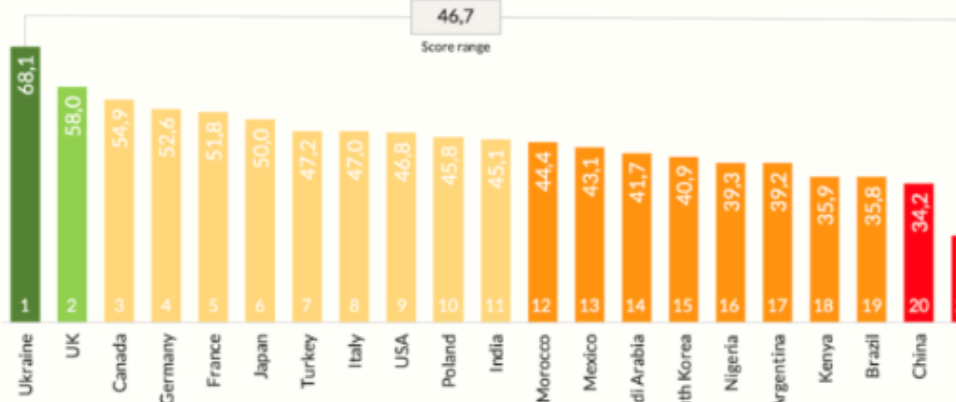
Ukraine's Reputation Score in 21 countries in 2025

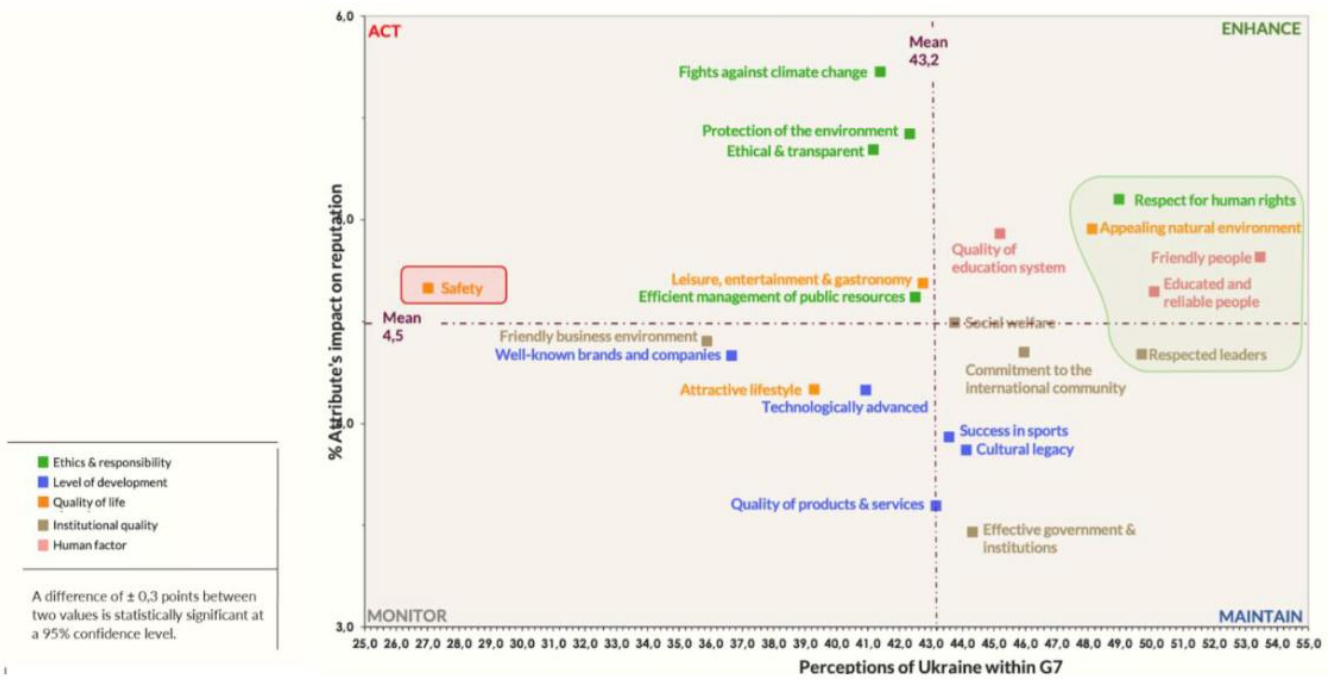
RepCore normalized scale

- Excellent > 65
- Strong 55 - 65
- Average 45 - 55
- Weak 35 - 45
- Poor < 35

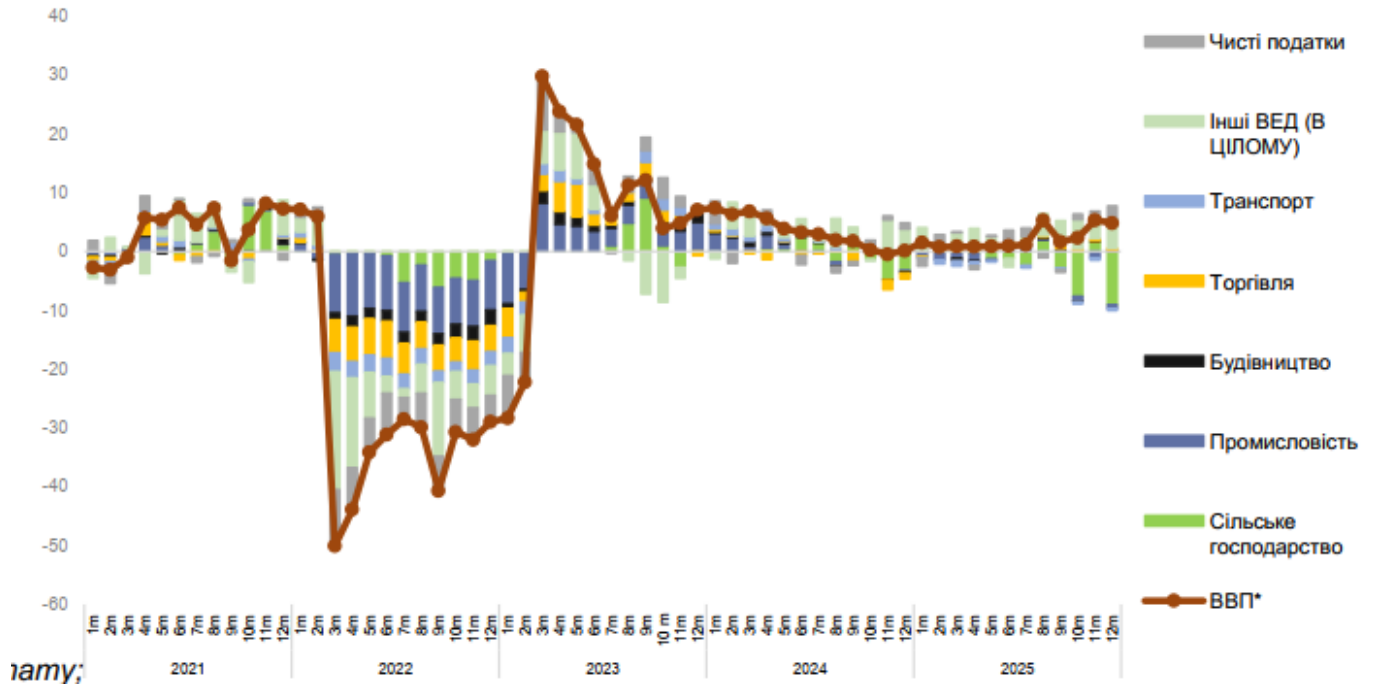
Rating scale: 0-100

A difference in rating is statistically significant if the absolute value is greater than 2.1 points.

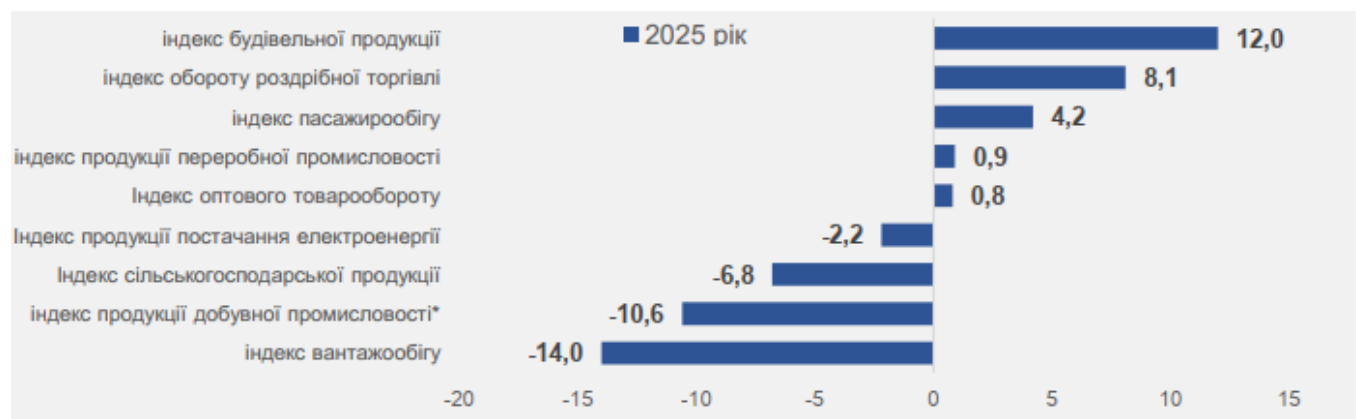

ОЦІНКА ВНЕСКІВ ВДВ ОКРЕМИХ ВЕД (В.П.) У ДИНАМІКУ ВВП (% ДО ВІДПОВІДНОГО МІСЯЦЯ ПОПЕРЕДЬОГО РОКУ)

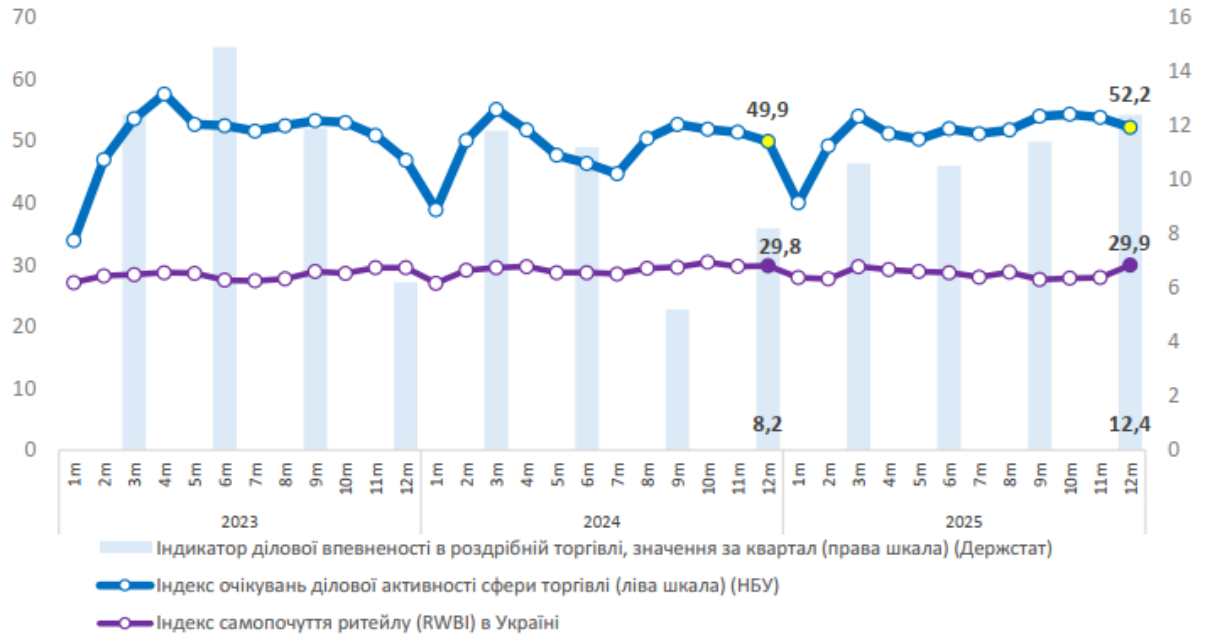

ПОКАЗНИКИ РЕАЛЬНОГО СЕКТОРУ (ЗМІНИ, % ДО ПОПЕРЕДЬОГО РОКУ)

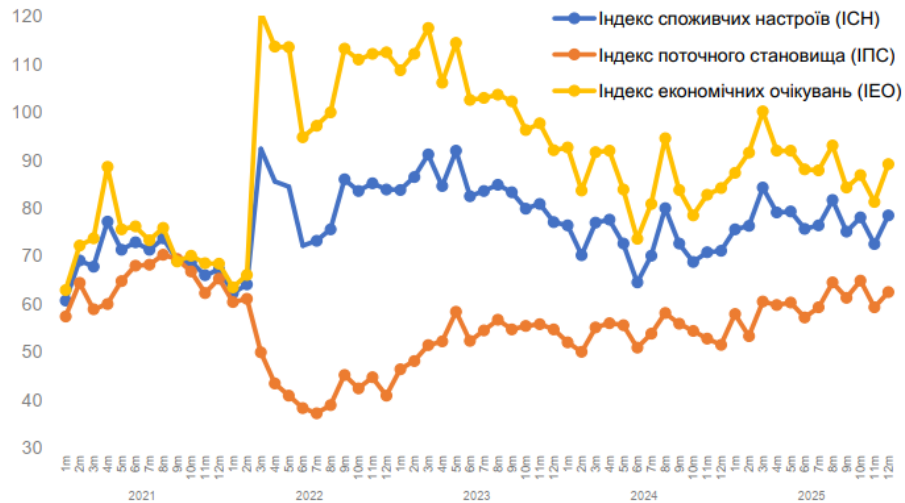
Джерело: Держстат, розрахунки Мінекономіки

ІНДЕКС ОЧІКУВАНЬ ДІЛОВОЇ АКТИВНОСТІ СФЕРИ ТОРГІВЛІ (ПУНКТИВ) ТА ІНДИКАТОР ДІЛОВОЇ ВПЕВНЕНOSTІ В СФЕРИ ТОРГІВЛІ (%)

Джерело: Національний банк, Держстат

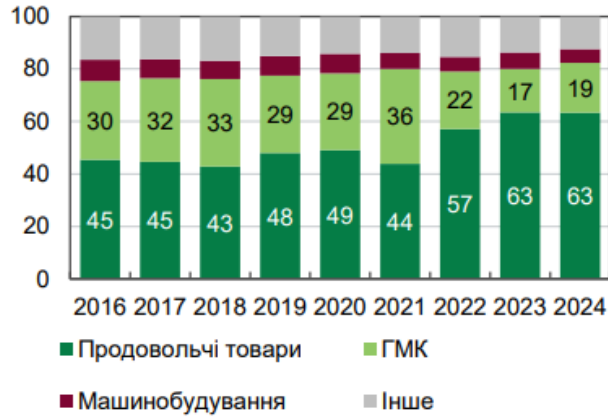
ДИНАМІКА ІНДЕКСУ СПОЖИВЧИХ НАСТРОЇВ В УКРАЇНІ (ЦІЛЬОВА АУДИТОРІЯ 16+)

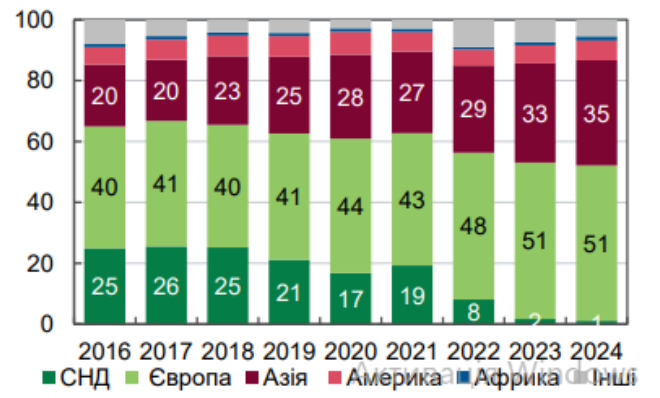
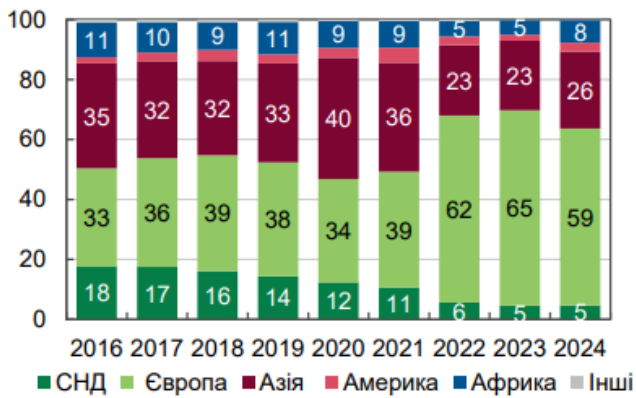
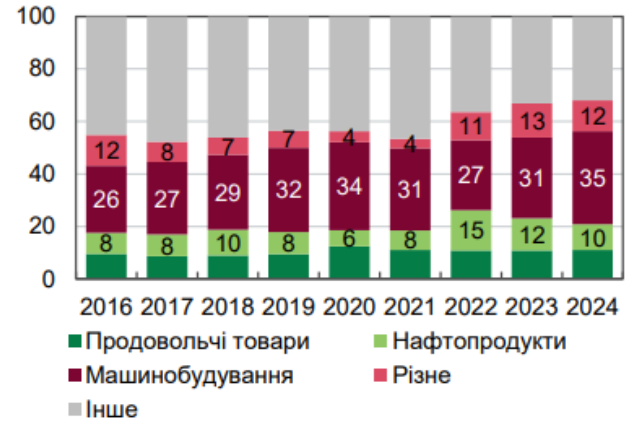
Джерело: Info Sapiens

Відсутні структурні зміни торгівлі товарами

Структура експорту товарів, %

Структура імпорту товарів, %

Деталізовані фактори впливу на національну конкурентоспроможність протягом 2020-2025 рр. для України

Фактор впливу	Характер впливу	Пояснення впливу
Поширення цифрової трансформації та розвиток електронного урядування	Позитивний	Підвищує ефективність державного управління, зменшує транзакційні витрати та корупційні ризики
Інтеграція до цифрового ринку ЄС та розвиток цифрової інфраструктури	Позитивний	Забезпечує доступ до європейських технологій і ринків, стимулює модернізацію економіки
Зростання ролі ІТ-сектору та експорт ІТ-послуг	Позитивний	Формує значну частку валютних надходжень і підвищує технологічний рівень економіки
Міжнародна фінансова та гуманітарна підтримка	Позитивний	Забезпечує макроекономічну стабільність і підтримку державних витрат у кризових умовах
Реформи у сфері антикорупційної політики та публічного управління	Позитивний	Покращують інвестиційний клімат і підвищують довіру до державних інституцій
Відновлення та розвиток інфраструктури в окремих регіонах	Позитивний	Створює умови для економічної активності та залучення інвестицій
Воєнні дії на території України (з 2022 р.)	Негативний	Руйнують виробничий потенціал, знижують економічну активність і безпеку
Руйнування виробничої та транспортної інфраструктури	Негативний	Порушує логістичні ланцюги та зменшує конкурентоспроможність бізнесу
Скорочення інвестиційної активності та відтік капіталу	Негативний	Обмежує розвиток підприємств і уповільнює економічне зростання
Демографічні втрати та міграція робочої сили	Негативний	Зменшує трудовий потенціал та підсилює дефіцит кваліфікованих кадрів
Енергетичні ризики та нестабільність енергосистеми	Негативний	Підвищує витрати бізнесу та створює ризики для безперервності виробництва
Макроекономічна нестабільність та інфляційний тиск	Негативний	Знижує купівельну спроможність і ускладнює довгострокове планування
Високий рівень залежності від зовнішнього фінансування	Негативний	Підвищує вразливість економіки до зовнішніх рішень і умов кредиторів
Повільність структурних реформ у деяких секторах економіки	Негативний	Гальмує модернізацію економіки та знижує конкурентоспроможність
Розвиток оборонно-промислового комплексу	Позитивний	Стимулює інновації, зайнятість і технологічний розвиток промисловості
Поглиблення євроінтеграційних процесів (статус кандидата в ЄС)	Позитивний	Відкриває доступ до ринку ЄС та стимулює адаптацію стандартів і реформ

Продовження Додатку О

Розвиток оборонних технологій і військово-технологічних інновацій	Позитивний	Стимулює технологічні інновації, розвиток високотехнологічного виробництва та R&D
Посилення ролі малого та середнього бізнесу в економіці	Позитивний	Підвищує гнучкість економіки, сприяє зайнятості та диверсифікації виробництва
Розширення програм міжнародної технічної допомоги та грантового фінансування	Позитивний	Забезпечує фінансування реформ, відновлення та інституційного розвитку
Розвиток логістичних маршрутів до ЄС (зокрема “шляхи солідарності”)	Позитивний	Компенсує втрату традиційних експортних маршрутів і підтримує зовнішню торгівлю
Цифровізація фінансового сектору (FinTech, безготівкові платежі)	Позитивний	Підвищує ефективність фінансових операцій і доступність фінансових послуг
Погіршення умов міжнародної торгівлі через геополітичну нестабільність	Негативний	Обмежує експортні можливості та підвищує ризики зовнішньоекономічної діяльності
Руйнування людського капіталу через втрату кваліфікованих кадрів	Негативний	Зменшує продуктивність економіки та уповільнює інноваційний розвиток
Зростання витрат на оборону та безпеку	Негативний	Перерозподіляє бюджетні ресурси з розвитку на оборонні потреби
Регуляторна нестабільність у період кризових змін	Негативний	Ускладнює ведення бізнесу та знижує передбачуваність економічного середовища
Залежність від глобальних цін на енергоносії та сировину	Негативний	Підвищує вразливість економіки до зовнішніх цінових шоків

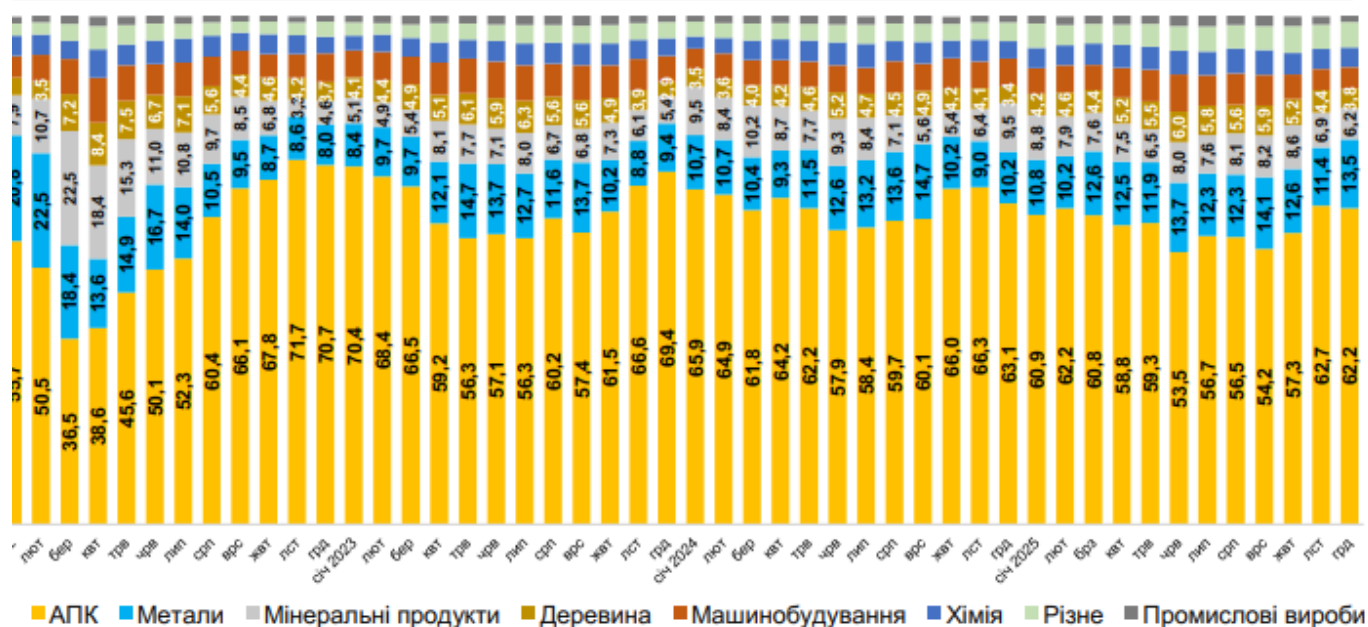

Рис. О.1 Основні фактори впливу на конкурентоспроможність України

Показники експорту та імпорту

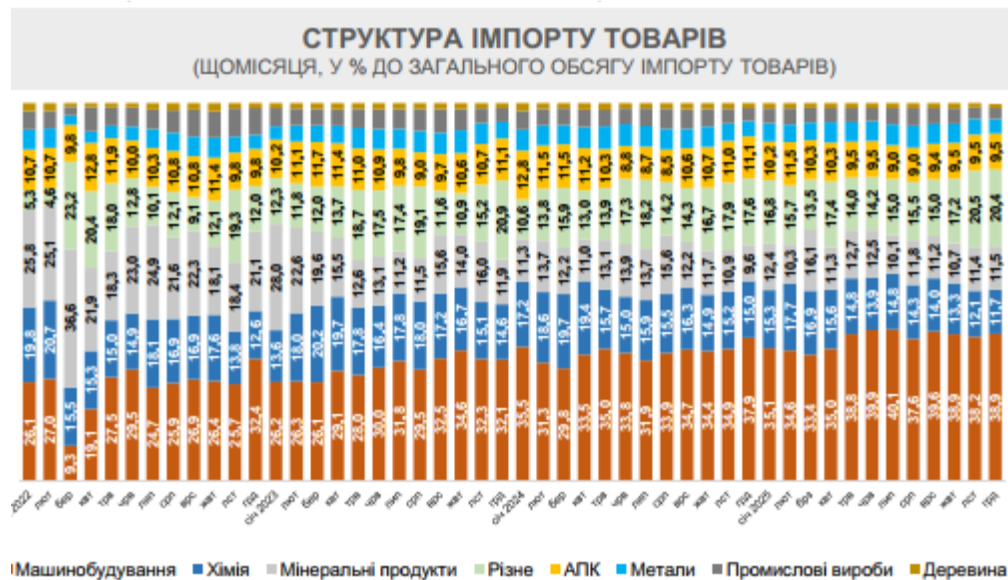
Найменування показника	Грудень 2025 року	Грудень 2025 року до грудня 2024 року, у %	2025 рік	2025 рік до 2024 року, у %
Експорт товарів і послуг України, млн дол. США	5 059	4,9	54 265	-4,2
<i>у тому числі:</i>				
- експорт товарів, млн дол.США	3 407	7,1	38 284	-2,7
- експорт послуг, млн дол.США	1 652	0,7	15 981	-7,7
Експорт товарів України, млн тонн	8,8	-14,2	103,9	-20,9

СТРУКТУРА ЕКСПОРТУ ТОВАРІВ (ЩОМІСЯЦЯ, У % ДО ЗАГАЛЬНОГО ОБСЯГУ ЕКСПОРТУ ТОВАРІВ)

Продовження Додатку II

Найменування показника	Грудень 2025 року	Грудень 2025 року до грудня 2024 року, у %	2025 рік	2025 рік до 2024 року, у %
Імпорт товарів і послуг України, млн дол. США	11 873	+27,3	111 045	+16,4
<i>у тому числі:</i>				
- імпорт товарів, млн дол. США	9 800	+34,1	89 312	+23,5
- імпорт послуг, млн дол. США	2 073	+2,5	21 733	-5,9

Базові сторони впливу глобалізації на національну економіку України

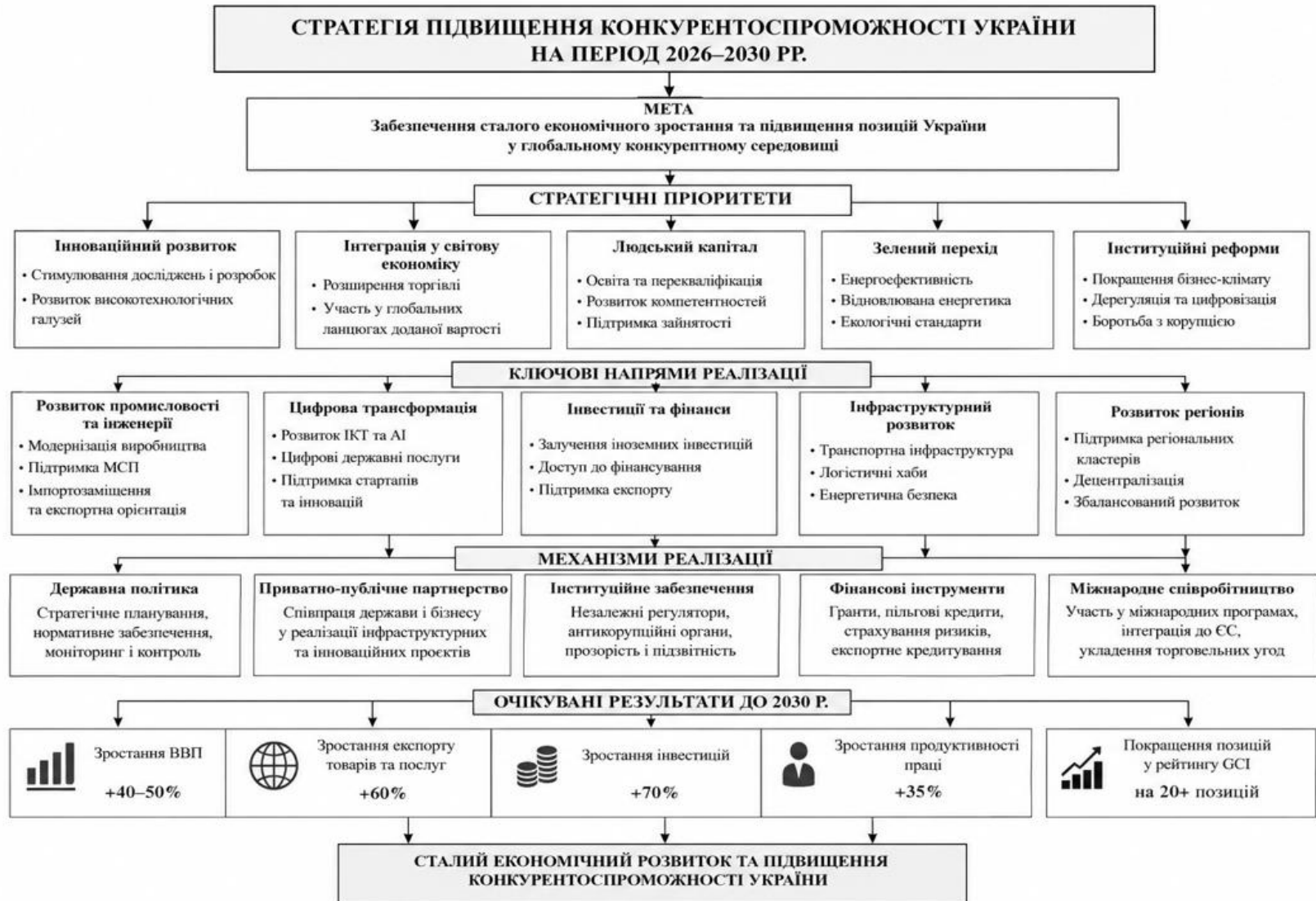
<i>Позитивні сторони</i>	<i>Негативні сторони</i>
Можливість брати активну участь в обговоренні режимів регулювання міжнародних економічних відносин	Домінування економічно розвинених країн
Скорочення витрат на здійснення зовнішньоекономічних операцій, що сприятиме підвищенню цінової конкурентоспроможності українських виробників	Пригноблення розвитку окремих галузей національної економіки, які через заміщення їх імпортом не готові до міжнародної конкуренції; соціальна нерівність у порівнянні з економічно успішними країнами
Інвестиційна привабливість для іноземних інвесторів та розширення можливості більш вільного доступу до зарубіжних ринків за рахунок зменшення тарифних та нетарифних перешкод	Звільнення економічних сил, що посилюють нерівність у сфері зайнятості, у питаннях продуктивності праці, матеріального благополуччя тощо

Негативні та позитивні аспекти, які формуються глобалізаційними процесами для України

Позитивні аспекти	Негативні аспекти
Розширення ринків: глобалізація дозволяє компаніям виходити на нові ринки, що сприяє зростанню їхньої конкурентоспроможності та доходів.	Економічна нерівність: глобалізація може призводити до нерівномірного розподілу благ, що викликає соціальні та економічні конфлікти.
Технологічний обмін: глобалізація сприяє швидкому обміну технологіями та інноваціями, що може підвищити ефективність виробництва.	Залежність від зовнішніх ринків: країни стають вразливими до глобальних економічних коливань, що може загрожувати їхній економічній безпеці.
Доступ до ресурсів: країни можуть отримувати доступ до необхідних ресурсів і капіталу, що є критично важливим для розвитку національних економік.	Втрата культурної ідентичності: глобалізація може призводити до знищення місцевих культур і традицій через домінування глобальних брендів і культурних продуктів.

ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ УКРАЇНИ В УМОВАХ І ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Джерело: розроблено автором.

Продовження Додатку У

SWOT-аналіз конкретного потенціалу окремих галузей національної економіки на 2026-2030 рр.

Галузі	Конкурентні переваги	Потенційні можливості	Стримуючі чинники	Основні ризики	Прогнозовано
Оборонно-промисловий сектор	<ul style="list-style-type: none"> - значний науково-технічний потенціал; - наявність виробничих потужностей; - забезпеченість стратегічною сировиною; - високий рівень професійної підготовки кадрів 	<ul style="list-style-type: none"> - розширення співпраці з міжнародними оборонними альянсами; - освоєння нових видів військової техніки; - зростання попиту на продукцію безпекового сектору; - вихід на нові ринки озброєння 	<ul style="list-style-type: none"> - недостатня ефективність державного регулювання; - обмежене фінансування модернізації; - зношеність частини виробничої бази; - нестача інноваційних інвестицій 	<ul style="list-style-type: none"> - посилення міжнародної конкуренції ;- геополітична нестабільність; - ризики втрати виробничих зв'язків; - залежність від зовнішніх постачачів компонентів 	+13–15 %
Інформаційно-комунікаційні технології	<ul style="list-style-type: none"> - високий рівень ІТ-освіти; - конкурентоспроможні фахівці; - активний розвиток цифрових сервісів ;- інтеграція у глобальний ІТ-простір 	<ul style="list-style-type: none"> - зростання світового попиту на ІТ-послуги;- розвиток цифрової економіки; - залучення іноземних інвестицій; - створення міжнародних технологічних партнерств 	<ul style="list-style-type: none"> - недостатня державна підтримка галузі; - обмежений внутрішній ринок; - проблеми кібербезпеки; - нестача довгострокових програм фінансування 	<ul style="list-style-type: none"> - відтік висококваліфікованих кадрів; - технологічне відставання; - нестабільність податкової політики; - скорочення інвестиційної активності 	+8–12 %
Агропромисловий комплекс	<ul style="list-style-type: none"> - значний земельний потенціал; - вигідне географічне розташування; - високі обсяги аграрного виробництва; - конкурентні позиції на світовому ринку зерна 	<ul style="list-style-type: none"> - розширення експорту продукції переробки; - розвиток органічного виробництва; - впровадження агротехнологій; - диверсифікація ринків збуту 	<ul style="list-style-type: none"> - низький рівень технологічної модернізації; - залежність від сировинного експорту; - недостатня логістична інфраструктура; - нестача інвестицій у переробку 	<ul style="list-style-type: none"> - кліматичні зміни; - коливання світових цін; - торговельні обмеження; - руйнування інфраструктури внаслідок воєнних дій 	+7–10 %
Енергетичний сектор	<ul style="list-style-type: none"> - значний потенціал відновлюваної енергетики; - наявність енергетичної інфраструктури; - можливості транзиту енергоресурсів; - стратегічне розташування 	<ul style="list-style-type: none"> - розвиток «зеленої» енергетики; - інтеграція до європейського енергоринку; - збільшення інвестицій у ВДЕ; - модернізація енергомереж 	<ul style="list-style-type: none"> - високий рівень зношеності обладнання; - енергетична залежність від імпорту; - повільні темпи реформування; - нестача капіталовкладень 	<ul style="list-style-type: none"> - загрози енергетичній безпеці; - зростання вартості ресурсів; - кіберзагрози енергосистемі; - воєнні пошкодження інфраструктури 	+6–9 %
Високотехнологічне машино-будування та авіакосмічна галузь	<ul style="list-style-type: none"> - наявність наукових шкіл та інженерних кадрів; - досвід виробництва складної техніки; - потенціал авіаційної та космічної промисловості; - експортна орієнтація окремих підприємств 	<ul style="list-style-type: none"> - участь у міжнародних інноваційних проєктах; - розвиток авіабудування;- зростання попиту на високотехнологічну продукцію; - створення спільних підприємств із міжнародними 	<ul style="list-style-type: none"> - застарілі виробничі потужності; - недостатнє фінансування НДДКР; - низький рівень оновлення технологій; - дефіцит інвестицій 	<ul style="list-style-type: none"> - посилення конкуренції з боку світових виробників; - скорочення внутрішнього попиту; - залежність від імпортованих комплектуючих; - нестабільність зовнішніх ринків; 	+5–8 %

		компаніями		- дефіцит кваліфікованих працівників;- нестабільність внутрішнього ринку; - недостатня державна підтримка; - посилення конкуренції з боку міжнародних виробників	
Нові матеріали та нанотехнології	- наявність виробничих ресурсів для випуску базових конструкційних матеріалів; - значні запаси мінерально-сировинних ресурсів; - потужний науковий потенціал; - сформована база технічних досліджень	- можливість виходу на світовий ринок високотехнологічної продукції; - збільшення попиту на сучасні матеріали; - скорочення витрат виробництва завдяки інноваціям; - розвиток міжнародної кооперації у сфері нанотехнологій	- технологічна застарілість частини підприємств; - недостатній рівень внутрішнього попиту; - висока енергоємність виробництва; - незавершеність виробничих циклів	- посилення глобальної конкуренції; - залежність від імпортного обладнання; - адміністративні та бюрократичні бар'єри; - недостатній захист інтелектуальної власності	+7–12 %
Біотехнології та фармацевтика	- наявність науково-дослідних установ; - швидкий розвиток фармацевтичного бізнесу; - зростання внутрішнього виробництва ліків; - підготовка кваліфікованих фахівців	- гармонізація із європейськими стандартами; - збільшення попиту на медичні технології; - інтеграція у міжнародні наукові проєкти; - розвиток біомедичних досліджень	- недостатнє технічне оснащення медичних установ; - низька конкурентоспроможність окремих виробників; - слабка інноваційна підтримка; - обмежене державне фінансування	- монополізація ринку окремими компаніями; - невідповідність між потребами населення та можливостями системи охорони здоров'я; - складність регуляторних процедур; - залежність від імпортних препаратів	+15–21 %
Цифрова економіка та штучний інтелект	- активний розвиток ІТ-сектору; - значний кадровий потенціал; - конкурентно-спроможні українські стартапи; - високий рівень цифрової адаптивності бізнесу	- впровадження технологій штучного інтелекту; - автоматизація виробничих процесів; - зростання експорту цифрових послуг; - створення міжнародних інноваційних хабів	- нестача інвестицій у наукові дослідження; - недосконале правове регулювання; - недостатній рівень кіберзахисту; - обмежена державна підтримка інновацій	- швидкі темпи глобальної технологічної конкуренції; - відтік ІТ-фахівців за кордон; - кіберзагрози;- залежність від іноземних платформ і технологій	+12–18 %
Логістика та транспортна інфраструктура	- вигідне географічне положення України; - розвинена мережа залізничного транспорту; - потенціал морських і річкових перевезень; - перспективи транзитного хабу між Європою та Азією	- інтеграція у європейські транспортні коридори; - модернізація логістичних центрів; - розвиток мультимодальних перевезень; - збільшення міжнародного товарообігу	- зношеність інфраструктури; - нестача інвестицій у модернізацію; - низька ефективність управління транспортною системою; - високі витрати на логістику	- руйнування транспортної інфраструктури через воєнні дії; - конкуренція з міжнародними транспортними маршрутами; - нестабільність світових логістичних ланцюгів; - енергетичні ризики	+9–14 %

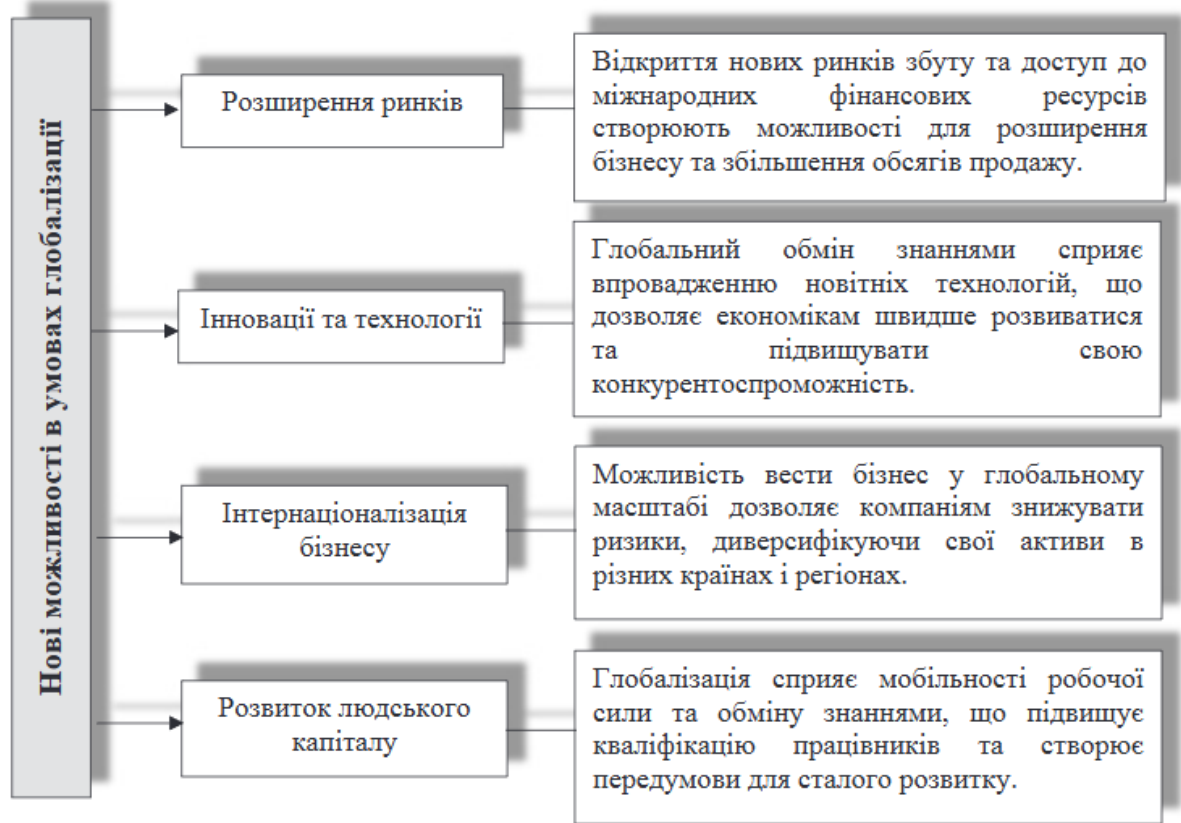

Рис. У.2. Перспективні можливості для національної економіки в умовах глобалізації (власна розробка автора)

ЗГОДА здобувача вищої освіти
Державного університету економіки технологій про пере
вірку кваліфікаційної роботи на прояви академічного
плагіату
та розміщення в Репозитарії Університету

Я, Курінна Ксенія Сергіївна,
підтримую політику Державного університету економіки і технологій з
академічної доброчесності і відкритого
доступу. Засвідчую, що кваліфікаційна бакалаврська робота на тему:
Оцінка національної конкурентоспроможності в умовах
глобалізації

виконана самостійно та не містить академічного плагіату. Я не надавала і не одержувала недозволену допомогу під час підготовки цієї роботи. Робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

Із чинним Положенням про запобігання та виявлення академічного плагіату в роботах здобувачів вищої освіти Державного університету економіки і технологій ознайомена. Чітко усвідомлюю, що в разі виявлення у кваліфікаційній роботі порушення норм академічної доброчесності робота не допускається до захисту або оцінюється незадовільно.

Також я поінформована, що відповідно до «Положення про Репозитарій (електронну базу даних) Державного університету економіки і технологій» зазначена робота буде розміщена в Електронному архіві Університету (Репозитарії ДУЕТ). З умовами такого розміщення ознайомена.

04.06.2026

Підпис